

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**BİR ANTİK KENT OKUMASI: ANKYRA’NIN ROMA
İMPARATORLUK DÖNEMİNDE MEKANSAL DÜZENLEMESİ
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Sümevra KOÇİN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

BİR ANTİK KENT OKUMASI: ANKYRA'NIN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE
MEKANSAL DÜZENLEMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sümevra KOÇIN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Sümevra KOÇİN tarafından hazırlanan “Bir Antik Kent Okuması: Ankyra’nın Roma İmparatorluk Döneminde Mekansal Düzenlemesi Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı bu çalışma, 4 Haziran 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi Nagihan DOĞAN (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Deniz Berk TOKBUDAK (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın Dr. Öğretim Üyesi, Emine SÖKMEN ADALI Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Sümeyra KOÇIN

¹⁴Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danişmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danişmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danişmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğretim yesi Nagihan DOĞAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sümeyra KOİN

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimimin hem ders döneminde hem de tez süresince rehberliğini ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Nagihan Doğan'a, hem tez yazma sürecimde muazzam desteği olan hem fikirleri ve vizyonu ile sosyal bilimlere bakış açımı yönlendiren eş danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Emine Sökmen Adalı'ya, Antik Roma düşünce dünyasını anlamanın anahtarı olan Latin dilini öğrenme serüvenimde rehberlik eden Doç. Dr. Selim Tezcan'a, akademik hayatın ilk basamağı olan lisansüstü eğitimimde aralarında bulunmaktan gurur duyduğum ASBÜ Tarih Bölümü ailesine ve özellikle Prof. Dr. Selim Ferruh Adalı'ya, tezimin jüri üyeliğini kabul etme lütfunda bulunarak değerli fikirlerini ve önerilerini benimle paylaşan Dr. Öğretim Üyesi Deniz Berk Tokbudak ve Doç. Dr. Hatice Kalfaoğlu Hatipoğlu'na şükranlarımı sunmayı zevkli bir görev bilirim. Son olarak bitmek bilmeyen sevgi ve sabır ile sonsuz destek ve teşviklerini esirgemeyen bütün geniş aileme ve varlığına şükrettiğim çekirdek aileme teşekkür ederim.

ÖZET

KOÇİN, Sümeyra. *Bir Antik Kent Okuması: Ankyra'nın Roma İmparatorluk Döneminde Mekânsal Düzenlemesi Üzerine Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Ankyra, M.Ö. 25 yılında Roma'nın bir eyaleti olarak yeniden organize edilmesi aşamasında belirli bir mimari program dahilinde inşa edilmeye başlanmıştır. Mevcut çok çeşitli tarihsel mirasın omuzlarında yükselen kentsel karaktere eklenen Roma'nın eyalet yönetim ideolojisi, Roma merkezi yönetim kentlerinde de görüldüğü gibi kamusal alanı meşruiyet yaratma alanı olarak tasarlamıştır. Toplumun onayının alınmasına aracı olan unsurlar mercek altına alındığında öne çıkan yerel seçkinler ve yönetici sınıfının aynı zamanda kent peyzajına da önemli katkılar sunduğu izlenmektedir. Roma Ankyra'sının her bir mimarlık yapısı, somutlaşmış ideolojilerin sahnelendiği bir alan haline gelmiştir. Karşılıklı etkileşim ve beslenme halinde olan bu kurgu, Ankyra kenti özelinde politik peyzaj açısından değerlendirilmiştir. Kent tasarım kurgusundaki örüntüler ve toplumsal dokuyu anlamaya çalışan bu çalışmada bu ilişkileri görünür kılmak ve sosyolojiyi bir parametre olarak kent gelişimine dahil edebilmek adına mekân dizim analizi (space syntax analysis) ile sorgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Ankyra, kent tarihi, politik peyzaj, kent sosyolojisi, mekân dizim analizi

ABSTRACT

KOÇİN, Sümeyra. *Configuring an Ancient City: An Analysis of Roman Imperial Period Ankyra's Spatial Organization*, Master's Thesis, Ankara, 2024.

During the reorganization of Ankyra as a Roman province in 25 BCE, the city began to be constructed as part of an architectural program. The provincial governance ideology of Rome, which was integrated into the urban character built upon a diverse historical heritage, designed public space as a domain for creating legitimacy, similar to central administrative cities of Rome. When examining the elements that facilitated the approval of society, it becomes evident that local elites and the ruling class significantly contributed to the urban landscape. Each architectural structure in Roman Ankyra transformed into a stage where embodied ideologies were enacted. This mutual interaction and nourishment were evaluated in the context of political landscape particularly concerning the city of Ankyra. In this study, to understand the patterns and social structure within urban design frameworks and make these relationships visible, while incorporating sociology as a parameter in urban development was examined using Space Syntax Analysis.

Keywords

Ancyra, urban history, political landscape, urban sociology, space syntax analysis

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ROMA İMPARATORLUĞU'NUN KENTSEL YAPILANMASI	
ÜZERİNE TEORİK BİR BAKIŞ	3
1.1. ŞEHİR KAVRAMI.....	3
1.2. ROMA İMPARATORLUK İDEOLOJİSİ VE KENT TASARIM İLKELERİ...6	
1.2.1. Hiyerarşi, Ritim, Simetri.....	11
1.3. ROMA İMPARATORLUĞU'NDA MİMARLIK FİKRİ	12
1.4. İMPARATORLUK KÜLTÜ BAĞLAMINDA İDEOLOJİNİN	
SOMUTLAŞMASI	14
1.5. POLİTİK PEYZAJ AÇISINDAN HAYIRSEVERLİK VE MİMARİ	
TASARIMA YANSIMALARI	18
2. BÖLÜM: ANKYRA.....	23
2.1. BİR ROMA KENTİ OLARAK ANKYRA	23
2.2. GALATİA VALİLERİ VE ANKYRA KENT GELİŞİMİNE KATKILARI.....	26

2.3. POLİTİK PEYZAJ AÇISINDAN ANKYRA KENTSEL DONATI ALANLARI	40
.....	
2.3.1. Roma ve Augustus Tapınağı.....	40
2.3.2. Büyük (Caracalla) Hamam	43
2.3.3. Gymnasion.....	51
2.3.4. Roma Dönemi Suru (M.S. 3. Yüzyıl)	53
2.3.5. Stadion	54
2.3.6. Agora	56
2.3.7. Belkıs Sütunu.....	57
2.3.8. Anıtsal Çeşme (?): Nymphaeum.....	59
2.3.9. Tiyatro.....	61
2.3.10. Roma Caddeleri : Cardo Maximus ve Decumanus.....	63
3. BÖLÜM: ANKYRA CADDE-SOKAK SİSTEMİNİN MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ.....	66
3.1. MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ.....	66
3.2. MEKÂN DİZİM ANALİZİ YÖNTEMİNİN SINIRLILIKLARI.....	72
3.2.1. Bütünleşme Kavramı (Integrated)	79
3.2.2. Seçim Kavramı (Choice)	80
3.2.3. Düğüm Sayısı Kavramı (Node Count).....	80
3.2.4. Toplam Derinlik Kavramı (Total Depth).....	81
3.3. MEKÂN DİZİM ANALİZ YÖNTEMİNİN UYGULANIŞI VE ANALİZ BULGULARI.....	81
3.3.1. Ankyra Cadde-Sokak Sistemi Mekân Dizim Analizleri.....	84
3.3.2. Roma Tiyatrosuna Giden Yol Senaryosu ve Mekân Dizim Analizleri	94
SONUÇ.....	101

KAYNAKÇA	103
EK 1: ÇİZİMLER.....	112
EK 2:FOTOĞRAFLAR.....	116
EK 3: ORİJİNALLİK RAPORU.....	119
EK 4: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	121

KISALTMALAR

a.g.e.:	adı geçen eser
a.g.m.:	adı geçen makale
a.g.t.:	adı geçen tez
bkz.:	bakınız
ev.:	Çeviren
ed.:	editör
M.Ö.:	milattan önce
M.S.:	milattan sonra
ö.:	ölüm tarihi
s.:	sayfa
v.d.:	ve diğlerleri

GİRİŞ

Galatia Eyaleti'nin başkenti olduktan sonra Ankyra, bayındırlık faaliyetlerinde ivmelenme yaşamış ve kentsel donatı alanlarını büyük bir hızla inşa ederek Romalılaşmıştır. Bu süreçte birçok önemli mimari gelişme görülmüş, örneğin, imparatorluk kültürünün taşıyıcı sembollerinden Roma ve Augustus Tapınağı inşa edilmiştir. Bu dönemden itibaren bazı arkeolojik buluntularda kentin *metropolis* olarak tanımlandığı tespit edilmiştir.¹ Roma İmparatorluğu himayesi altında hem ticari hem de askeri açıdan önem taşıyan yolların kesişimine konumlanmış olan Ankyra, özellikle imparatorluğun doğu sınırındaki huzursuzluğun yatıştırılmasındaki askeri hareketliliğin merkezi olmuştur.² Diğer yandan Gordion'un geçen birkaç yüzyıldaki önemini sürdürmemiş olmasından dolayı Ankyra kültürel ve ticari yaşamı ve yün üretimi ile imparatorlukta önemli bir konuma gelmiştir.³

Ankyra yazıtları, bölgedeki mimari yapıların arkeolojik dökümantasyonunu çıkarmaya yardımcı olmasının yanı sıra bu yapıların hamilerine ilişkin değerli bilgiler de ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu yazıtların kamusal alanlardaki konumu kenti deneyimleyenlerin dimağında kalıcı imgeler bırakmıştır.

Ankyra kentinin bir Roma başkenti olarak geliştiği süreç içerisinde inşa edilen her kamusal yapının birer yönetsel stratejinin ürünü olduğunu söylemek mümkün müdür? Eğer mümkün değilse kent yükselirken belirli bir fikir motivasyon sağlamış mıdır? Bu iki sorunun cevabı bu çalışma süresince irdelenmiştir. Çalışmanın temel amaçlarından biri Roma Ankyrası'nın

¹ Musa Kadioğlu ve Kutalmış Görkay, “Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında: ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ ΑΝΚΥΡΑ”, *Anadolu*, sayı 32, 2007, s. 14; Nurettin Can Güleklü, *ANKARA Tarih- Arkeoloji*, Doğu Matbaası, Ankara, 1948, s. 43; Günsel Renda ve Aynur Durukan, *Ankara Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, Ankara Enstitü Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 7-8. Kentin metropolis olarak anılmaya başlaması deniz aşırı yolların ve bölgesel ticaret güzergahlarının kavşak noktasında bulunması ile de ilgilidir.

² Ankara'dan geçen yollar için bkz. Duygu Yakışan Sönmez, *Ankara Tarihi Kent Merkezi Örneğinde Taşınmaz Kültürel Miras Yönetim Modeli*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2016, s. 157.

³ Suna Güven, “Res Gestae Divi Augusti Yazıtı ve Ankara'nın Roma Dünyasındaki Yeri”, *Ankara Ankara*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 1994, s. 55.

yapılaşma sürecinin arka planındaki düşünce dünyasını anlamaya çalışmaktır. Mimari yapıların analizi sürecinde dönemin değerleri ve toplumsal dinamiklerden uzak yapılan çıkarımların, gerçek motivasyonu anlamayı imkânsız kılacağı aşikârdır. Bu nedenle her bir yapıyı ait olduğu toplumun her vecheden dinamikleri ile ele alıp oluşan bütünü yeniden değerlendirmek alandaki boşlukların doldurulmasına katkı sunacaktır.

Kent tasarım kurgusundaki örüntüleri ve toplumsal dokuyu anlamaya çalışan bu çalışmada, bu ilişkileri görünür kılmak ve sosyolojiyi bir parametre olarak kent gelişimine dahil edebilmek adına mekân dizim analizi (space syntax analysis) ile Ankyra kent envanteri yerleşimi sorgulanacaktır. Yöntemin sınırlılıkları göz önünde bulundurularak oluşabilecek boşlukları anlamlı şekilde doldurabilmek amacıyla kent gelişimine katkı sunan toplumsal sınıflar mercek altına alınacaktır. Bunun için Ankyra yazıtlarına başvurulacak, yazıtlar ışığında antik kent kavramını şekillendiren “hayırseverlik” davranışı üzerinden politik peyzajın ideolojiyi somutlaştırma işlevi irdelenecektir. İktidarın siyaset nesnesi olarak tanımladığı mekânın üretiminde elitlerin rolü ve mahareti tartışılacaktır.

1. BÖLÜM

ROMA İMPARATORLUĞU’NUN KENTSEL YAPILANMASI ÜZERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

1.1. ŞEHİR KAVRAMI

Kent ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Kent kavramı kimi zaman mekân odağında incelenirken kimi zaman toplumsal faktörler ekseninde değerlendirilmiştir. Kentin tanımı yapılırken liberal/Marksist, modern/post modern, coğrafi/kurumsal/sosyo-kültürel gibi oldukça geniş ve farklı üst kategoriler esas alınmış ya da kültür, ekonomi, siyaset gibi temalardan yola çıkılmıştır.⁴ Weber, kenti hem siyasi hem de ekonomik örgütlenmenin bir sonucu olarak değerlendirirken sermayenin, üretim araçlarının ve ihtiyaçların toplandığı bir yerleşim alanı olarak tanımlamıştır.⁵ Tönnies ise sanayi devrimi sonrası toplumsal organizasyonun evrimiyle gönüllü olarak örgütlenen insan topluluklarının kentleri oluşturduğunu öne sürmektedir. Durkheim, kentleri “iş bölümü” ve “dayanışma” kavramları çerçevesinde incelerken Le Febvre, mekânı toplumsal ilişkilerin ürettiği bir alan olarak tanımlamaktadır ve ona göre mekânlar salt politik ve toplumsal süreçler ile kurgulanmasa da bu faktörler mekânın dönüşümü üzerinde etkili olmuştur.⁶ Bu tanımların her biri farklı bakış açılarını ifade etmektedir. Kent, insanların günlük aktivitelerini gerçekleştirdiği ve deneyimler biriktirdiği bir temsil alanıdır. Kentin görünür yanı olan mimari unsurlar, kentin anlaşılmasındaki kavramsal yapıyı oluşturur. Her bir yapı elemanı çeşitli fikirlerin kademeli

⁴ Eylem Özdemir, “Kentın Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi”, *İdeal Kent*, sayı 1, 2010, s. 47.

⁵ Kent kuramları tartışmaları için ayrıca bkz. Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000; Hüseyin Tarık Şengül, “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı”, *Praksis*, sayı 2, 2001, s. 9-32; Seçil Özdemir Metlioğlu, “Kapital Birikim Süreçleri ve Kent Kuramları”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, cilt 14, sayı 13, 2021, s. 184-202; Özdemir, a.g.m., s. 48.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Henri Le Febvre, *Mekânın Üretimi*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014.

dönüşümleri ile oluşagelmiştir. Bu nedenle kent inşa etme çabası ve bir varoluş anlamını temsil etme düşüncesi paralel ilerlemektedir.⁷

Yunan ve Roma kültürlerinin ayrıştığı noktaların sayısı en az benzerlik gösterdikleri kadardır. İki kültür arasında bulunan derin farklılıklar bir kenara bırakıldığında Yunan kenti, meclis azaları tarafından demokratik şekilde temsil edilen, kent hayatının istikrar, güvenlik ve refahını sağlamakta kritik rol oynayan aslında toplumsal alanlardır.⁸ Roma kentleri de aynı Yunan kentleri gibi istikrar, güven ve refah gibi korunması ve sürdürülmesi için zorunlu kuralların yerine getirildiği önceliklere sahiptir. Ancak her iki uygarlık arasında bu hedeflere ulaşma yöntemlerinde ayrışan unsurlar bulunmaktadır.

Yunan kent yaşamının temelleri, kent özerkliğine dayanmaktadır. Öte yandan Roma kent yaşamı, Hellenistik dönemden itibaren özerk yapısını ve toplumsal özerkliğini kaybetmeye başlamıştır. Merkezi gücün kontrolünde bir kentleşme söz konusudur.⁹ Bu sebeple, imparatorluk dönemiyle birlikte kişi özelinde gelişen politikaların etkisi azalmış, kentlere karşı yaklaşım değişmiştir.¹⁰ Yöneticiye adanmış yapılar ve gösterişli kamu yapıları ehemmiyet kazanmış, Roma kültürünün Akdeniz havzası boyunca yayılmasıyla birlikte bu doku imparatorluk coğrafyası için ortak bir kentleşme diline de dönüşmüştür.¹¹

Yunan kent kültürünün Romalılara miras kaldığını söylemek mümkündür. Bu mirası kendi anlayışı ile uyarlayan Roma, kent kavramına “fonksiyonel” olmayı da eklemiştir. Bu fonksiyonel yaklaşım, Roma şehirlerini, yalnızca yerleşim alanları değil aynı zamanda imparatorluğun yönetim ve ekonomik yapısında önemli roller oynayan merkezler haline

⁷ Edward Robbins, *Thinking the City Multiple*, Princeton Architectural Press, New York, 1998, s. 36-45.

⁸ Edward J. Owens, *The City in the Greek and Roman World*, Routledge, London, 1991, s. 1.

⁹ Yapı faaliyetleri ve finansmanları ile ilgili genel bilgi için bkz. R. Macmullen, “Roman Imperial Building in the Provinces”, *Harvard Studies in Classical Philology*, sayı 64, 1959, s. 207-235; Stephen Mitchell, “Imperial Building in the Eastern Roman Provinces”, *Harvard Studies in Classical Philology*, sayı 91, 1987, s. 333-365.

¹⁰ Stephen Mitchell, *Antaolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor Vol 1. The Celts and the Impact of Roman Rule*, Oxford University Press, Oxford, 1993, s. 198.

¹¹ Nur Banu Uğurlu, *The Roman Nymphaea in the Cities of Asia Minor: Function in Context*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 10.

getirmiştir. Mitchell, imparatorluğun yönetsel süreçlerinin işleminde şehirlerin düzen, istikrar ve ekonomik refahı sağlama gibi fonksiyonları yerine getirmesi gerektiğini belirtmektedir.¹² Bu roller, toplumsal hiyerarşi içerisinde bulunan aşamalar ile belirginleşmiştir. Hellenistik dönemden itibaren demokrasiden oligarşiye doğru bir geçiş yaşandığı kabul edildiğinde¹³ yönetsel gücün yönetim sınırları içindeki yaşamı merkezden kontrol ettiğini söylemek mümkündür; yani Roma, eyaletlerini doğrudan merkezden yönetmektedir. Bu sayede imparatorluk yönetiminin yansımaları eyaletler bünyesindeki kentlerde izlenebilmektedir.

İmparatorluk yönetiminin bir başka özelliği ise finansal açıdan kendilerine yeten ve bununla beraber Roma'nın ekonomik kaynaklarına hizmet sağlayan kentler kurmasıdır. Bu durum zaruriydi. Çünkü sınırlar genişledi ve merkez Roma hem kendini hem de bu geniş sınırlar dahilindeki farklı toplumları barış içinde tutabilmek için iktisadi bir denge ve vergilendirmeye ihtiyaç duymaktaydı. Roma'nın askeri olarak yıpranmadığı, süreçler boyunca bunu başarılı şekilde yürütebildiği söylenebilir.¹⁴ Bu iktisadi dengeyi sağlamak için eyaletlerdeki kentlerin kalkınması ve sürdürülebilir olması hayati önem taşımaktaydı. Bu noktada hayırseverlik faaliyetleri, kentlerin gelişimini destekleyerek Roma'nın ekonomik ve sosyal istikrarını sağlamada kritik bir rol oynadı.

Roma toplumunda mevcut olan hiyerarşik yapı farklı basamaklarıyla kent gelişimini etkilemiş ve şehir birliğine, şehrin bayındır hale gelmesine birçok farklı yolla katkı sunmuştur. Sivil yaşamın derinliklerinde, elit sınıfın gerçekleştirdiği sivil hayırseverlik faaliyetleri, toplumu geniş ölçüde etkilemektedir. Hayırseverlik, sevgi ya da vatanseverlik duygularından bağımsız olarak, kent ve kentli üzerindeki nüfuzu arttırmak, prestij ve politik statüyü güçlendirmek gibi açılardan da analiz edilmelidir. Bu faaliyetler, kente olan bağlılığı teşvik ederken, sivil iyilikler ve kentler arası rekabet nedeniyle daha bayındır kentler inşa

¹² Mitchell, *a.g.e.*, s. 199-201; Uğurlu, *a.g.t.*, s. 10.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uğurlu, *a.g.t.*, s. 13.

¹⁴ Mitchell, *a.g.e.*, s. 210.

etme amacına da hizmet etmektedir.¹⁵ Bu unsurlar, toplumun hiyerarşik yapısının bir ürünü olarak, şehir birliğini ve istikrarını güçlendirmektedir. Özellikle Roma, kent kavramına “fonksiyonel” olmayı ekleyerek, şehirlerin düzen, istikrar ve ekonomik refahı sağlamasında önemli roller üstlenmiştir. Bu bağlamda hayırseverlik faaliyetleri, Roma İmparatorluğu'nun yönetsel süreçlerinde şehirlerin fonksiyonel rollerini yerine getirmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.¹⁶

1.2. ROMA İMPARATORLUK İDEOLOJİSİ VE KENT TASARIM İLKELERİ

M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren Akdeniz’de de egemen güç haline gelen Roma, o dönemlerde ideolojik alt yapısını henüz tam olarak oluşturamamıştır. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca sınır değişiklikleri ve askeri mücadeleler süregelmiştir. Roma yönetici sınıfı yapılması planlanan fetihleri meşrulaştırmak ve fethedilen alanlardaki halkların bağlılığını sağlamak amacıyla fetih fikrini standardize etmeye çalışmıştır.¹⁷ Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemlerinde izlenen politikaların farklılığının imar faaliyetlerine yansıdığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde ilhak edilen bölgelerin maddi varlıkları kullanılmış ve mevcut finansal gücün bir kısmı Roma’yı güzelleştirmek için harcanmıştır. Bu sistem isyanları tetiklemiş, dolayısıyla kentsel gelişim sekteye uğratmıştır. İmparatorluk dönemine gelindiğinde kentleşme kültürü bu politikanın tersi yönde ilerlemiştir. Fethedilen eyaletlerden gelen türlü etkilerin uyumlanmasıyla mimari ve sanat gelişmiş, sosyal ve ekonomik yaşam da dönüşmüştür.¹⁸ Roma’nın yayılcı politikasının taşıdığı misyonla imparatorluk politikaları gereğince kültürel etkileşim stratejileri geliştirilmiştir. Roma kültürel değerlerinin öne çıktığı bu strateji

¹⁵ Angelos Chaniotis, “Aphrodisiaslı Hayırseverler ve Hayırseverliğin Toplumsal-Kültürel Sınırları”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı*, ed. Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, 2019, s. 111-121.

¹⁶ Hayırseverlik konsepti ile ilgili ayrıntılı analiz, “Politik Peyzaj Açısından Hayırseverlik ve Mimari Yansımaları” bölümünde yapılacaktır.

¹⁷ Özel Teraman, *Kent Mekânı Tasarımında İdeolojik Bir Temsil Aracı: Küçük Asya’da Roma İmparatorlar Kültü’nün Mimari Yoluyla Temsili*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014, s. 14.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. R. Macmullen, “Roman Imperial Buildings in the Provinces”, *Harvard Studies in Classical Philology*, sayı 64, 1959.

gereği, eyaletlerdeki seçkin sınıf mensupları hem maddi hem de manevi büyük sorumluluklar üstlenmiş ve bu sayede merkezle entegre bir yönetici sınıf oluşmuştur.¹⁹

Pax Romana'nın eyaletlerde sürdürülebilmesi, Roma yaşam biçimini yaymaya, yöneticiler ve yerel elitlerle iş birliği yaparak eyalet bünyesindeki halkları Roma kültürüne entegre etmeye bağlıdır. Yerel elitler, sahip oldukları bağlılık ve sundukları bu hizmetler sayesinde imparatorluk tarafından Roma vatandaşlık payesi ya da çeşitli ekonomik imtiyazlarla ödüllendirilmişlerdir.²⁰ Yerel seçkin sınıfın Romalılaştırılması, aynı zamanda onların eliyle toplumun da Romalılaştırılması ve toplum ile iktidarın doğrudan etkileşim içinde olması demektir. İmparatorluk kültürü tam olarak bu bağlamda doğmuş ve fethedilen topraklardaki halkların Roma yönetimine onaylarını sergilemek için geliştirilmiş sistematik bir ideoloji olarak gelişmiştir. İmparatorluk kültürü sayesinde iktidar; metinler, semboller ve anıtsal mimariyi dikkatle kullanarak meşruiyet kazanmaya çalışmıştır.²¹

Roma İmparatorluk ideolojisini Augustus özelinde ele almak, Augustus'un Roma'yı nasıl dönüştürdüğünü ve bu dönüşümde ideolojik unsurları nasıl kullandığını anlamak açısından önemlidir. Augustus, Roma İmparatorluğu'nun ilk imparatoru olarak M.Ö. 27 yılında iktidara gelmiş ve Roma'nın hem iç politikalarını hem de dış ilişkilerini kökten değiştirerek gücünü meşrulaştıracak çeşitli ideolojik stratejiler kullanmıştır. Bu stratejiler, Roma'nın gücünü ve üstünlüğünü vurgulayan, zaferlerle pekiştirilen ve halkın desteğini kazanmayı amaçlayan unsurlardan oluşmaktadır.

Augustus, hem imparatorluğun genişlemesi sağlamak hem de idareyi etkin bir şekilde yönetmek amacıyla eyalet sistemini yeniden düzenlemiştir. Roma, geniş topraklarında

¹⁹ Teraman, *a.g.t.*, s. 14.

²⁰ Richard Hingley, *Globalizing Roman Culture: Unity, Diversity and Empire*, Routledge, New York, 2005, s. 63; Teraman, *a.g.t.*, s. 15.

²¹ Jesper M. Madsen, "The Romanization of the Greek Elite in Achaia, Asia and Bithynia: Greek Resistance or Regional Discrepancies?", *Orbis Terrarum*, sayı 8, 2006, s. 99-111.

merkezi bir otoriteyi sürdürebilmek için eyalet valilerini dikkatle seçmiş ve merkezi otoriteye bağlı kılmıştır. Bu düzenleme, eyaletlerdeki yerel sorunların Roma'nın genel politikalarına entegre edilmesini sağlamıştır. Augustus'un eyaletlerde yaptığı düzenlemeler, Roma'nın askeri ve mali gücünü arttırmış, yerel isyanları minimize etmiş ve imparatorluğun uzun süreli istikrarını sağlamıştır.

Roma kentlerinin imarı, toplumun yönetici elitlerinin zevklerine göre şekillendirilmiş ve bu süreçte kent kimliği önemli bir rol oynamıştır. Herhangi bir kent konseptinin anlaşılabilmesi için kentin kimlik yapısının kavranması gerekir. Kent kimliği nesnenin tanınırlığını ya da bilinirliğini oluşturan özelliklerin toplamı olarak açıklanmaktadır.²² Bu sebeple, bir yerin kimliğinin açıklanabilmesi için görsel olarak algılanması ve deneyimlenmesi gereklidir. Bu perspektiften bakıldığında görsellik ve kimlik kavramı ilişkisi öne çıkmaktadır. Görsel içeriğe odaklanıldığında kentin özü keşfedilebilir. Bu bağlamda inşa edilen çevre ya da kent peyzajını oluşturan öğelerin her biri görsel içerik materyali olarak incelenebilir. Özellikle Roma kentleri için tasarlanmış çevrenin çoğunlukla bilinçli bir anlama sahip olduğu düşünülmektedir. Kentin yapısal gelişimi, önceden de değinildiği üzere yönetici elitlerin zevklerine göre şekillenmiştir. Ayrıca hayırseverlik kurumu eliyle inşa edilen yapılar Romalı unsurları hem mimari anlayışta hem de aktarılmak istenen mesajda taşıdıklarından eyaletler genelinde ortak bir dilin oluştuğu görülmüştür. Öte yandan mimarların eyaletler boyunca seyahat edip benzer bir mimari peyzajın üretilmesini sağladığını da söylemek mümkündür.

Roma kent kimliğinden bahsetmek gerektiğinde kullanılması gereken mimari kavramın, “bireysellik”ten ziyade (Yunan şehirlerinde olanın aksine) “kapalı kamusal alan”larla özdeşleştiği söylenebilir.²³ Bir alanın kapalı olması, belirli bir neden ile tasarlandığı anlamına

²² Harper Collins, “The American Heritage Dictionary Identity” American Heritage Dictionary Erişim 31.07.2024, <https://www.ahdictionary.com/>

²³ Uğurlu, *a.g.t.*, s. 13. Şüphesiz Roma kent kimliğinde yalnızca kapalı kamusal alanlar yoktur; anıtsal caddeler bunun en iyi örneğidir. Fakat burada Yunan kentlerinden farklı olarak belirli bir amaç için tasarlanan kapalı yapılara işaret edilmektedir.

gelmektedir ve Roma kentlerindeki birçok alanın bu şekilde tasarlandığı görülebilir.²⁴ Her bir birim, bütüncül olarak kentsel yaşam dokusunu oluştururken bu birlik ve bütünlük yani birimlerin toplamı imparatorluk genelinde birliğin anahtarını oluşturmaktadır.²⁵

Roma yönetimi her zaman yeni kentler kurmamış, özellikle doğu eyaletlerinde mevcut kentleri ele geçirip yeniden yapılandırma sürecine sokmuştur. Bu yeniden planlama sisteminde en öne çıkan karakteristik özellik “dik açılı” kent planı uygulamasıdır. Dik açılı planlama, *cardo maximus*²⁶ ve *decumanus*²⁷ olarak adlandırılan iki ana hat çevresinde inşa edilen kompleks olmayan bir sistemdir. Caddeler, cadde boyunca dükkanlar ve meydanlar kent kavramının ayrılmaz unsurlarıdır. Caddeler yapıların konumlanışını etkilemekte ve yapılar arası bağlantıyı sağlamaktadır. Roma şehir tasarımının unsurlarından bir diğeri ise şehir kapılarıdır. Şehir kapıları, kent kimliği oluşumunda etkili olmuş ve bu kapılar cadde-sokak sistemleri içinde kesişim noktalarını, kavşakları bazen de meydanları işaret etmiştir.

Kent mimarisinde yapıların konumlandırılışı kentin algılanışı üzerinde doğrudan etkilidir. Yapıların içinde buldukları kent peyzajı içinde bütünlük oluşturacak şekilde tasarlanmış olması kentlinin birlik ve bağlılık duygusunu pekiştirmiş olmalıdır. Daha evvel bahsedildiği üzere Roma kent tasarımı bireysel deneyimden ziyade toplumsal deneyimi öncelediğinden kent yapı unsurlarının vatandaşların erişimine uygun inşa edildiğini ya da düzenlendiğini söylemek mümkündür.²⁸

Kent tasarım sürecinde bölgede hiçbir kültürün mevcut olmaması halinde amaçlanan bir şehir planını bütünüyle uygulamak mümkünken Anadolu coğrafyası gibi köklü bir tarihi olan ve

²⁴ Bkz. Christian Norberg-Schulz, *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York, 1979, 4. Bölüm.

²⁵ Uğurlu, *a.g.t.*, s. 11.

²⁶ Roma kentleri ya da askeri garnizonlarındaki kuzey-güney akslı ana cadde.

²⁷ Roma kentleri ya da askeri garnizonlarındaki doğu-batı akslı ana cadde.

²⁸ William L. Mac Donald, *The Architecture of the Roman Empire Vol. II: An Urban Appraisal*, Yale University Press, New Haven, 1986, s. 267.

çok çeşitli kültürel deneyimlere ev sahipliği yapmış bir bölgede kent tasarım süreci, daha çok entegre etmek ve dönüştürmek üzerine kurulmuştur. Bu durum mevcut kentlerin Romanizasyonu olarak tanımlanırken bu süreçte kentleşme aşamalarında doku hem coğrafi şartlardan hem de ideolojik yaklaşımlardan etkilenmiştir.²⁹ Bu sayede vatandaşların kentlerine yönelik tutumlarına nüfuz edebilmek mümkün olmuş ve her bir yurttaşın kent deneyimi bu zihniyet tarafından yönlendirilmiştir. Kent, vatandaşların algılama biçimini etkilerken, yurttaşlar da kent gelişiminde aktif bir rol oynamışlardır. Romanizasyon, kentin sadece fiziksel yapısını değil aynı zamanda kültürel kimliğini de etkileyen güçlü bir itki olarak düşünülebilir. Bu itki, kent tasarım sürecinin her aşamasında hissedilir ve kentin genel karakterini belirler. Böylece, Romanizasyon süreci hem kentlerin dönüşümünü hızlandırır hem de kentsel gelişimde kültürel entegrasyonu sağlar.

Kent tasarım ilkeleri özelinde kentin fiziksel ve sosyal yapısı bütüncül bir şekilde ele alındığında mimari unsurların birbirleriyle olan ilişkilerinin ön plana çıktığı görülür. Mimari unsurların müstakil anlamlarından ziyade bir bütünlük içerisinde oluşturdukları peyzaj önemlidir. Mimari yapıların konumlandırılışları arasında bir ilişki aramak ve bu ilişkiye yönelik amacın nasıl uygulandığını görmeye çalışmak Roma kent tasarımını anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu noktada kent tasarımını algılamayı kolaylaştıracak bazı mimari kavramlara değinmek ve onlar üzerinden kent organizasyonunu analiz etmek yararlı olacaktır.

Augustus, askeri zaferlerini ve başarılarını ideolojik bir araç olarak kullanmıştır. Zaferlerini kutlamak ve halkın desteğini kazanmak için çeşitli anıtlar ve yapılar inşa ettirmiştir. Örneğin, Roma'daki Augustus Forumu, zaferlerinin ve Roma'nın gücünün sembolü olarak hizmet etmiştir. Augustus, aynı zamanda Parthia'ya karşı kazandığı diplomatik zaferi, kaybedilen Roma lejyon sancaklarını geri alarak kutlamıştır. Bu zafer, Roma'nın doğudaki prestijini artırmış ve Augustus'un barışçıl diplomatik zaferlerini askeri başarılarla birlikte vurgulayan

²⁹ Mac Donald, *a.g.e.*, s. 29.

bir propaganda aracı olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun kent tasarım amaçlarının başında, şehirlerin kolektif kimliklerinin oluşturulması yoluyla imparatorluğun bütünleşmesini sağlamak gelmektedir.

1.2.1. Hiyerarşi, Ritim, Simetri

Roma şehir tasarımı ile ilgili kavramlardan biri “hiyerarşi”dir. Bu kavram, mimari unsurlar arasında göreceli öneme dayalı kurulan düzeni işaret etmektedir.³⁰ Hiyerarşi yapıların, tüm organizasyon içerisindeki önem derecesini ve sembolik anlamlarını ima eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹ Buradan hareketle bir değerler sistemi içerisinde sıralama ve konumlandırma yapmak tasarımın zihin yapısı hakkında hiç şüphesiz bize fikir verecektir.

Kentsel tasarımı anlamak için odaklanılması gereken bir diğer mimari kavram “ritim” olarak ifade edilmektedir.³² Ritim mekânların ve yapıların düzenlenmesinde belirli niteliklerin tekrar tekrar kullanılması şeklinde tanımlanır.³³ Roma İmparatorluğu yönetim erki, hüküm sürdüğü tüm bölgelerde bir ritim hissi yaratmak istemiştir. Peyzajda kullanılan tüm semboller ve kamusal yapılarının anıtsal tasarımı, tüm kent planı boyunca belirli aralıklarla tekrar etmekte ve böylelikle bir ritim oluşturmaktadır.³⁴ Mimari özelliklerin tekrar etmesi, ritim hissini yanında kentsel dokuda bütünlük ve birlik duygusu da oluşturmaktadır. Bu sayede tasarımda tutarlı bir görsellik yakalanmaktadır. Hakim tepelere konumlandırılan tapınaklar, aynı noktaya doğru yönelen eksensel cadde-sokak sistemleri, tüm kentler arasında bağlantılılık oluşturmuştur. Güven, “ritim” kavramının tüm mimari bileşenlerin kompozisyonu ile elde edilen hareket duygusu olarak kabul edilmesi halinde, gerçek hayatın canlanmasının bu kavrama borçlu olduğunu ifade etmektedir.³⁵

³⁰ Uğurlu, *a.g.t.*, s. 23.

³¹ Francis D. K. Ching, *Architecture: Form, Space and Order*, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 1996, s. 350.

³² Uğurlu, *a.g.t.*, s. 23.

³³ Ching, *a.g.e.*, s. 334.

³⁴ Mac Donald, *a.g.e.*, s. 5.

³⁵ Uğurlu, *a.g.t.*, s. 24.

Kentsel tasarım konusunda bahsedilmesi gereken diğer mimari kavramlarsa “simetri” ve “denge”dir. Mekânların bir eksen ya da bir merkez etrafında eşdeğer şekilde dağılması mimarlık literatüründe “simetri” olarak tanımlanmaktadır.³⁶ Bir kentin simetrikliğinden bahsetmek gerektiğinde bir merkez nokta ya da eksenin var olması zorunludur. Tam da bu noktada “simetri” kavramının Roma kent mimarisinin temel tasarım kavramlarından biri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çünkü hem eksensellik hem de bir merkez noktaya göre konumlandırılmış mimari yapılar klasik Roma kentlerini karakterize eder. Denge kavramıysa mekansal yapı kompozisyonunda ögeler ile bütün arasındaki uyum ile ilişkilendirilmiştir. Çeşitliliğe ya da karmaşıklığa rağmen oluşan birlik tasarımı dengeli kılar.

Kentte caddeler *cardo maximus* ve *decumanus* gibi iki eksen etrafında örgütlenmiştir. Bu cadde sistemi şehre eksensellik ve yön kazandırmaktadır ve diğer kentsel donatı alanları bu eksenden hareketle dengeli şekilde dağıtılmaktadır.

1.3. ROMA İMPARATORLUĞU’NDA MİMARLIK FİKRİ

İktidarlar, toplumları inşa etme süreçlerinde mimarlığı bir politik anlatım enstrümanı olarak kullanmışlardır. Mimari, politik değerler ile iç içe geçmiş, iktidarın mesajlarını yansıtmaya çalışmıştır. Bu açıdan mimari yapıyı birçok sosyal davranışın dışında ideolojinin görsel temsil alanı olarak kabul etmek mümkündür. Politik ve sosyal koşullara duyarlı olarak gelişen peyzaj, mekânları okunabilir kılan bir araçtır.

İdeoloji, devlet yönetimine bağlı kurumlar aracılığıyla iletilmekte ve bu sayede iktidar meşruiyet sağlamaktadır. Bu ideolojinin somutlaşması, başka bir deyişle toplumsal gerçekliğin etkili şekilde kurulması yoluyla mümkün olur. İdeolojiler ortak değerler yaratmak hedefiyle anıtsal mimari yapılar aracılığıyla aktarılır. Mimarlığın araçsallaşması ile toplumsal hakimiyet fiziksel mekân üzerinden kurulabilir. Nitekim tarihsel süreç boyunca

³⁶ Ching, *a.g.e.*, s. 333.

iktidarlar mekânları kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmiş, tüm kent çapında görünür olmaya büyük önem vermişlerdir. Mekânlar, ideolojik aktarımların gerçekleştiği sahnelerdir.³⁷

İmparatorluk ideolojisinin kent tasarımı ve kentsel gelişim üzerindeki etkileri oldukça geniş bir yelpazede gözlemlenmektedir. Hem imparatorluk merkezinde hem de eyaletler çapında güç ve prestij somutlaşmış halinin kent dokusuna işlediğini görmek mümkündür.³⁸

Bu süreçte, kentlerin bağımsızlığı azalmış, standart Roma kamusal alanları üretilmiştir. Roma, ideal imajını bütün kentlerine ve yerleşim modellerine yaymayı hedeflemiştir. Nihai amaç elbette tüm dünyaya hakim olmaktır. Yerel unsurların biricikliğine ve değişkenlerine rağmen birbiriyle uyumlu ortak bir görsel dil oluşturulmuştur.³⁹ Görsel algılama, Romalılar tarafından en etkili algılama yöntemi olarak kabul görmüş ve görsel algının toplumsal bellek oluşturmadaki etkisi ortak mimari sistem içinde değerlendirilmiştir. Görselin bir propaganda aracı olarak kullanılma nedenlerinden biri de okur-yazarlık oranının düşük olduğu bir dönemde etkili bir yöntem olacağı düşünülmesidir.⁴⁰ Görsellik, yerel halk açısından bakıldığında, hiç görmediği, belki de hiç göremeyeceği imparator ile arasında somut bir uzantıdır. Örneğin, Roma ve Augustus Tapınağı'nın Roma'ya bu denli uzak bir eyalette konumlandırılması son derece bilinçli bir kararın neticesidir.⁴¹

³⁷ Teraman, *a.g.t.*, s. 13.

³⁸ Teraman, *a.g.t.*, s. 157.

³⁹ Suna Güven, "Bir Roma Eyaletinin Evrim Sürecinde Galatia ve Ancyra", *Tarih İçinde Ankara II, Aralık 1998 Seminer Bildirileri*, der. Y. Yavuz, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1998, s. 22; Ayça Özcan, *Pisidia Bölgesinde Roma İmparatorluğu'nun Yapı Propagandası ve Politikası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara, 2008, s. 96.

⁴⁰ Özcan, *a.g.t.*, s. 97.

⁴¹ Suna Güven, "Displaying the Res Gestae of Augustus: A Monument of Imperial Image for All", *Journal of the Architectural Historians*, sayı 57, 1999, s. 36.

İmparatorluk döneminde imar politikası belirli kurallar çerçevesinde belirlenmiştir.⁴² Bu kaidelerden biri Hellenistik dönemden itibaren süregelen *utilitas*, yani yararlılık ilkesidir. Bu ilkeye göre yapılar, bölgesel ve kentsel öncelikler belirlenerek tasarlanmıştır. Yapıların ihtişamına ve büyüklüğüne önem verilmekle birlikte yararlı olma prensibi de her yapı faaliyetinde dikkate alınmıştır.⁴³

Bir diğer önemli nokta anıtsallıktır. Anıtsal mimari geçmiş dönemlere kıyasla Roma döneminde daha yoğun görülmektedir.⁴⁴ Anıtsal yapılardaki ortak dil, tekil olarak var olmamış, aksine farklılıkları ortadan kaldırmayan bir çoğulculuk üzerine kurgulanmıştır.⁴⁵ Münferit sütunlar gibi mekânsal mimariye ait olmayan yapılar Roma varlığının gücünü sembolize etmek ve mesajını iletmek amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca Ankyra'daki Belkıs sütunu gibi yapılar kentin önde gelenlerini, seçkinlerini ve kent yöneticilerini onurlandırmak amacıyla tasarlanmıştır.

1.4. İMPARATORLUK KÜLTÜ BAĞLAMINDA İDEOLOJİNİN SOMUTLAŞMASI

Bu bölümde toplumsal alanda meydana gelen güç dağılımının temsil edilmesi ve meşruiyet kazanmasına aracılık eden çeşitli sembolik yapıların kaynağı olan ideoloji ve bu olgunun Roma İmparatorluk kültürü bağlamında tezahürü irdelenecektir.

İdeoloji, insanların düşüncelerini ve dolayısıyla eylemlerini şekillendiren ve çeşitli kaynaklardan beslenen bir sistemdir.⁴⁶ Hem maddi unsurlar hem de manevi olaylar

⁴² Özcan, *a.g.t.*, s. 99.

⁴³ Engelbert Winter, “*Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien*”, *Asia Minor Studien*, sayı 20, Münster, 1996, s. 42-44.

⁴⁴ Özcan, *a.g.t.*, s. 107.

⁴⁵ Winter, *a.g.e.*, s. 51.

⁴⁶ Elizabeth de Marrais, L. J. Castillo ve T. Earle, “Ideology, Materialization, and Power Strategies”, *Current Anthropology*, sayı 37, 1996, s. 17.

ideolojinin şekillenmesinde ve süreç içerisinde yön bulmasında etkili olmaktadır. En klasik haliyle bu tanımdan yola çıkıldığında toplumsal güç dağılımı açısından ideolojik güç, tıpkı askeri, siyasi ve ekonomik güç gibi karşımıza çıkmaktadır. Her bir grubun güç erki çeşitli kaynaklardan beslenmekte ve bu kaynakların organize olma biçimi toplumu şekillendirmektedir. Politik güç, devletin kontrol ve etki mekânizmasını ifade ederken, ekonomik güç kaynak yönetimini, askeri güç ise fiziksel kuvvet ve meşru şiddet organizasyonunu temsil etmektedir. İdeolojik güç ise bir grup üzerinde yönetim hakkı elde etmenin ve hakimiyet kurmanın zihinsel boyutunu temsil etmektedir. Bu nedenle ideolojik eylemler, egemen grupların uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Devletlerin ideolojik güçlerini empoze edip yayabilmeleri için kullandıkları bazı araçlar vardır. Roma İmparatorluğu özelinde değerlendirildiğinde hakim elit sınıfın planlanmış program dahilinde yönlendirilmesi ve özendirilmesi bu programın bir parçasıdır. Böylelikle oluşturulmak istenen bağ, kendini kent özelinde göstermektedir. İdeolojiler müşterek değerler ve normlar ekseninde somutlaşıp hedef kitlenin deneyimine kentsel yapılar aracılığıyla sunulmaktadır. Kentsel yapılar aracılığıyla vatandaşlar ideolojilerle yüklenmiş törenler, gösteriler, kalabalıkları bir araya getiren diğer sembolik organizasyonlar ve kent planlamasıyla yeni kimliklerini benimsemeye başlarlar.⁴⁷ Bu etkinlikler, imparatorluk bünyesine yeni katılmış topluluklara genel kültür kalıplarının tanıtılmasını sağlamaktadır.⁴⁸

Kamusal alanda iktidarın temsil alanı olan mekânların anlaşılması için iktidar ve anıtsal mimari arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi gerekmektedir. Mekânı somut ya da soyut çerçeveye indirgemek sosyal boyutunu anlamayı engellemektedir. İnsanlar ve insanla ilişkili kavramlar, değişken ve akışkandır; sürekli olarak mekânlarla etkileşim kurar ve dönüşürler. Toplumsal mekân, farklı boyutları ve katmanları ile hem algılanmakta hem de deneyimlenmektedir. Toplumsal üretimin hem sonucu hem de ön koşulu mekândır.⁴⁹ Le Febvre, resmi ideolojiden beslenen bilgilerden, teknolojik ütopyalara, toplumsal üretimin her

⁴⁷ De Marrais v.d., a.g.m., s. 18.

⁴⁸ De Marrais v.d., a.g.m., s. 19.

⁴⁹ Le Febvre, *a.g.e.*, s. 39.

aşamasının mekânın bir yansıması olduğunu ifade etmektedir.⁵⁰ Bu yansıma, mimarlık, kent yaşamı dinamikleri, kentsel planlama gibi farklı alanlarda tezahür edebilmektedir. Mekânın düzenlenmesi aracılığıyla iktidar denetimi kolaylaşmaktadır.

Le Febvre'in "mekânın üretimi" olarak tanımladığı sistemde kastettiği şey; kent merkezleri, kurumlar, meydanlar ve şehir kültürünün her türlü bileşeni gibi toplumu oluşturan her şeyin üretilmesidir. Yönetimsel mücadeleler, zaman içerisinde askeri, ekonomik ve teknolojik değişikliklere uyum sağlarken her yapıyı, bu mücadelenin bir sonucu olarak yeniden şekillendirmektedir. Sosyal yaşam içerisinde bireysel ya da toplumsal ilişkiler açısından mekânların önemi artmış ve mekânlar toplumlar tarafından üretilbilir hale gelmiştir. Mekânların üretilmesi, bu alanların iktidarın denetimine tâbi olmasına ve siyasetin nesnesi haline gelmesine neden olmuştur. Daha net bir ifadeyle mekân, iktidarın müdahale ettiği bir alan, düzenleyici ve kural koyucu ile özgür olanın çatışma sahası haline gelmiştir.⁵¹

İktidar mekânın üretimi üzerindeki egemenliği vasıtasıyla toplumsal hakimiyeti tesis etme sürecinde fiziksel mekânı temel alarak toplumsal yapıyı karakterize etmektedir.⁵² İktidar, çıkarlarına uygun şekilde tasarlanmış mekânlar yaratarak politikalarını uygulayabilecek ve bu mekânlarda varlığını daha görünür hale getirecektir. Mekân, iktidar eliyle üretilen işaretler ve şifreler ile yazılmış bir metine benzetildiğinde, şehir planlamaları okunduğunda doğrudan ideolojileri de okunmuş olur.⁵³

Augustus, imparatorluk ideolojisinin önemli bir parçası olarak dinî reformları ve imparatorluk kültürünü de kullanmıştır. Kendisini *pontifex maximus*⁵⁴ olarak Roma'nın dinî

⁵⁰ Le Febvre, *a.g.e.*, s. 110-113.

⁵¹ Teraman, *a.g.t.*, s. 13.

⁵² Serdar Öztürk, *Mekân ve İktidar: Filmlerle İletişim Mekânlarının Altpolitikası*, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2012, s. 20.

⁵³ Bkz. Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

⁵⁴ Antik Roma'da Pontifler Kurulu'nun en büyük rahibinin ünvanı.

lideri ilan etmiş ve Roma dinini yeniden organize etmiştir. Aynı zamanda, kendi ilahi kökenini vurgulayarak, halkın gözünde yarı-tanrısal bir figür olarak kabul görmüştür. Bu, Augustus'un otoritesini ve meşruiyetini güçlendiren önemli bir ideolojik strateji olmuştur. Augustus'un Roma imparatorluk ideolojisini şekillendiren politikaları ve stratejileri, Roma'nın siyasi, askeri ve kültürel üstünlüğünü pekiştirmiştir. Eyalet yönetimindeki düzenlemeleri, doğu krallıklarının ilhakı ve kazanılan zaferler bağlamında Augustus, Roma'yı güçlü ve merkezi bir imparatorluk haline getirmiştir. Bu ideolojik yapı, Roma'nın uzun süreli istikrarını ve Augustus'un mirasını sağlamlaştırmış, imparatorluk ideolojisinin temel taşlarını oluşturmuştur.

M.S. 14. yılda Augustus'un hayatını kaybetmesinin ardından *Divus Augustus* resmi bir inanç sistemi haline gelmiştir. M.S. 14-37 yılları arasında hüküm süren Tiberius ile birlikte imparatorluk kültürü ekseninde mimari gelişim başlamıştır. Anadolu'daki birçok Roma kentinde imparatorlara adanmış dinî yapılar görülmektedir. Bunlardan bazıları yeni inşa edilirken bazıları da daha evvel var olan yapıların imparatorluk kültürüne entegre edilerek yeniden tasarlanmış halidir. Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı ikinci kategoriye girebilecek yapılardandır.

Roma İmparatorluk ideolojisi, Augustus döneminde yeni bir boyut kazanmış ve imparatorluk kültürü artık imparatorluk ideolojisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Roma'nın fetih ve yayılma stratejisini meşrulaştırmak ve yeni ilhak edilen topraklardaki toplumların sadakatini kazanmak amacıyla sanat, metinler, anıtsal yapılar ve belediyeçilik faaliyetleri üzerinden örtülü propaganda yürütülmüştür.⁵⁵ Bu ideolojik sistemin asıl amacı ele geçirilen topraklardaki halkların Roma yönetimini kabullenmelerini sağlamaktır. Kült; metinlerin, sembollerin ve mimarinin özenli kullanılması ile sürdürülmektedir.

⁵⁵ Teraman, *a.g.t.*, s. 41-43.

İmparatorluk kültürü açısından anıtsal mimari yapıların konumlandırılışları da önemli mesajlar içermektedir. Genelde kültürün merkezi olan ikonik yapılar, imparatorun sembolik baskınlığını arttırmak için kente hakim yüksek bir tepede inşa edilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Men ve Kybele tapınımında kullanılan ve sonrasında Augustus mimari politikaları doğrultusunda dönüştürülen Augustus Tapınağı konumu itibariyle antik kente hakim tepededir.⁵⁶ Bulunduğu yerden bütün kent unsurları gözlemlenebilmekte, dolayısıyla kentin en yaygın kullanıldığı yerlerden de tapınak görülebilmektedir. Böylelikle baskın konumu sayesinde imparatorluk gücü, kentin her noktasında her daim etkili olmuştur.

İmparatorluk ideolojisinden hareketle inşa edilen ve düzenlenen yapıların konumlandırılışında bazı noktaların daha etkili olduğu söylenebilir. Anıtsal mimari yapılar ve doğrudan kütle ilişkili olanlar, kent yönetim merkezlerine ya da *agora*'lara⁵⁷ yakın tasarlanmışlardır.⁵⁸ Bu sayede imparatorun, kentin politik yaşamı ile yakından etkileşim içinde olduğu izlenimi yaratılmak istenmiştir. Yine bu yapıların önemli tören yollarına yakın olması hedeflenmiş, bu sayede mekânlar yönetim merkezi onurlandırılacak şekilde düzenlenmiştir. Anıtsal mimari yapılar sosyal hayatın odak noktalarında sıklıkla kullanılmış, imparatorluk mesajı kesintisiz şekilde iletilmiştir.

1.5. POLİTİK PEYZAJ AÇISINDAN HAYIRSEVERLİK VE MİMARİ TASARIMA YANSIMALARI

Antik Yunan kültürü içinde bireylerin topluma katkı sunma biçimlerinden biri olan iyilik yapma eylemi *euergesia*, iyilik yapan ise *euergetes* kavramlarıyla ifade edilmektedir. Toplumun yararına hareket etme uygulamasını kapsayan bu kavramlar, toplum içinde kritik bir role sahiptir. *Eurgesia* kavramı “sivil hayırseverlik” terimi ile ifade etmek pratikteki

⁵⁶ Emine Sökmen Adalı, “İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı”, *Journal of Spatial Planning and Design*, sayı 3, 2023, s. 6.

⁵⁷ Yunan ve Roma kentlerinde pazar yeri (forum) olarak kullanılan genel toplantıların yapıldığı kent merkezindeki açık alan. Özellikle Hellenistik ve Roma dönemlerinde kısmen veya tamamen *stoa* 'larla çevrelenmiştir. *Agora* 'lara bitişiktir ve yakınlarında *bouleterion* (meclis binası) yer alır.

⁵⁸ Teraman, *a.g.t.*, s. 155.

anlamını kapsamak açısından en makul eşleştirmelerden biridir.⁵⁹ Kişilerin doğrudan bir karşılık talep etmeseler de bu hayırseverlik davranışı karşılığında toplum tarafından çeşitli şekillerde ödüllendirildikleri görülmektedir.

Hayırseverlik, yani zenginlerin yoksullara gönüllü olarak bağışta bulunması, eski Yunan toplumlarında insan sevgisi anlamına gelen *philanthropia* kelimesiyle adlandırılmıştır. Bu kavram antik dönemi anlamak açısından önemlidir. Kavram sadece bir hükümdarın gösterdiği cömertlik anlamında değil aynı zamanda bir Roma vatandaşının ya da bazen kölelerin hayır faaliyetlerini tanımlamak için de kullanılmıştır.⁶⁰ Bu erdem şehir devletlerinde sosyal yaşamın odağında bulunmaktadır. *Philanthropia*, Hellenistik dönemde bir şehir devleti içerisinde yaşayan vatandaşlar arasındaki en büyük sivil erdem haline gelmiştir.⁶¹ Toplumun tamamını kapsayan bu kavram, toplumsal ve kültürel yaşamın merkezindeki dayanışma ruhunu yansıtmaktadır. Bireyler ait oldukları topluma hayırda bulunma arzusu duymuş ve bu durum sivil erdemler içerisinde yüce bir mertebeye konumlanmıştır. Bu anlayış, toplumsal refah ve birliğin tesisi konusunda kritik bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶²

Toplumun varlıklı üyeleri, yazılı olmayan kurallar gereğince, zenginliklerinin bir bölümünü toplum yararına kullanmak konusunda kendilerini mecbur hissedebilirler. Bu nedenle antik dönem bağlamında sivil hayırseverlik kavramı ele alınırken bu davranış her ne kadar gönüllülük esasına dayanıyor olsa da toplumun beklentilerinin olduğunu ve varlıklı insanların bu konuda kendilerini yükümlü hissettiklerini gözardı etmemek gerekir. Zengin

⁵⁹ Tønnes Bekker-Nielsen, “Roma Dönemi Anadolu Kentlerinde Sivil Hayırseverlik”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı*, ed. Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, Antalya, 2019, s. 29.

⁶⁰ Benjamin Gray, “Geç Hellenistik Dönem Anadolu’da Hayırseverliğin Yararlarını ve Sorunlarını Tartışmak”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı*, ed. Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, Antalya, 2019, s. 3.

⁶¹ Gray, a.g.m., s. 4.

⁶² Bekker-Nielsen, a.g.m., s. 30.

sınıf mensuplarının kamu binaları inşa ettirmeleri, festivaller ve gösteriler organize etmeleri, ziyafetler tertip etmeleri birer gelenek haline gelmiş ve bu eylemler, hayırseverlerin toplum içerisindeki saygınlığını arttırmıştır.

Hayırseverlik, sivil erdem olarak karşımıza çıktığı ve teoride gönüllülük esasına dayalı olduğu için esaslarına dair bilgiler yazılı kaynaklarda izlenememektedir. Bağışçıların motivasyonlarına dair ipuçlarını kaynaklarda görmek oldukça zordur. Fakat yazıtlar; bağışçılar, bağıştan faydalananlar ve hayırseverlik eylemi ile ilgili bazı bilgiler vermektedir. Roma Augustus Tapınağı'ndaki rahipler listesi bağış yapma kültürüne dair oldukça ayrıntılı bilgiler sunar. Bu bilgilerden hareketle bağışçıların motivasyonları hakkında dolaylı yoldan çıkarım yapılabilir.⁶³ Yazıtların bağış yapma arzularına dair direkt bilgi vermemesinin olası nedenleri arasında bu yazıtların kaydedilme motivasyonu etkili olmuştur. Yazıtlar öncelikle bağışın kamuoyuna duyurulması ve hem toplum hem de iktidar tarafından takdir görülmesi amacıyla yaptırılmaktadır. Bu nedenle yazıtın neden kaleme alındığı açıklanmazken içeriği yapılan işe odaklanmaktadır.

Hayırseverlik bağlamında yapılan bağışlar, resmi sorumlulukların ötesinde kişisel inisiyatif ile gerçekleştirilmektedir. Hayırseverlik davranışları, makbul vatandaşlık ve iyi kentsel yaşam anlayışı ile doğrudan ilişki içerisindedir. Bu davranış toplum içinde dayanışmayı ve sosyal uyumu teşvik ederken kentin kültürel hayatını da zenginleştirmektedir. Bu nedenle hayırseverlik temalı yazıtlar, toplumsal yapının anlaşılması açısından mühim kaynaklardır.

Kamu yararına bir yapı inşa etme eylemi, yöneticilerin ve seçkin sınıfın en önemli rollerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca bu eylem yalnızca yeniden inşa etmekle sınırlı değildir; donatı unsurları onarmak , eksikliklerini gidermek ya da genişletip fonksiyonelliğini arttırmak da inşa faaliyetlerine dahildir. Elit cömertliğin bir ifadesi olarak hayırseverlik çok katmanlı bir

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın Augustus Tapınağı bölümüne bkz.

kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, yönetici sınıfının mimari yapılar aracılığıyla verdikleri mesajlar şehir ile yöneticiler arasında bir ilişki yaratmıştır.

Hayırseverliğe, kentin mimari dokusuna katkıda bulunması ve bir siyasal iletişim aracı olması açısından büyük önem verilmiştir.⁶⁴ İnşaat masraflarını karşılamamanın ve mimari projelerin hamiliğini üstlenmenin politik iletişim yöntemi olarak kullanılması fikrinin kökenleri Roma İmparatorluğu'na kadar götürülebilir. Bugün olduğu gibi antik dünyada bu eylem yalnızca finansal hayır hareketi olarak değerlendirilmemiş, onur ve sosyal statü gibi nosyonlarla iç içe geçmiştir. Fakat girift olan bu kavram içerisinde finansal ya da siyasi çıkarlara dayanan kaygıların hayırseverlik motivasyonunu ne kadar etkilediğini söylemek çok zordur. Birincil kaynaklar bu açıdan yeterli veri sunmazlar. Hayırseverlik karşılığında kısa ya da uzun vadeli prestij elde etme amaçlansa da bu düşüncenin tüm etkenler içerisindeki ağırlığı belirsizliğini korumaktadır.⁶⁵

Bir bina inşa ettirmek, sanatsal değer taşıyan bir eylem olmasının yanında sosyal ve ekonomik yaşamda da bazı anlamlar taşımaktadır. Kent yöneticileri, yerel elitler, eyalet valileri yapı faaliyetlerinin sponsorları olmuşlardır. İnşa masraflarını karşılama eylemi, yaptıran kişiye prestij kazandırmaktadır. Prestijin yanında hayırseverlik faaliyetleri, egemen güce sadakatin karşılığında kente kazandırılan yapılar olarak anlaşılmalıdır.

Kamusal yapıların inşası için gerekli finansmanın kaynağı konusu antik Roma kentleri için her zaman çok açık değildir. Fonların kim tarafından ve ne kadar sağlandığını, yapı kararını kimin verdiğini bilmek her zaman mümkün olmamaktadır. İmparatorluk merkezi karar alma mekânizmasında hiç şüphesiz etkilidir.⁶⁶ Bunun ötesinde finansman desteği sağladığı,

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Brenda Longfellow, *Roman Imperialism and Civic Patronage. Form, Meaning and Ideology in Monumental Fountain Complexes*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Kokkinia, "Games vs. Buildings as Energetic Choices", *L'Organization Des Spectacles Dans Le Monde Romain*, cilt LVIII, Fondation Hardt, Geneve, 2011, s. 98-130.

⁶⁶ Winter, *a.g.e.*, s. 73.

mühendis, mimar ve taş ustası gibi teknik eleman desteği de sunduğu bilinmektedir. Hayırseverlik kavramı yapı çalışmalarında yalnızca maddi desteğe indirgenmemiş, aynı zamanda insan gücü sağlayarak da katkı sunulmuştur. İnsan gücü kaynağı olarak askerler ve kölelerin de sürece dahil edildikleri görülmektedir.⁶⁷

İmparatorluk dışında yapı faaliyetlerindeki finans kaynaklarından bir diğeri de vakıflardır. Eyaletlerdeki mimari gelişmeler özellikle M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda özel vakıflar aracılığıyla da sağlanmıştır.⁶⁸ Anadolu genelinde büyük yol çalışmaları, özellikle Flavius dönemindeki çalışmalar, vakıflar tarafından üstlenilmiştir. Sivil hayırseverlik özellikle yol yapım çalışmalarında ön plana çıkmaktadır.

⁶⁷ Winter, *a.g.e.*, s. 60-64; Özcan, *a.g.t.*, s. 128.

⁶⁸ Özcan, *a.g.t.*, s. 129.

2. BÖLÜM

ANKYRA

2.1. BİR ROMA KENTİ OLARAK ANKYRA

Kentlerdeki yerel seçkinlerin Roma yurttaşlık payesi ve üst düzey rütbeleri almaları Romalılaştırma basamaklarından biridir. Romalılaştırma stratejisi kapsamında imparatorluk; elitleri, senatörleri, valileri ekonomik güçleri sayesinde hayırseverlik *euergesia* ya da cömertlik *munificentia* faaliyetleri yapmaları yönünde teşvik etmiştir.⁶⁹

Hayırseverlik faaliyetleri arasında imar programları, dinî festivaller, kamuya açık ziyafetleri ve oyunlar düzenlemek yer almaktadır. Bağışlar ve cömertlik karşısında beklenen şey, onurlandırılmak ve prestij kazanmak ve ölümsüzleşmektir. Hayırseverler kent meclisi, yani *boule*⁷⁰ ve halk tarafından şereflerine dikilen heykeller ve onurlandırma yazıtlarıyla anılmışlardır.

Yerel seçkinler kentlilerle doğrudan iletişim ve etkileşim içindeydi. Şehir halkı güvence olarak önce yerel yöneticileri tanımaktaydı. Yerel seçkinler aracılığıyla Roma, eyaletleriyle iletişimini sürdürmekteydi. Tüm bu unsurların bir araya gelmesiyle M.S. 2. yüzyıla gelindiğinde kamu çıkarlarını ön planda tutan gönüllüler sponsorluğunda imar faaliyetleri büyük bir ivme kazanmış ve bu alanda özel kişiler inisiyatif sahibi olmuştur. *Euergetes* (hayırsever) ve *ktistes* (kurucu) ünvanlarını kazanmak için bir seçkin önüne çıkan her fırsatı değerlendirmeye hazır olmuştur. Girişimci eylemlerde bulunup kente büyük hayırlarda

⁶⁹ Hubert Devijver, “The inscriptions of the Neon-Library of Roman Sagalassos”, *Sagalassos II. Report on the Third excavation Campaign of 1992*, ed. M. Waelkens, Leuven University Press, 1993 s. 114-115.; Özcan, *a.g.t.*, s. 131.

⁷⁰ Antik Yunan kent devletlerindeki kent meclisi.

bulunan kişiler, hiyerarşik sıralamada terfi etmiştir. Elitlerin statüleri yükselirken eyalet altyapıları da güçlenmiştir.⁷¹

*Agonotheteslik*⁷² yani halk festivali denetmenliği payesine sahip olan kişiden önemli ölçüde mali yüklenim beklenmiştir. Benzer şekilde *gymnasiarkhos*, yani *gymnasium*⁷³ denetmenliği ünvanı için atletizm gösterilerinde gerekli olan yağ tedarığının maliyetini karşılama beklentisi mevcuttu. Bu nedenle, bu tür görevler servet sahibi elit sınıf üyeleri tarafından üstlenilmiştir.⁷⁴ *Agoranomos*, yani pazar denetçiliği görevi ise refah zamanlarında büyük maliyeti olmasa da kıtlık zamanlarında, görevi yürütenler açısından yüksek maliyetler doğurabilmiştir.⁷⁵ Dönemin toplumsal ve ekonomik sistemindeki karmaşıklık ve kent yönetiminde etkili olan kişilerin karşılaştıkları zorluklar bu gibi durumlardan anlaşılmaktadır.

Augustus döneminde yoğun bir imar faaliyeti göze çarpmaktadır. Ankyra’da Roma ve Augustus Tapınağı’nda yer alan Augustus’un otobiyografisini içeren *Res Gestae*⁷⁶ yazıtından anlaşıldığı üzere Augustus, Roma’daki yoğun imar faaliyetlerinin eyaletlerde de yürütülmesini arzulamıştır. Bu nedenle bu imar stratejisinin bir merkezi ideolojiden türediği söylenebilir. Cicero’ya göre anıtsal yapıların inşası, güç gösterisinin ve politik propagandanın ifade alanıdır.⁷⁷ Belirli dönemlerde “büyük iyi, daha büyük daha iyi” olarak görülmüş ve bu nedenle yapıların büyüklüğü standart hale gelmiştir. Büyük yapıların inşası süreci, ileri teknik ve mühendislik bilgisi ve titiz çalışmalar gerektirmektedir. İhtişamlı

⁷¹ Winter, *a.g.e.*, s. 211-212; Özcan, *a.g.t.*, s. 133.

⁷² Yunan ve Roma’da müzik, jimnastik ve sportif (at yarışları vs.) karşılaşmalarının tümünü içeren oyunların düzenleyicisi ya da denetçisi.

⁷³ Antik Yunan ve Roma’da gençlerin düşünsel ve bedensel bakımdan eğitildikleri, öğrenim gördükleri, spor etkinliklerinde (güreş) buldukları yapı.

⁷⁴ Christian Marek, “Küçük Asya’da Hayırseverlik ve Erken Hristiyanlık 135-140”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik Birinci Uluslararası Suna & İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu 26-29 Mart*, Antalya, 2019, s. 35-36; Friedemann Quass, *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1993, s. 270.

⁷⁵ Bekker-Nielsen, *a.g.m.*, s. 31.

⁷⁶ İmparator Augustus’un kendi hayatını ve yaptığı hayırlı işleri anlattığı kitabe.

⁷⁷ Özcan, *a.g.t.*, s. 130.

yapıların ortaya çıkması güç sergileme isteğinin ne denli büyük bir azimle ortaya konduğunu da göstermektedir. Bu azmin ve bilginin neticesinde, imparatorluk gücünü kanıtlamış olmaktadır.

Anadolu kentlerinde yaşamakta olan yerel seçkinler arasında bir rekabet ortamından söz etmek mümkündür. İmparatorluk merkezine, Roma'ya kendini göstermek, onunla ilişkilerini olumlu yönde tesis etmek amacıyla girişilen eylemler mimari yapılanma alanına da kanalize olmuştur. Birbirini karşılıklı olarak besleyen bu süreç bir yandan bayındır kentlerin oluşmasını sağlarken diğer yandan seçkinler arasında rekabet yaratmış ve yerel seçkinler eliyle Anadolu toplumlarının Romalılaştırmasını sağlamıştır.

M.S 1. yüzyıldan itibaren Ankyra kent merkezi, yapı faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir nokta haline gelmiştir. Ankyra anıtsal yapıları ile Hellenistik geleneği belli ölçüde korurken bir Roma eyalet başkentine dönüşmüştür.⁷⁸ Bu dönem yapılaşmasında planlı bir anıtsallaşma eğiliminin olduğu açıktır. Kent görünümünün Romanizasyon süreci hem kendiliğinden ya da gönüllü katkılar ile oluşmuş hem de devlet eli ile oluşturulmuştur. Hayırseverlik kavramı üzerinden kent görünümünün dönüştürülmesi sürecinde yerel aristokratların kendi çabaları pastada en büyük paya sahiptir. Ankyra kentinin başkent olduğu süreç için imparatorluk politikalarına sadakete bağlı yerel yöneticilerin ve köklü Yunan-Roma geleneği olan *euergesia*'nın şüphesiz çok büyük etkisi olmuştur. Yerel aristokratlar masraflarını karşıladıkları yapılarla hem kenti donatmış hem de bunları imparatorlara adayarak Ankyra'nın Roma dünyası içerisindeki konumunu sağlamlaştırmıştır.

⁷⁸ Başkent olma süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. BENNETT, Julian, "Ancyra, Metropolis Provinciae Galatiae", *The Archaeology of Roman Towns: Studies in Honour of John S. Wacher*, ed. Wilson, P. R., Oxbow Books, 2003, s. 1-12.

2.2. GALATIA VALİLERİ VE ANKYRA KENT GELİŞİMİNE KATKILARI

Galatia valileri etki süreleri içinde Galatia'nın imparatorluk bünyesindeki konumunu pekiştirmiş, iktidar alanlarındaki ekonomik yapıyı hareketlendirerek güçlendirmiş, böylece Roma imparatorluğu istikrarına yarar sağlamışlardır. Bölgedeki etkinlik ve kontrol valiler sayesinde mümkün olmuş, yerel topluluklarla etkileşim güçlenmiş bu sayede eyalet sosyo-ekonomik açıdan gelişmiştir. Sürece katkı sağlayan diğer unsurlar; askeri düzenlemeler, isyanların bastırılması, yol yapım çalışmaları ile başka bayındırlık faaliyetleri ve sosyal etkileşimi arttıracak kamusal organizasyonlardır. Gelişime ve refahın artırılmasına yönelik atılan bu adımlar, Galatia Eyaleti'nin imparatorluğa entegrasyonunu hızlandırmıştır. Bölge halkı bu sayede Roma kültürü ile bütünleşmiş, yönetimi benimsemiştir. Yol yapım çalışmalarının da içinde yer aldığı altyapı faaliyetleri bölgenin hem iç hem dış ticaretini canlandırmıştır. İsyanların bastırılmasıysa politik ve askeri gücü ortaya koymuş, bölgesel güvenlik sağlanmıştır.

Bu bölümde valilerin idari becerileri ve faaliyetleri mercek altına alınacak, eyaletin ve özelde kentin gelişimine nasıl katkı sundukları ortaya konmaya çalışılacaktır. Tüm bunların ardından bu sayede yerel elitlerin önemli bir kısmını oluşturan Galat valileri eliyle kentin bayındırlaşma serüvenine ışık tutulacaktır. Ayrıca kent gelişimine katkı sunarken kendi siyasi konumlarını nasıl pekiştirip meşrulaştırdıkları irdelenecektir.

Bilinen ilk Galatia valisi M.Ö. 25-22 yılları arasında görev yapmış olan M. Lollius'tur. Roma İmparatorluğu ilhak politikası içerisinde oluşabilecek politik sorunların önüne geçmek adına kendilerine bağlı, sadık yöneticiler aracılığıyla toplumu entegre etme yöntemini tercih

etmiştir.⁷⁹ *Novus homo*⁸⁰ olarak tabir edilen M. Lollius imperatoru sadık biriydi.⁸¹ M.Ö. 25'te eyalete vali olarak atandıktan sonra ilk eylemi Pisidia'da barışı sağlamak ve burada bir karargah kurmak oldu.⁸² Bölgenin güvenliğini sağlamak adına iyi bir performans gösterdiğini söylemek mümkündür. İlk dönemlerinde büyük lejyoner güçlere sahip olmamış, onun yerine Galat birliklerine hükmetmiş bu sayede Galat birlikleri Roma otoritesi altına girmiştir.⁸³

Galatia-Pamphylia valisi L. Calpurnius Piso'nun (M.Ö. 13-14)⁸⁴ da yine M. Lollius gibi öncelikle bölgesel güvenliği sağlamak adına atanmış olması muhtemeldir. Pamphylia'daki yaklaşık üç yıl sürdüğü bilinen isyanı bastırılmış ve Homonadları kontrol altına almıştır. Kariyerine bakıldığında becerikli ve senatoryel düzene sadık bir yönetici olduğunu söylemek mümkündür. L. Calpurnius Piso'nun ardından kentin yol sistemine muazzam katkı sunan *via sebaste*'yi⁸⁵ yaptıran Cornutus (Arruntius) Aquila (M.Ö. 6)⁸⁶ vali olarak atanmıştır. Batı Lykaonia'dan başlayan, Antiokheia ve Apollonia üzerinden Pamphylia sahiline kadar uzanan bu yolun yapımı M.Ö. 6. yılda tamamlanmıştır. *Sebastus*, Latince *Augustus* kelimesinin Yunanca karşılığıdır; nitekim *via sebaste*'nin inşası Augustus döneminde gerçekleşmiş, adı ise yolun yapıcısından türemiştir. Vali Aquila, *via sebaste* üzerine çok sayıda mil taşı yerleştirmiş ve bu taşların üzerinde yer alan yazıtlarda yol yapımının imparator Augustus tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Yolun yapılma amacına ilişkin bilgiler Pisidia'daki bazı mil taşlarından öğrenilmektedir. Bu mil taşları bize Cornutus Aquila'nın kolonileri birbirine bağlamak adına yol sistemleri inşa ettirdiğini söylemektedir. *Via sebaste* yol ağının inşası için büyük bir iş gücü, teknik bilgi ve uzmanlık gerekmektedir. İmparator

⁷⁹ Esra Bulut, "Galatia Valisi Marcus Lollius", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 2, sayı 1, 2019, s. 59-64.; Mehmet Ali Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İlya Yayınevi, İzmir, 2010, s. 134.

⁸⁰ Türkçesi "yeni adam" olarak çevrilen, bir aile içerisinde Roma senatosuna ilk giren ve konsüllük görevini üstlenen ilk kişiye verilen isim.

⁸¹ R.K. Sherk, "Roman Galatia: The Governors from 25 BC to AD 114", *ANRW* 2.7.2, 1980, s. 963.

⁸² Sherk, a.g.m., s. 963.

⁸³ Sherk, a.g.m., s. 963.

⁸⁴ Sherk, a.g.m., s. 964.

⁸⁵ Küçük Asia'nın güneyi boyunca uzanan Roma askeri yolu.

⁸⁶ Sherk, a.g.m., s. 965.

Augustus M.Ö. 25 yılında, Galatia Eyaleti'ni oluşturmuş ve Galatia'lıların yerleşim sahası dışında kalan Lykaonia, Pisidia ve Pamphylia bölgelerini de eyalete dahil etmek istemiştir. Bu nedenle Augustus, başkaldıran Pisidia halklarını kontrol altına almak için bölgede çeşitli Latin kolonileri kurmuş ve bu kolonilere emekli Roma askerlerini yerleştirmiştir.⁸⁷ *Via sebaste* İkonion, Lystra, Antiokheia, Parlais, Kremna, Komana ve Olbasa kentlerinden oluşan bu kolonileri birbirlerine bağlamak için inşa edilmiştir.⁸⁸ Güzergahı itibariyle Konya Ovası'nı Kuzey Pisidia üzerinden Pamphylia sahillerine dek bağlamaktadır. Ankyra kentinin bayındırlaşması ve bölgeler arası etkileşimin canlanması adına inşa edilen bu yolun etkisi oldukça büyüktür.

Cornutus Aquila'nın ardından vali olarak atanan P. Sulpicus Quirinius (M.Ö. 5-3)⁸⁹ *via sebaste*'nin güç kazandırdığı Homanad mücadelesine komutan olarak seçilmiştir.⁹⁰ Galatia valiliğinin ardından ise Syria valisi olarak görev yapmıştır. Ardından M.Ö. 2 yılında *konsüllük*⁹¹ payesini almış olan M. Plautius Silvanus (M.S. 6)⁹² Augustus tarafından güvenliğin tesisi için yetkilendirilmiştir.

Anadolu'da bulunan çift dilli bir yazıttan gelen bilgilere göre⁹³ Augustus idaresinin sonlarına doğru daha evvel kendisi ile ilgili geniş bilgilere sahip olunmayan Sex. Sotidius Strabo Libuscidianus,⁹⁴ M.S. 13-15 yılları arasında valilik görevini üstlenmiştir.⁹⁵ Galatia Eyaleti'ndeki kamu hizmetleri ile ilgili çeşitli sorunları içeren bu çift dilli belge askeri hareketliliğe dair bazı veriler sunmaktadır.⁹⁶ Ardından M.S. 23 yılında Priscus valilik

⁸⁷ Augustus, *Res Gestae*, çev. Ç. Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 28.

⁸⁸ Asuman Coşkun Abuagla, "New Inscriptions from Pisidian Konane", *PHYLIA*, sayı 1, 2015, s. 156.

⁸⁹ Sherk, a.g.m., s. 967.

⁹⁰ Savaş için önerilen tarihlerden en makul olanı M.Ö. 5-3'tür: bkz. Sherk aynı yer.

⁹¹ Roma yönetsel hiyerarşisi içerisindeki en üst yetkilere sahip olanlara verilen ünvan.

⁹² Sherk, a.g.m., s. 969.

⁹³ Stephen Mitchell, "Legio VII and the Garrison of Augustan Galatia", *The Classical Quarterly*, cilt 26, sayı 2, 1976, s. 106-131.

⁹⁴ Sherk, a.g.m., s. 971.

⁹⁵ David French ve Stephen Mitchell, *The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra) vol I. From Augustus to the end of the Third Century AD*, Verlag C. H. Beck, München, 2012, s. 216.

⁹⁶ Sherk, a.g.m., s. 971.

yapmıştır.⁹⁷ Priscus'un kimliği ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşamamaktadır, ancak çeşitli ilişkilendirmeler ve yorumlar söz konusudur.⁹⁸

M.S. 19-20 yılından itibaren Galat valilerinin hükmü altında Ankyra halkı için yapılan hizmetlere dair zengin içeriğe olan bir yazıtta sahibiz.⁹⁹ Bu yazıt Augustus Tapınağı'nın sol *antae*¹⁰⁰ yüzeyine kazınan Tiberius ile Gaius dönemlerine tarihlenen rahip listesidir. Rahip olarak seçilen kimselerin imparatorluk kültürünü devam ettirmek amacıyla yaptıkları harcamaları aktaran bu yazıt imparator Augustus'un vefatının ardından oluşturulmuştur. Bu listede her satır bir Galatia valisinin ismiyle başlatılmıştır. İlk valinin adı net bir şekilde okunamamaktadır, fakat M.S. 23 yılında vali olan Priscus olabileceği yönünde görüşler mevcuttur.¹⁰¹ Yazıtın Priscus dönemindeki faaliyetleri aktaran satırlarının Yunanca ve Türkçe versiyonu aşağıdaki gibidir:

III. Blok, 5.-7. satırlar: 5)[- - -] O [- - - - - 6) - - - - - - - -] ΛΙΟ . . ΙΟΥ 7)[- - - - - - - -]
ΠΕ . ΛΙΟ . .

III. Blok 8.-11. ile IV. Blok 12.-15. satırlar: 8)[Κάσ]τω[ρ] βασιλέ[ω]ς βριγάτο[υ] 9)υἱὸς
δημ[οθ]οινίαν 9-10) ἔδωκε[ν], 10)ἔλαιον ἔθηκεν 11)μῆνας τέσσαρας, 11-12)θέας 12)ἔδωκεν
καὶ 12-13)μον[ο]μάχω[ν] 13)ζεύγη τριάκο[ντα] 14)καὶ κυνήγιον ἔδωκε[ν] 15)ταύρων καὶ
θηρίων.

IV. Blok, 16.-17. ile V. Blok, 18. satırlar: 16)[P]οῦφος δημοθοινίαν 17)ἔδωκεν, θέας καὶ
18)κυνήγιον ἔδωκεν.¹⁰²

⁹⁷ Sherk, a.g.m., aynı yer.

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sherk, a.g.m., aynı yer.

⁹⁹ Mitchell, *Anatolia: Land...*, s. 108.

¹⁰⁰ Yunan ve Roma tapınaklarında, ön oda (*pronaos*) yan duvarının öne doğru çıkıntı yapan ucu.

¹⁰¹ Sherk, a.g.m., s. 973.

¹⁰² Yazıtın Yunanca versiyonu için bkz. French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

Çeviri:¹⁰³

III. Blok, 5.-7. satırlar: ... (vali Priscus döneminde: yaklaşık M.S. 23) .

III. Blok 8.-11. ile IV. Blok 12.-15. satırlar: Kral Brigatos'un oğlu Kastor, halka ziyafet verdi, dört ay boyunca yağ tedarik etti, gösteriler düzenledi ve 30 çift gladyatör ile boğa ve vahşi hayvan avı düzenledi.

IV. Blok, 16.-17. ile V. Blok, 18. satırlar: Rufus, halka ziyafet verdi, gösteriler ve av düzenledi.

M.S. 24-29 yılları arasında ise Metilius vali olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁴ Metilius, Aktium Savaşı'ndan sonra Roma İmparatorluğu'na ve imparatorluk kültürüne olan sadakatini göstermek adına birtakım faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁰⁵ İmparatorluk kültürünü yüceltmek adına yıllık oyunlar düzenlemiş idaresi süresince rahipler eliyle kente hizmet sunmuştur. Rahip Listesi'nin 18-39. satırları Metilius idaresinde görev yapan rahiplerin beş yıl boyunca sürdürdükleri faaliyetlere dair bazı veriler sunmaktadır. Dikkat çekici ayrıntılardan biri Rahip Albriox'un diğer rahipler gibi halka ziyafet vermenin yanında Caesar ve Augustus'un eşi Iulia Augustus adına heykel diktirmiş olmasıdır.

V. Blok, 19. satır: 19) Ἐπὶ Μετειλίου

V. Blok, 20.-23. ile VI. Blok, 24.-29. satırlar: 20)[Πυ]λαιμένης βασιλέως 20-21) Ἀμό[ν]του 21) υἱὸς δημοθοιν[ίαν] 22) δις ἔδωκεν, θέας δις 23) ἔδωκεν, ἀγῶνα γυμνικὸν 24) καὶ ἀρμάτων καὶ κελήτων 24-25) ἔδωκεν, 25) ὁμοίως δέ 25-26) ταυρομαχίαν 26) καὶ κυνήγιον, ἤλιψεν τήν 27) πόλιν, τόπους ἀνήκε ὅπου τό 28) Σεβαστήον ἐστὶν καὶ ἡ 28-29) πανήγρις γείνεται καὶ ὁ ἵππόδρομος.

¹⁰³ Çeviride Mitchell ve French'in edisyonu ve çevirisine başvurulmuştur: French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

¹⁰⁴ Sherk, *a.g.m.*, s. 972.

¹⁰⁵ Krencker ve Schede, *Der Tempel in Ankara*, Archäologisches Institut des Deutschen Reiches, Denkmäler Antiker Architektur, Berlin, 1936, s. 60, 52. satırdan itibaren.

VI. Blok, 30. ile VII. Blok, 31.-33. satırlar: 30) Ἀλβιόριξ Ἀτεπόρειγος 30-31) δημο[θ]οινίαν 31) ἔδωκεν, ἀνδριάντας 31-32) ἀνέθηκε 32) Καίσαρος καὶ Ἰουλίας 33) Σεβαστῆς.

VII. Blok, 34.-37. satırlar: 34) [Ἀ]μύντας Γαιζατοδιάστου δημοθοινίαν 35) δὶς ἔδωκε ἑκατόνβην ἔθυσεν, θεά[ς] 36) ἔδωκεν, σειτομετρίαν ἔδωκε[εν] 37) ἀνὰ πέντε μοδίους.

VII. Blok, 38. satır: 38) [Ἑρμ]είας Διογνήτου. VII. Blok, 39. ile VIII. Blok, 40. satırlar: 39) [Ἀλ]βιόριξ Ἀτεπόρειγος τὸ δεύτ[ερον] 40) δημοθοινίαν ἔδωκεν.¹⁰⁶

Çeviri:

V. Blok, 19. satır: (vali) Metilius döneminde (yazıya geçirilmiştir): (yaklaşık MS 24-29)

V. Blok, 20.-23. ile VI. Blok, 24.-29. satırlar: Kral Amyntas'ın oğlu Pylaemenes, iki kez halka ziyafet verdi, iki kez gösteri düzenledi, at arabası yarışları ile atletizm müsabakası ve aynı şekilde boğa güreşi ve av düzenledi, şehire yağ tedarik etti, Sebasteion'un bulunduğu yerleri, festival alanını ve hipodromu kullanıma açtı.

VI. Blok, 30. ile VII. Blok, 31.-33. satırlar: Ateporix'in oğlu Albiorix iki kez halka ziyafet verdi, Caesar ve Iulia Sebaste (Augustus) heykellerini adadı.

VII. Blok, 34.-37. satırlar: Gaizatodiasstos'un oğlu Amyntas, iki kez halka ziyafet verdi, hekatomb kurban ayinini yürüttü, gösteriler düzenledi ve her biri beş modii (yaklaşık 35 kilogram) tahıl dağıttı.

VII. Blok, 38. satır: Dognetos'un oğlu Hermeias.

VII. Blok, 39. ile VIII. Blok, 40. satırlar: Ateporix'in oğlu Albiorix iki kez halka ziyafet verdi.¹⁰⁷

Rahip listesine göre vali Metilius'un hemen ardından "vali Fronto'nun döneminde" satırları gelir ve altında dört rahibin halka sunduğu harcamalar yer alır. Her rahibin bir yıl süre ile

¹⁰⁶ French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

¹⁰⁷ Çeviride French ve Mitchell'in edisyonu ve çevirisine başvurulmuştur: French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

seçildiğini göz önünde bulundurduğumuzda Fronto'nun görev süresinin dört yıl olduğu sonucuna varabiliriz.¹⁰⁸

VIII. Blok, 41. satır: 41) Ἐπὶ Φρόντωνος

VIII. Blok, 42.-44. satırlar: 42)[Μ]ητροδόωρος Μενεμάχου φύσει δὲ 42-43)[Δο]ρυλάου 43)δημοθοινίαν ἔδωκε, [ἔλαιον] 44)ἔθηκεν μῆνας τέσσαρας.

VIII. Blok, 45. satır: 45)[Μ]ουσσανὸς Ἀρτικνοῦ δημοθοινίαν ἔδω[κεν]

VIII. Blok, 46.-47. satırlar: 46)[. . . .] Σελεύκου δημοθοινίαν ἔδω[κεν], 47)ἤλιψεν μῆνας τέσσαρας.

VIII. Blok, 48. ile IX. Blok, 49.-56. satırlar: 48)[Π]υλαιμένης β[ασ]ιλέως Ἀμόντου υἱὸς 49)δη[μοθοινίαν ἔδω]κεν [το]ῖς τρισὶ[ν] 50)ἔθνε[σιν, ἔτι] δὲ ἐν Ἀγκύρῃ 50-51)ἐκ[α]τόνβ[ῆν 51) ἔθυσσε]ν, θέας καὶ πομπὴν 51-52)ἔδω[κεν], 52) ὁμοίως δὲ ταυρομάχιον 53)κα[ὶ ταυρ]οκαθ[άπτ]ας καὶ μονομάχω[ν] 54)ζεύ[γῃ] ν', ἤλ[ψε]ν δι' ὅλου τοῦ 54-55) ἐνιαυτοῦ 55)[τὰ τ]ρία ἔθ[νη], θηρομαχίαν 55-56)ἔδω[κεν].¹⁰⁹

Çeviri:

VIII. Blok, 41. satır: (vali) Fronto döneminde (yazıya geçirilmiştir): (yaklaşık MS 29-33)

VIII. Blok, 42.-44. satırlar: Dorylaos'un öz oğlu Menemachos'un oğlu Metrodoros halka ziyafet verdi, dört ay boyunca yağ tedarik etti.

VIII. Blok, 45. satır: Artiknos'un oğlu Mousanus halka ziyafet verdi.

VIII. Blok, 46.-47. satırlar: Seleukos'un oğlu halka ziyafet verdi, dört ay boyunca yağ tedarik etti.

VIII. Blok, 48. ile IX. Blok, 49.-56. satırlar: Kral Amyntas'ın oğlu Pylaemenes üç boy için kamuya açık bir şenlik düzenledi ve dahası Ankyra'da bir hetakomb kurban ayini yürüttü,

¹⁰⁸ Krencker ve Schede, *a.g.e.*, s. 53, 40-54. satırlar.

¹⁰⁹ French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

gösteriler ve geçit töreni düzenledi ve aynı şekilde boğa güreşi ve boğa güreşçileri ve 50 çift gladyatör temin etti, tüm yıl boyunca üç ethnos için yağ tedarik etti, vahşi hayvan dövüşü düzenledi.¹¹⁰

Fronto'nun ardından, M.S. 33-37 yılları arasında Galatia Eyalet valisi olarak Silvanus¹¹¹ ile karşılaşmaktayız. Rahip listesine göre Silvanus döneminde görev yapan rahiplerin yaptığı hizmetler arasında halk ziyafetleri, *hekatomb*¹¹² kurban ayinleri, tüm yıl yeterli olacak miktarlarda yağ tedarigi, gladyatör gösterileri düzenlenmesi sayılabilir. Bunların yanında Marcus Lollius'un Pessinus'ta bir tanrı heykeli diktirdiğini de yine bu metinden öğrenmekteyiz.

IX. Blok, 57. satır: 57)[Ἐπι] Σιλουανο[ῦ]

X. Blok, 58.-62. satırlar: 58)[Μάρκος Λό]λλιος/[Γά]λλιος δημοθίαν ἔδωκ[εν, 59)ἐν Π]εσσινοῦντι, μονομάχων [ζεύγη] 60)κε' καὶ ἐν Πεσσινοῦντι ι', ἥλ[ιψεν] 61)τὰ δύο ἔθνη ὅλω τῶ ἐνιαυτῶ, ἄγα[λμα] 62)ἐν Πεσσινοῦντι ἀνέθηκεν.

X. Blok, 63.-66. satırlar: 63)[Σέ]λευκος Φιλοδάμου δημοθινίας 64) δις ἔδωκεν δυσὶ πόλεσιν, ἥλιψ[εν] 65)τὰ δύο ἔθνη δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, 66)[θέ]ας ἔδωκεν.

X. Blok, 67. ile XI. Blok, 68.-69. satırlar: 67) Ἰούλιος Ποντικὸς δημοθινίαν 67-68)ἔδωκε, 68)ἐκατόνβην ἔθυσεν, ἔλαιον ἔθηκεν ὅλω 69)τῶ ἐνιαυ[τῶ].

XI. Blok, 70.-71. satırlar: 70)Ἀριστοκλῆς Ἀλ[βιόριγος] δημοθινίαν 71)ἔδω]κεν, ἔλαιον ἔθη[κ]εν δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ.¹¹³

Çeviri:

¹¹⁰ Çeviride French ve Mitchell'in edisyonu ve çevirisine başvurulmuştur: French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

¹¹¹ Krenker ve Schede, *a.g.e.*, s. 53, 55-69. satırlar.

¹¹² Yüz hayvanın birlikte kurban edildiği toplu kurban töreni.

¹¹³ Çeviride French ve Mitchell'in edisyonu ve çevirisine başvurulmuştur: French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

IX. Blok, 57. satır: (vali) Silvanus döneminde (yazıya geçirilmiştir): (yaklaşık MS 33-37)

X. Blok, 58.-62. satırlar: Marcus Lo]llius/[Ga]llius, Pessinus'ta halka ziyafet verdi, 25 (çit) gladyatör ve Pessinus'ta 10 kişi temin etti, tüm yıl boyunca iki ethnos'a yağ tedarik etti, Pessinus'ta tanrı heykeli adadı.

X. Blok, 63.-66. satırlar: Philodamis'in oğlu Seleukos iki kente iki kez halk ziyafeti verdi, tüm yıl boyunca iki ethnos'a yağ tedarik etti, gösteriler düzenledi.

X. Blok, 67. ile XI. Blok, 68.-69. satırlar: Iulius Ponticus halka ziyafet verdi, hekatomb kurban ayini yürüttü, tüm yıl boyunca yağ tedarik etti.

XI. Blok, 70.-71. satırlar: Al[biorix]'in oğlu Aristokles [halka ziyafet verdi], tüm yıl boyunca yağ tedarik etti.

M.S. 37-39 yılları arasına gelindiğinde T. Helbius Basila'yı¹¹⁴ Galatia eyalet valisi olarak görmekteyiz. Rahip listesinde adı geçen son vali olan Basila'nın döneminde Ankyra'da yapılan hizmetler, yağ tedariki, toplu kurbanlar ve halka açık tertip edilen ziyafetlerdir.

XI. Blok, 72. satır: 72)Ἐπὶ [B]ασιλᾶ

XI. Blok, 73.-76. satırlar: 73)Κόιντος Γάλλιος Ποῦλχε[ρ δημοθουσίας] 74)δὶς ἔδωκεν καὶ ἐν Πεσσινοῦν[τι], 75)ἐκατόνβην ἔθυσεν, ἔλαιον ἔθηκ[εν τοῖς] 76)δυ[σ]ὶν ἔθνεσιν δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ.

XII. Blok, 77.-80. satırlar: 77)[Φίλων]ίδης Φίλω[νος 77-78)δη]μοθουσίαν 78)ἔδωκεν, δὶς ἐκατόνβη[v] 79)ἔθυσεν, ἔλαιον ἔθηκεν ὅλ[ω 80)τῷ ἐ]νιαυτῷ.¹¹⁵

Çeviri:

¹¹⁴ Krenker ve Schede, *a.g.e.*, s. 54, 70-78. satırlar.

¹¹⁵ Çeviride French ve Mitchell'in edisyonu ve çevirisine başvurulmuştur: French ve Mitchell, *a.g.e.*, s. 141-144.

XI. Blok, 72. satır: (Vali Titius Helvius) Basila döneminde (yazıya geçirilmiştir): (yaklaşık MS 37-39)

XI. Blok, 73.-76. satırlar: Quintus Gallius Pulcher halka iki kez ziyafet verdi ve Pessinus'ta hekatomb kurban ayini yürüttü, tüm yıl boyunca iki ethnos'a yağ tedarik etti.

XII. Blok, 77.-80. satırlar: Philon'un oğlu [Philon]ides halka ziyafet verdi, iki kez *hekatomb* kurban ayini yürüttü, tüm yıl boyunca yağ tedarik etti.

Claudius döneminde yaklaşık M.S. 49-54 yılları arasında görev almış bir diğer vali M. Annius Afrinus'tur.¹¹⁶ Afrinus portresini Galat eyalet sikkelerine bastıran ender kişilerden olmuştur. Sikkeler ışığında, Annius Afrinus'un, Galatia'nın güneyinde bulunan Homanad topraklarında önemli ve etkili idari faaliyetlerde bulunduğu ve bölgede istikrarı sağladığı sonucuna varılabilir.

Claudius döneminde, bazı şehirlerin (Claudiolaodiceia, Claudioseleuceia ve Claudiconium) adlarına Claudius'un eklenmesi fikrinin sahibi olma ihtimali üzerinde durulmaktadır.¹¹⁷ Belediyecilik faaliyetlerinin geliştirilmesini hedefleyen Claudius'un düşüncesinin Annius Afrinus eliyle sürdürüldüğü söylenebilir. Bu karşılıklı etkileşim ve kentlerdeki bayındırlık faaliyetleri Romalılaşma yaklaşımının bir tezahürüdür. Galatia valiliğinin ardından kariyeri M.S. 67 yılında konsüllüğe ulaşması ve M.S. 71-73 yılları arasında Pannonia valiliği yapmasıyla devam etmiştir.

M.S. 54 yılı civarı valilik yapan Q. Petronius Ueber¹¹⁸ ise Sagalassus ve Tymbriannassus bölgeleri arasında sınır belirleme çalışmalarında, ölçüm uzmanları ile yer almıştır.¹¹⁹ M.S. 54-69 yılları arasında Cn. Domitius Corbulo¹²⁰ imparator Nero döneminde valilik yapmıştır.

¹¹⁶ Sherk, *a.g.e.*, aynı yer.

¹¹⁷ Sherk, *a.g.m.*, s. 976.

¹¹⁸ Sherk, *a.g.m.*, s. 977.

¹¹⁹ Sherk, *a.g.m.*, s. 978.

¹²⁰ Sherk, *a.g.m.*, s. 979.

Nero doğudaki ordu birimlerini tamamlamak adına Cn. Domitius Corbulo liderliğindeki lejyonları dahil etme kararı almıştır. Bu lejyonlar Roma İmparatorluğu'nu doğuda güçlendirmiştir. Corbulo aynı zamanda Fırat Nehri üzerinde bir köprü inşa etmekle de görevlendirilmiştir. Tacitus (ö. M.S. 117 yada 120), Corbulo'nun bu imar ve istikrar faaliyetlerini başarı ile tamamlayarak halkın teveccühünü kazandığından, Armenia'nın kontrolü için Romalı garnizonlar kurduğundan söz etmektedir.¹²¹ Corbulo'nun askeri strateji açısından başarılı bir vali olduğu söylenebilir.¹²² Doğu Roma lejyonlarının güçlendirilmesi ile Armenia kontrol altına alınsa da ilerleyen yıllarda tehdit devam etmiştir. Bu tehditlere karşı M.S. 62-63 yılları arasında Caesennius Paetus vali olarak atanmış, ayrıca Armenia'da konuşlanan iki lejyona komutan olarak gönderilmiştir. Fakat askeri açıdan yenilgilerle geçen bu süreç sonucunda tüm lejyonlar geri çekilmiştir. M.S. 63 yılında Roma askeri güçlerinin üzerindeki bu olumsuz etiketi değiştirmek ve bölgede kontrolü yeniden ele almak üzere Corbulo'ya üst düzey yetkiler verilmiştir. Tüm valilerden daha üstün bir otoriteye sahip olduğu anlamına gelen *imperium maius*¹²³ ünvanını almış ve ardından kendisinden beklenen başarıyı göstermiştir. Corbulo'nun hem askeri başarıları hem de halk üzerindeki etkisi onu büyük teveccühe mazhar kılmış, hatta Nero yerine imparator olabileceği düşünülmüştür. Fakat Corbulo, Nero tarafından intihara sürüklenmiştir.

M.S. 56-64 yılları arasında Galatia Eyaleti valisi olarak görev alan Gaius Rutilius Gallicus, görev yaptığı yaklaşık sekiz yıllık sürede bölgenin sivil idaresinden sorumlu olmuştur. Güvenlik ve istikrarın sağlanması adına Armenia ve Parth sorunlarında, desteğe ihtiyaç duyan Corbulo'nun idaresi altında imparatorluğa hizmet etmiştir.

¹²¹ Tacitus, *The Annals*, ed. Alfred John Church, William Jackson Brodribb, Perseus, New York, 1942, 16.16.2.

¹²² Rhiannon Ash, "Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus's Characterisation of Corbulo", *Arethusa*, The John Hopkins University Press, cilt 39, sayı 2, 2006, s. 362.

¹²³ Roma'da askeri, adli ve sivil işlerde emir verme ve yönetme yetkisi olan en yüksek güç: American Heritage Dictionary, "imperium maius" maddesi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Victor Ehrenberg, "Imperium Maius in the Roman Republic", *The American Journal of Philology*, The John Hopkins University Press, cilt 74, sayı 2, s. 113-136.

Kamu hizmetlerindeki başarıları ile öne çıkan Rutilius kariyer yolunda çeşitli üst düzey rütbelere almış, valilik görevinin ardından M.S. 70 veya 71 yılında *suffekt konsül*¹²⁴ olmuş, M.S. 78 yılında Aşağı Almanya'nın imparatorluk *legat*'i¹²⁵ olarak atanmış, ikinci kez *suffekt konsül* seçilmiş ve M.S. 89 yılında Roma *prefekt*'i¹²⁶ olmuştur. Rutilius, hem askeri hem de sivil alanda önemli pozisyonlara getirilmiş ve etki alanı geniş tutulan bir yönetici statüsünde hayat sürmüştür. Hem askeri alanda lejyon komutanı olarak gösterdiği stratejik başarılar hem de sivil idare alanındaki becerileri nedeniyle uzun yıllar Roma askeri-idari organizasyonunda önemli bir figür olarak öne çıkmıştır.

M.S. 68-69 yıllarında Galatia-Pamphylia'nın *praetor*¹²⁷ ünvanı ile valiliğini L. Nonius Calpurnius Asprenas Torquatus¹²⁸ üstlenmiştir. M.S. 70-74 yılları arasında *suffekt konsül* ayrıca *septemvir epulonum*¹²⁹ ünvanlarını almış, M.S. 83'te ise Afrika valisi olarak görev yapmıştır. Hiyerarşide yıllar içerisinde yukarı doğru çıkan Asprenas'ın sırası ile aldığı bu üst düzey ünvanlar imparatorluğa entegrasyonunu göstermektedir. Asprenas, hem Roma İmparatorluğu yönetim kademelerinde üst düzey yetkilere sahip olmuş hem de dış politikaya dair bölgesel stratejiler ve gelişmeler üzerinde olumlu sonuçlar yaratmış bir yöneticidir.

Tüm bu valilik hizmetleri göz önüne alındığında özellikle Rahip Listesi'nden elde ettiğimiz veriler ışığında Galatia Eyalet valilerinin, imparatorluğun güvenlik ve istikrarını sağlamak adına askeri alanda önemli başarılar elde ettiği görülmektedir. Başarılı idareciler ve halk nazarında kabul gördüğü düşünülen bu idarecilerin büyük bir kısmı bilindiği kadarıyla

¹²⁴ Roma magistratları yılda bir kez seçilirlerdi. Ancak magistratın vefatı ya da istifa etmesi halinde yerine bir halef atanması gerekirdi. Bu şekilde gelen halefe yeniden büyüme anlamına gelen *sufficere* kelimesinden türetilen *suffekt* ünvanı verilmekteydi. M.Ö. 5. yıldan itibaren ise her yıl art arda görev yapacak iki adet konsülün atanması normal hale geldi ve bu kişilere *suffekt konsül* adı verildi.

¹²⁵ Roma ordusunda görevli en yüksek rütbedeki askerlere verilen ünvan. Augustus döneminden sonra lejyon komutanlarına verilen ünvan.

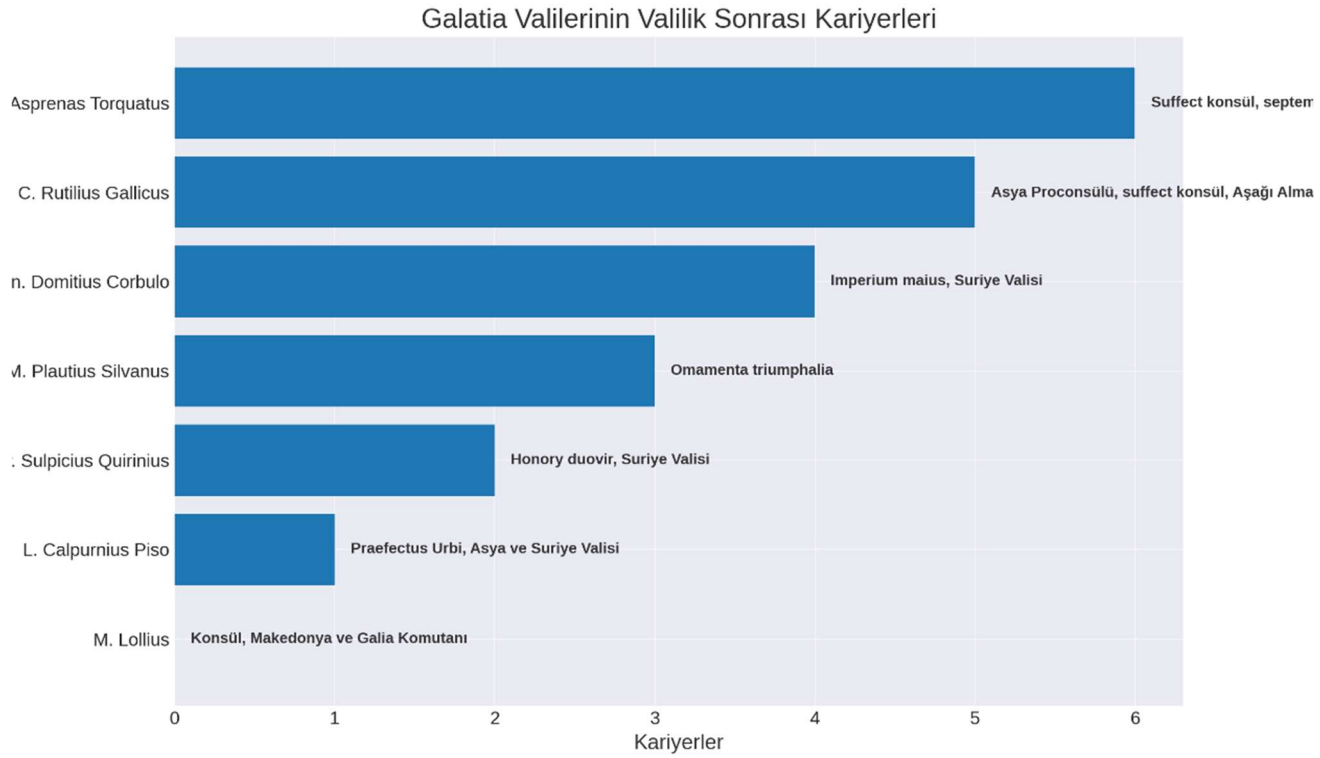
¹²⁶ Roma'da düşük rütbeli sivil memurlardan yüksek rütbeli askerlere kadar geniş kapsamdaki yöneticilere verilen ünvan.

¹²⁷ Roma'da hem yönetici hem de yargıç yetkilerine sahip kişilere verilen ünvan.

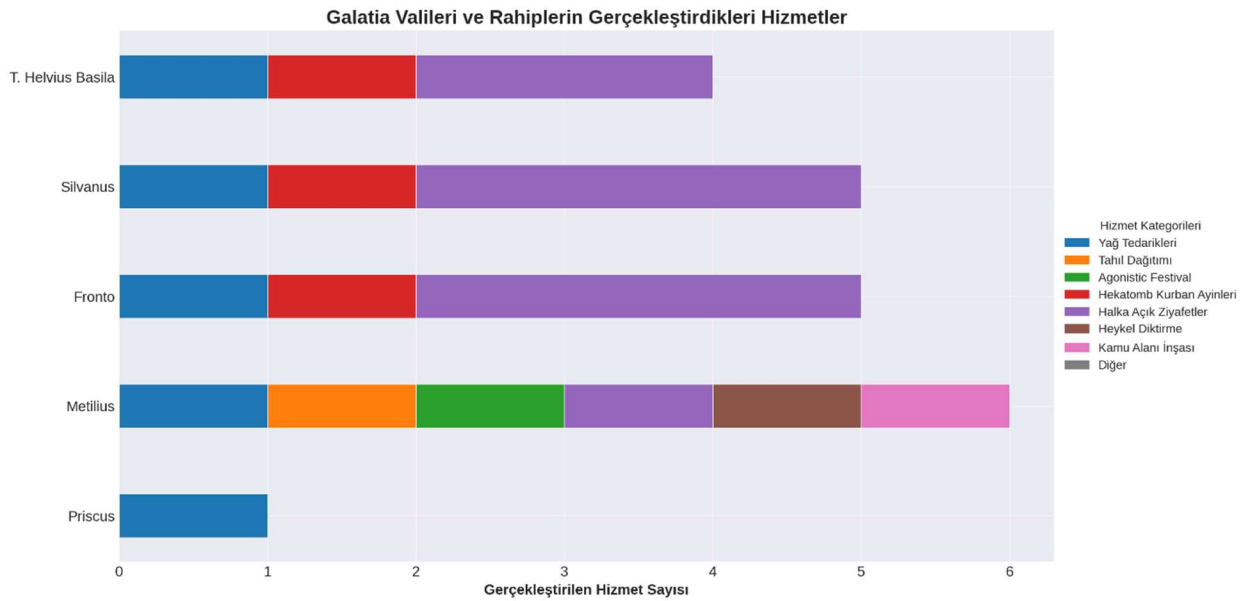
¹²⁸ Sherk, a.g.m., s. 990.

¹²⁹ Roma dininin tanrılarını onurlandırmak için hizmet eden yedi kişilik komisyona atanan rahiplere verilen ünvan.

Galatia valiliği görevinden sonra önemli imparatorluk payeleri elde etmiş ve farklı bölgelerde valilik yapmışlardır.

Şekil 1. Galatia Valilerinin, Valilik Sonrası Kazandıkları Ünvanlar

Şekil 2. Galatia Valileri ve Rahiplerinin Gerçekleştirdiği Hizmetlerin Sınıflandırması

Roma Ankyra’ında valiler dışında kentten Romalılaşması ve gelişiminde büyük katkı sunan bir diğer seçkin grup Galat rahipleridir. Augustus Tapınağı’nın *antae* duvarında bugün hala görebildiğimiz rahip listesi bu elit kesime dair muhtelif konularda birçok bilgi sunmaktadır. Ankyra’da rahiplik görevi tevdi edilen kişilerin imparatorluk kültürünü yüceltmek ve sürdürmek gibi bir amaca sahip oldukları bu yazıttan açıkça anlaşılmaktadır. Rahip listesi, görev süresi boyunca bir rahibin kamu yararına yaptığı harcamaları kaydetmek ve ilan etmek için tasarlanmış olmalıdır. Bu listede yer alan hayır faaliyetleri arasında zeytinyağı bağışları, büyük toplu hayvan kurbanları, halka açık ziyafetler, gladyatör yarışları tertip etme gibi girişimler bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında hayırseverlik açısından Hellen geleneğinin başat unsurlarının sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.¹³⁰ Bu faaliyetlere dahil olmak suretiyle Ankyra halkı mevcut iktidara ve Roma yönetimine verdiği onayı ifade etmektedir. Aynı zamanda bu toplu organizasyonlar, yerel halkın farklı gruplarını ve çok sayıda insanı

¹³⁰ Abdurrahman Uzunaslan, “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Ankyra’da Agonistik Festivaller”, *İlk Kale Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100. Yıl Anı Kitabı*, 2021, s. 11; Kamil Doğancı ve Recep Altın, “Principatus Devri Küçük Asya’ında Romalı Magistratus’ların İsmiyle Anılan Agon’lar”, *Archivum Anatolium*, 2023, s. 145.

bir araya getirdiği için insanlar arasında etkileşim yaratmaktadır. Augustus Tapınağı'na hizmet etmek üzere göreve gelen rahiplerin ve onların kamu yararına yaptıkları hayır işlerinin vurgulandığı bu listede yer alan Galat rahip isimleri aynı zamanda kentte imparatorluk yönetimiyle Galat birliğinin geldiği noktayı açıkça sergilemektedir.¹³¹ Galat rahipler ve yönetim arasındaki bu etkileşimin politik bir zaruriyet olduğunu söylemek de mümkündür. Bilhassa M.Ö. 1. yüzyılın sonlarında, bölgede istikrarın tesis edilebilmesi için bu işbirliğinin varlığı büyük önem taşımaktadır.¹³² Öyle anlaşılıyor ki kent gelişimine, kentin Romalılaşmasına, ayrıca imparatorluk kültürünün yüceltilmesine katkı sunan yerel elitlerden bir grup da Galat rahiplerdir.¹³³

2.3. POLİTİK PEYZAJ AÇISINDAN ANKYRA KENTSEL DONATI ALANLARI

Bu bölümde çalışmanın ana amaçlarından olan, Roma Ankyra'sının kentsel donatı alanlarının, dönemin tarihsel bağlamı içerisindeki konumu ve her bir kamusal yapının inşa edilmesinin ardındaki motivasyon irdelenecektir.

2.3.1. Roma ve Augustus Tapınağı

Galatia eyalet başkentinden günümüze kalan en etkileyici anıtsal yapı belki de Roma ve Augustus Tapınağı'dır. 1555 yılında kente gelen elçi Augier Ghiselin de Busbecq (ö. 1592) tarafından Augustus Tapınağı'nın duvarında var olduğu tespit edilen Augustus'un otobiyografisini içeren kitabe *Res Gestae*'nin kopyalanması ve tüm batı dünyasına sunulması tapınağın önemini arttırmış ve fark edilmesini sağlamıştır. Bu anıtsal yapının konumlanışına dair yorumlardan biri, imparatorluk kültürüne adanmış diğer tapınaklardan bir ölçüde farklılaştığı yönündedir. Bunun nedeniyse Kybele ve Men kültürlerindeki önemli günlerde

¹³¹ Sökmen Adalı, a.g.m., s. 4.

¹³² Julian Bennett, "The Annexation of Galatia Reviewed", *Adalya*, sayı 22, 2019, s. 225.

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sümeyra Koçin, "Ankyra'nın Galat Sakinleri: Tektosaglar", *ASA Dergisi*, sayı 1, 2023.

güneşin ve ayın doğuş ve batış açılarını temel alan bir konumlandırma ile özel tasarlanmış olma ihtimalidir.¹³⁴

Tapınak güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu ekseninde yer alır ve orijinalinde sekiz basamaklı bir *krepidoma*¹³⁵ üzerine inşa edilmiştir. Ön ve arka kısımlarında sekiz sütun ile çevrilmiştir. Ayrıca kuzey ve güney kenarlarında ise 15 sütun bulunmaktadır. Bunun yanında dış sütun dizisinin arkasında *pronaos* 'un¹³⁶ önünde 4 sütundan oluşan bir sıra daha yer almaktadır. Sütunlar, büyük dikdörtgen andezit bloklardan oluşan temeller üzerine oturtulmuştur. Yapının 8x15 sütunları, bir *peristasisi*¹³⁷ çevreler ve *pseudodipteros*¹³⁸ bir plana sahiptir.¹³⁹ Tapınak, sütun başlıkları üzerindeki gösterişli süslü yaprak desenleri ile karakterize edilen *korinth*¹⁴⁰ düzeninde inşa edilmiştir.

Pronaos 'un en etkileyici yanı üzerindeki yazıtlardır. *Antae* duvarlarının *pronaos* 'a bakan yüzeyinde Augustus'un başarılarını kaydeden Latince, güneydoğu *cella* duvarında ise eski Yunanca *Res Gestae Divi Augusti* yazıtı bulunmaktadır. Kuzeybatı *antae* duvarının ucunda

¹³⁴ Duygu Yakışan Sönmez, *Ankara Tarihi Kent Merkezi Örneğinde Taşınmaz Kültürel Miras Yönetim Modeli*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara, 2017, s. 163; Augustus Tapınağı yakınlarında elde edilen bazı bulgular, Friglerin tapınak alanına yerleştiğini ve Men Tapınağı'nın Roma İmparatorluğu döneminde Augustus Tapınağı'na dönüştürüldüğünü kanıtlamaktadır: İlhan Temizsoy ve Halil Demirdelen, "Balgat Roma Mezarı", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2008 Yılı*, 1999, s. 38.

¹³⁵ Sütunların oturduğu platformun dış tarafındaki basamaklar.

¹³⁶ Yunan ve Roma tapınaklarındaki ön oda.

¹³⁷ Tapınağın etrafını çevreleyen sütun sırası.

¹³⁸ Yunan tapınak mimarlığında yalancı *dipteros* anlamına gelen plan tipi. Bu plan tipinin sütun sayısı 8x15'tir. Etrafında iki sıra sütun kullanılan *dipteros* planın aksine *pseudodipteros* planda içte kalan sütun sırası kaldırılır ve tek sütun sırası kullanılır.

¹³⁹ Augustus Tapınağı, Roma imparatoruna tapınma amacıyla inşa edilmiş ve aynı zamanda Augustus ve Roma dönemi imparatorluk eyaletlerinin imparatora sadık kalarak korunmasını amaçlayan imparatorluk kültürünü yüceltmek için tasarlanmıştır. Tapınağın inşası M.Ö. 5. yüzyılda başlamış ve M.S. 37 yılına kadar bir dizi eklemeye ve değişikliğe tâbi tutulmuştur. Augustus Tapınağı'nda ilk bilimsel kazılar 1926 yılında D. Krencker başkanlığında gerçekleştirilmiş, aynı yıl O. Heck *pronaos* kazılarını yönetmiştir. 1928'de Krencker tapınağın *pronaos* önündeki kazılarına devam etmiştir. 1936 yılında Krencker ve Schede'nin kazı çalışmaları monografi olarak yayınlanmıştır. Türk Tarih Kurumu adına ilk resmi kazılar 1939 yılında Hamit Z. Koşay tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kazılar sırasında Bizans dönemine ait duvar kalıntıları kuzey-kuzeybatı ve batı kısmında bulunmuştur.

¹⁴⁰ Sütun başlıklarının *akanthus* yaprakları ile çevrelendiği ve sütunların kaide üzerine oturtulduğu mimari düzen tipi.

Galat rahiplerini sıralayan ve yaptıkları hayırları içeren rahip listesi yazıtı bulunmaktadır. Bazı yerlerde renk kalıntılarına rastlandığı için yazıtların koyu kırmızı renklerle belirginleştirildiği düşünülmektedir. Augustus'un yaşamı süresince, tapınak himayesi altında her yıl düzenlenen agnostik oyunların kaydı ve bu organizasyonu düzenleyen, finanse eden rahibin adının yer aldığı bu kayıt farklı eller tarafından kazanmıştır.¹⁴¹

Yapı, M.S. 5 ve 6. yüzyıllarda Hristiyan kilisesi olarak kullanılmıştır. Hristiyan yazıtları ve kazılmış haçlar mevcuttur. Hristiyanlık döneminde, tapınağın orijinalde kapalı olan *cella*¹⁴² duvarına üç büyük pencere eklenerek yapı dinî ritüeller için uyarlanmıştır. 1438'de Hacı Bayram Camii'nin tamamlanmasının ardından tapınak Akmedrese adıyla hizmet vermiştir. Tapınağın tarih boyunca farklı dönemlerde farklı amaçlar için kullanılması yapının çok katmanlı bir tarih ve anlam birikimine sahip olduğunu göstermektedir.

Tapınakta bulunan tek yazıt rahip listesi değildir. Hiç şüphesiz imparatorluk kültü ile doğrudan ilişkili, yazıtların kraliçesi olarak tabir edilen *Res Gestae Divi Augusti* metni *pronaos* ve *cella* duvarları üzerinde yer almaktadır. Yazıtın aslı Augustus'un mezarlık alanına konmak üzere iki bronz levha halinde Vesta rahibelerine bırakılmıştır, ancak günümüzde en iyi korunan ve yaşayan kopya Ankara'dadır. Yazıtın kopyasının Augustus Tapınağı'na kazanmasının nedeni, üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Daha büyük ve daha görkemli başka tapınakları seçmeyip buranın seçilmiş olması dikkate değerdir. Bu hususta bilinçli bir tercih yapıldığı düşünülmektedir. Augustus'un ardından kamusal bellek ile özel belleği entegre etmek ve Augustus'un kişisel başarılarını tüm kamu nezdinde duyulmasını sağlamak istenmiş olabilir. Metnin içeriğini Augustus'un yaptığı işler ve Roma vatandaşları için yapılan harcamalar oluşturmaktadır. Cümle kurguları, metnin kamuyu bilgilendirmek ve Roma imparatorluk fikrini yaymak amacıyla tasarlandığını düşündürmektedir. Yazıt verdiği tarihsel bilginin ötesinde imparatorluk ideolojisini

¹⁴¹ Sherk, a.g.m., s. 973.

¹⁴² Yunan ve Roma tapınaklarının iç kısmındaki ana mekânı ifade etmektedir. Genel ziyaretçiye kapalı olan bu mekânda tanrının kült heykeli yer alır ve bu mekân tanrının odası olarak görülür.

aktarması sebebiyle yazılı bir anıt niteliğindedir. Yazıtın değeri anıtsal bağlamından kaynaklanmaktadır.

2.3.2. Büyük (Caracalla) Hamam

Banyo yapma faaliyeti Roma günlük yaşamının hem sosyal hem de politik dinamikleri arasında yer almaktadır. İmparatorluk mimarisinin ve bu medeniyetin en yaratıcı ürünlerinden biri olarak hamamlar önümüze çıkmaktadır. Halk arasında oldukça ilgi gören bu aktivitenin önemi, Roma kentsel yaşamının bazı önemli sosyal, politik ve ekonomik yönleri ile ilişkilidir. Kamusal banyoların, Roma halkı için son derece kurumsallaşmış bir sosyalleşme alanı olduğu açıktır. Bu yönüyle hamamlar Roma düşünce yapısının izlerini taşıdığı ve zihniyetini ortaya çıkardığı için dikkatle incelenmesi gereken donatı alanlarıdır. Yalnızca vatandaşların değil aynı zamanda Roma aristokrasisinin de hem gündelik boş zamanlarının hem de iş aktivitelerinin önemli bir parçasıdır. İnsanların mensup olduğu sosyal sınıfa göre anlamı değişiklik gösteren hamamlarda sunulan hizmetler imparatorluğun halkına bir lütfu olarak görülmekte ve vatandaşların tamamı bu hijyenik tesislerden yararlanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Roma hamamları tüm imparatorluk bünyesinde önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde antikçağ toplumsal hayatında önemli bir politik araç olan hayırseverlik faaliyeti Caracalla Hamamı özelinde incelenecektir. Hamamın inşa edilmesine katkısı bulunan seçkin bir kimse üzerinden kamusal alanın politik rolüne mercek tutulacaktır. Mevcut arkeolojik veriler, kazı eserleri ve ortaya çıkarılan sikkelerin analizi neticesinde yapı imparator Caracalla dönemine (M.S. 212 -217) tarihlenmiştir. İçerik açısından birbiriyle neredeyse aynı olan dört yazıt bu hamam kompleksi hakkında bilgiler içermektedir. Söz konusu yazıtta Tiberius Iulius Iustus Iunianus isimli bir şahsın tapınak rahipliği sırasında gerçekleştirdiği hayır işleri sıralanmakta ve aynı zamanda inşa ettirdiği hamam tesisine de atıfta bulunmaktadır.

Tiberius Iulius Iustus Iunianus adına tapınak rahipliği yapmış bir kişinin kent için sağladığı hayırlı işlerini sıralandığı dört adet yazıt ve çevirisi aşağıdaki gibidir:

[Τι. Κλαύδιον Ιούστον] Ιουν[ιανόν]2, γ' ἀρχιε[ρέα]3, χ[άρι]τ[ι]
[τ]ῆι [ς] μητρο[π]όλεως, προμνημονεῦσαι δεῖ πᾶν τετελεσμέ-
νον6, φιλοτάτω, παιδεῖς διενεχθέντα φιλοπαΐδια8, καὶ ἐν τε
συνουσίαις τῆι πατρίδα πολιτεύσαντα εὐσεβῶς τε [καὶ] περιφανῶς
τοῖς χοσμῶσιν, καὶ μόνον τῶν πρὸ αὐτοῦ δι' ὅλης εἰ-
στησάμενα τῆς ἡμέρας, ἐπιμεληθέντα δὲ καὶ τῆς καταλειπομένης
τοῦ βαλανείου11, φυλὴ Μαρμαρυγητῶν ἐτείμησεν.¹⁴³

Çeviri:¹⁴⁴

Üç kere Archiereus'u, yaşadığı süre boyunca erguvan ve taç ile yüceltilmiş olan başkentin Ktistes'ini, bütün şeref memurluklarında ün salmış olan vatanseveri, vatani olan kenti hediyelerle zengin kılan ve en güzel binalarla süsleyen, ilk ve biricik olarak bütün gün yağ ihсан etmiş olan, hamamın inşasında kontrol işini yöneten Tiberius Iulius Iustus Iunianus'u, Phyle Maruragene yüceltti.

[Τι. Ἰούλιον Ἰουστον Ἰουνιανόν, γ' ἀρχιερέα, χτίστην]
τῆς μητροπόλεως, πορφύρα [χὲ στεφάνῳ διὰ βίου τε τειμημέ-
νον, φιλόπατριν, [π]άσαις [διενεγχόντα φιλοτ]ειμίαις, καὶ
[ἐν τε διανομαῖς] [τὴν πατρίδα π[ί]λουτίσαντα ἔρ)] γ οἰς τε

¹⁴³ E. Bosch, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967, s. 317, no. 255.

¹⁴⁴ Bosch, *a.g.e.*, aynı yer. Yazıtın Türkçe tercümesi, Bosch'un Almanca çevirisinden yapılmıştır.

Περικαλ[λεστάτοις χροσ] μήσαντα, χε̄ [μόνον τῶν πρὸ αὐτοῦ δι'
ο]]λης ἐλαιοθετήσαντα [τῆς ἡμέρας, ἐπι] μεληθέντα δὲ χε̄ τῆς
χα[τασχευῆς τοῦ] [βαλανείου, φυλὴ Σεβασ[τὴ ἐτίμησεν].¹⁴⁵

Çeviri:¹⁴⁶

Üç kere Archiereus'u, yaşamı boyunca erguvan ve taç ile yüceltilmiş olan başkentin Ktistesini, bütün şeref memurluklarında ün salmış olan vatanseveri, vatani olan şehri hediyelerle zengin kılan ve en güzel binalarla süsleyen ilk ve biricik olarak bütün gün yağ ihşan etmiş olan, hamamın inşasında kontrol işini yöneten Tiberius Iulius Iustus Iunianus'u Phyle Sebaste onurlandırır.

Τι. Ἰούλιον Ἰοῦστον Ἰουνιανόν, γ' ἀρχιερέα, χτίστην τῆς
μητροπόλεως, πορφύρα [χε̄ στεφάνωι διὰ βίου τετιμημένον,
φιλόπατριν, πάσ[α]_[ς] διενεγχόντα φιλοτιμίαις χε̄ ἔν τε δια
νομαῖς πλουτίσαντα τὴν πατρίδα ἔργοις [τε περικαλλεστάτοις χροσμῆς]
σαντα, χε̄μόνον τῶν πρὸ αὐτοῦ δι' ὅλης ἐλαιοθετήσαντα τῆς
ἡμέρας, ἐπιμεληθέντα δὲ χε̄ τῆς χατασχευῆς [τοῦ βαλανείου,
φυλὴ Διὸς Ταηνοῦ ἐτίμησεν].¹⁴⁷

Çeviri:¹⁴⁸

Üç kere Archiereus'u, yaşamı boyunca erguvan ve taç ile yüceltilmiş olan başkentin Ktistes'ini, bütün şeref memurluklarında ün salmış olan vatansever, vatani olan şehri

¹⁴⁵ Bosch, *a.g.e.*, s. 318, no. 256.

¹⁴⁶ Bosch, *a.g.e.*, aynı yer. Yazıtın Türkçe tercümesi, Bosch'un Almanca çevirisinden yapılmıştır.

¹⁴⁷ Bosch, *a.g.e.*, no. 257, s. 318.

¹⁴⁸ Bosch, *a.g.e.*, aynı yer. Yazıtın Türkçe tercümesi, Bosch'un Almanca çevirisinden yapılmıştır.

hediyelerle zengin kılan ve en güzel binalarla süsleyen ilk ve biricik olarak bütün gün yağ ihсан etmiş olan, hamamın inşasında da kontrol işini yöneten Tiberius Iulius Iustus Iunianus'u Zeus Taenos'un Phyle'si şereflendirir.

Τι. Ἰούλιον Ἰοῦστον Ἰουνιανόν, γ ἀρχιερέα, χτίστην τῆς
μητροπόλεως, πορφύραι χε̅ | στεφάνωι διὰ βίου τετειμημένον,
φιλόπατριν,πάσαις διενεγκόντα φιλοτειμίαις, χε̅ ἔν τε διανο-
μαῖς πλουτίσαντα τὴν πατρίδα ἔργοις [τε περικαλλεστάτοις χο
σμήσαντα, χε̅ μόνον τῶν [πρὸ αὐτοῦ δι' ὅλης ἐλαιοθετήσαντα τῆς
ἡ[μέρας, ἐπιμεληθέντα δὲ κὲ τῆς χατασχε[υῆς] [τοῦ βαλανείου, φυλῆ Νέρουα | ἐτίμησεν.¹⁴⁹

Çeviri:

Üç kere Archiereus'u, yaşamı boyunca erguvan ve taç ile yüceltilmiş olan başkentin Ktistes'ini, bütün şeref memurluklarında ün salmış olan vatansever, vatani olan şehri hediyelerle zengin kılan ve en güzel binalarla süsleyen ilk ve biricik olarak bütün gün yağ ihسان etmiş olan, hamamın inşasında da kontrol işini yöneten Tiberius Iulius Iustus Iunianus'u Phyle Nerva şereflendirir.

Dört farklı *phyle*¹⁵⁰ olan phyle Maruragene, phyle Sebaste, Zeus Taenos'un phylesi ve phyle Nerva tarafından yazılan bu yazıtların üçü de aynı ifadelere sahiptir. Buradan da anlaşıldığı üzere Tiberius Iulius Iustus Iunianus'un Caracalla Hamamı'nın inşa sürecinin hamisi olduğu oldukça açıktır. 257 ve 258 numaralı yazıtlar şu an hala Çankırıkapı deposunda bulunan gri mermer sütunlar üzerinde gözlemlenebilmektedir. 255 ve 256 numaralı olanlar ise günümüzde mevcut değildir.¹⁵¹ Elimizde mevcut olup gözlemlenebilen 257 ve 258 numaralı

¹⁴⁹ Bosch, *a.g.e.*, no. 258, s. 319.

¹⁵⁰ Roma kentlerinde bulunan en küçük siyasal alt birim.

¹⁵¹ Bosch, *a.g.e.*, s. 320.

yazıtların aynı atölyede işlenmiş olduğu yorumu akla yatkındır.¹⁵² Aslında daha evvelinde yazılan bu türden yazıtların her birinde onurlandırılan kişilerin heykeli de bulunmaktadır fakat bu yazıtlar için bu durum söz konusu değildir. Bosch, Rohde tarafından bu dört yazıtta ilaveten aynı anlamı taşıyan bir yazıtın daha Ticaret Lisesi ile Denizciler Caddesi arasındaki arsada bulunduğu bildirilmektedir. Fakat buna dair bir yayına rastlanamamıştır.¹⁵³

Tiberius Iulius Iustus Iunianus'un adı Ankyra yazıtları içerisinde yalnızca bu dört yazıtta geçmektedir. Yazıttan edinilen bilgilere göre Tiberius Iulius Iustus Iunianus hayatı boyunca erguvan bir giysi giymiş ve başında bir taç ile görülmüştür. Bu renk ve taç bize bu kişinin aristokrat olduğunu söylemektedir. Çünkü bu türden bir kıyafet ve aksesuar ihtişamlı bir görünüm sunmakta ve bu imaj seçkinler arasında görülen bir tercihtir.¹⁵⁴ “Vatanı olan şehri atiyyelerle zengin kılan ve en güzel binalarla süsleyen”¹⁵⁵ ünvanı ona bir bina yapımı sonrasında verilmiş olmalıdır ve bu bina yaptığının da kanıtıdır. Yunanca, *ktistes* (κτίστην), yani kurucu gibi bir ünvanıdır ve çoğunlukla şehirlerde verilmektedir. Yazıttan anlaşıldığına göre bu kişi bina yaptırmakla kalmamış aynı zamanda birçok ödül ve armağan da bağışlamıştır. Yağ bağışları kent sakinleri açısından oldukça önemlidir.¹⁵⁶

Metnin başında üçüncü kez kazandığı yüksek derecede memurluk ünvanı da anılmaktadır. Tamamen kendi finansal gücü ile bu binaları yaptırdığı ve yağ bağışı gibi ihsanlarda bulunduğu yine *philotatoi* (φιλοτάτω) ünvanından anlaşılmaktadır. Bağışlanan yağlar *gymnasion*'larda gerçekleştirilen spor müsabakalarında kullanılmaktadır. Metinde ilgi çeken bir diğer husus zeytinyağının tüm gün boyunca dağıtıldığına yapılan vurgudur. Anlaşıldığı kadarıyla Tiberius Iulius Iustus Iunianus yağ dağıtımını tüm gün sürecek şekilde yapmış, bu sayede yağı kullanmak isteyenler ona gün içinde istedikleri vakit ulaşabilmişlerdir. Bir gün boyunca yağ dağıtılması yaygın görülen bir uygulama değildir. Nitekim yazıtlarda bu

¹⁵² Bosch, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁵³ Bosch, *a.g.e.*, s. 321.

¹⁵⁴ Bosch, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁵⁵ χὲ ἔν τε διανομαῖς πλουτίσαντα τὴν πατρίδα ἔργοις [τε περικαλλεστάτοις χοσμήσαντα.

¹⁵⁶ Uzunarslan, *a.g.m.*, s. 363.

uygulamanın ilk ve biricik olarak Iunianus'a ait olduğu söylenmektedir. Metinde Iunianus'un inşa sürecini kontrol ettiğine dair birtakım ifadeler de mevcuttur. Fakat onun inşaat üzerinde yalnızca onursal bir kontrolcü yani *epimelet* olduğunu, mimar ya da uzman olduğuna dair bir işaret olmadığını söylemek gerekir. *Epimelet*'lere, şekil bakımından kontrol sorumluluğu verilen binaların yapımı için bir miktar para tahsis edilmekteydi. Fakat bu miktar, toplam yapım maliyetinden oldukça düşük kalırdı. Bu nedenle aslında inşa sürecinin finansal tamamlacıyı *epimelet*'in kendisi olurdu. Bu nedenle Bosch'a göre hamamın gerçek bedelini ödeyenin Iunianus olduğundan emin olmak gerekir. Yazıttan öğrendiğimiz bir diğer bilgi ise Tiberius Iulius Iustus Iunianus'un Ankyra'da bu hamamı yaptırmadan evvel başka yapıların da hamiliğini üstlendiğidir. Çünkü metinde "vatanı olan şehri aityyelerle zengin kılan ve en güzel binalarla süsleyen" bölümünde binalar çoğul olarak kullanılmıştır.

Büyük Hamam kazılarında çok sayıda sikke ve toplu kalıntılar ele geçmiştir. Hamama küçük miktarlarda para atma geleneği ile birikmiş bir grup sikke vardır. Bu birikmiş sikkeler M.S. 3. ve 8. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Bu tarihler hamamın aktif olarak kullanıldığı yıllardır. Kazılarda elde edilen sikkelerden en eskileri, Caracalla'nın tek başına idarede bulunduğu döneme ait, Caracalla ve annesi Iulia Domna'nın tasvirlerine yer veren sikkelerdir. Bu nedenle hamamın yapım tarihinin yaklaşık olarak bu döneme tekabül ettiği düşünülebilir. Ayrıca yazıtlar üslupları açısından incelendiğinde M.S. 2. ve 3. yüzyıl ile uyumludur.

Caracalla Hamamı kazılarında günyüzüne çıkarılan mermerden bir yılan tutan el buluntusu, bu hamamın kutsal hayvanı yılan olan Asklepios'a adanmış olduğunu göstermektedir. Yine bu bilgi de Ankyra'da büyük Asklepios törenlerinin düzenlendiği Caracalla dönemine işaret etmektedir. Aynı zamanda Caracalla'nın Asklepios'a duyduğu saygı ve onun kültürünü sürdürmekte olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Ankyra hamamının Caracalla şerefine yapılmış olduğu kabul edilebilir.

İmparatorluk dönemi hamam mimarisi özellikle Caracalla hamamlarına bakıldığında anıtsal boyutlara ulaşmaları ve işlevselliklerinin genişlemesiyle oldukça çeşitli sosyal ve kültürel aktiviteleri kapsayacak biçimde şekillenmiştir. Ankyra Caracalla Hamamı, antik kent gelişimine bakıldığında kent merkezindeki çekirdek bölgeden nispeten uzakta inşa edilmiştir. Tesisin genişliği, anıtsal boyutu ve prestiji yeni bir kültürel merkez oluşturacak ve yeni bir kentsel alan yaratacak seviyededir.¹⁵⁷

Ankyra Caracalla Hamamı, Anadoludaki en büyük hamam-gymnasium plan tipindeki komplekslerden biridir. Hamam, sıcak odalarının çokluğu ile ön plana çıkmaktadır. Dikdörtgen yapıya sahip yapı, eksensel simetri mantığı üzerinde tasarlanmıştır. Yaklaşık olarak 140x180 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Hamamın doğusunda yer alan *palaestra* 'sı¹⁵⁸ ise yaklaşık 95x95 metrekarelik alanı kaplamaktadır.¹⁵⁹ *Palaestra* 'nın her bir tarafında bulunan 32 sütun, bu yapının ne kadar gösterişli olduğunu hayal etmeye imkân tanımaktadır. Hamam bölümü ile *palaestra* 'nın bütünleşmiş olması, yalnızca mimari bir fark değil aynı zamanda onu diğer imparatorluk hamamlarından da ayırtıran bir farktır. *Palaestra* ile hamamı bir araya getirme fikri imparatorluk hamam plan tipleri arasındaki temel farklılıklardan birini temsil etmektedir.¹⁶⁰ Ankyra Caracalla Hamamı'nda Anadolu'daki diğer hamam-gymnasium komplekslerinde olduğu gibi *natatio*¹⁶¹ uzun bir galeri içerisinde yer alan kapalı bir alan olarak tasarlanmıştır. *Natatio* 'nun kapalı olarak tasarlanmasının

¹⁵⁷ De Laine , “The Baths of Caracalla: a study in the design, construction and economic of large-scale buildings project in imperial Rome”, *Journal of Roman Archaeology*, Supplementary Series 25, Portsmouth, Rhode Island, 1997, s. 13-14.

¹⁵⁸ *Gymnasium* 'un bir parçası olan ve atletik egzersizler için kullanılan etrafı sütunlu revaklarla çevrili dikdörtgen biçimli yapı bölümü. Roma döneminde *palaestra* hamamların egzersiz için kullanıldığı açık hava avlusu ve bahçesi olarak tasarlanmıştır.

¹⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Akok, “Ankara Şehrindeki Roma Hamamı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, cilt 17, sayı 1, 1968, s. 5-37.

¹⁶⁰ Oya Dinler, *A Comparative Formal Investigayion of the Bath-Gymnasium Complex Plan Type in Roman Asia Minor As a Reflection of Romanization and Urban Renewal*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 12.

¹⁶¹ Genel olarak ısıtılmamış bir yüzme havuzudur. Bu tip büyük havuzlar kapalı veya açık olarak Roma hamamlarında görülmektedir. Terim hem havuzu hem de havuzun olduğu mekânı tanımlamak için kullanılmaktadır.

nedeni Küçük Asia'nın soğuk iklim koşulları olabilir.¹⁶² Ankyra hamam-gymnasium kompleksi plan tipi, esnek ve yenilikçi bir plan tipi olarak yorumlanabilir. Sosyal ve politik işlevleri nedeniyle *palaestra* ve hamam birbirine entegre edilmiştir.¹⁶³ Böylece bu plan tipi Anadolu mimarlık kültürü üzerindeki Roma etkisinin en etkiliyici entegrasyonunu temsil etmektedir.

Caracalla Hamamı, Roma mimari yapı endüstrisinin kapasitesini ve sınırlılıklarını sergilemektedir. Ayrıca Roma İmparatorluğu, Galatia Eyaleti'nin başkentinde politik, ekonomik ve sosyal yapıyı yansıtmaya sebebiyle de önemlidir. Hamamın plan tipi açısından *palaestra*'yı içerisinde barındırması yalnızca mimari bir modelin gelişimi ve değişimi anlamına gelmez, aynı zamanda imparatorluk sisteminin sosyal ve politik yapısının güçlü bir yansıması olarak görülmelidir. İhtişamlı boyutları ve anıtsal dekorasyonları, imparatorluğun zenginliğini ve gücünü Roma yurttaşlarına her gün, her dakika hatırlatır. Hamamlar bu açıdan bakıldığında imparatorluğun politik ve sosyal düzenini desteklemek ve sürdürmek işleviyle karşımızdadır. Mimari planın kendisi, politik ve kültürel vizyonu, simetrik ve eksensel tasarım yoluyla somutlaştırılmış ve sembolize edilmiştir.¹⁶⁴ Bu türden sembolize edilmiş aktarımlar her kullanıcıda farklı anlamlarda tezahür edebilir. Her deneyimleyen farklı değerler ve algılara bağlı olarak çeşitli çıkarımlarda bulunur. Roma vatandaşları, bu komplekslerin teknolojik ve entellektüel kapasitesini gözlemlerken, kente gelen bir ziyaretçi, Roma yurttaşı olmayı ve imparatorluk ideolojisini, gücünü ve zenginliğini deneyimlemektedir. Genel olarak tüm Roma mimari yapı kalıntıları için bu ortak simgeselliğin kullanıldığını, mimarinin bir propaganda enstrümanı olarak kullanıldığını ve kentin mimari bileşenlerinin imparatorluk sisteminin bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶⁵ Hamam-gymnasium kompleksleri sosyal yaşamın en canlı merkezlerinden

¹⁶² Dinler, *a.g.t.*, s. 13.

¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. AKOK, Mahmut, "Ankara Şehri İçinde Rastlanan İlk Çağ Yerleşmelerinden Bazı İzler ve Üç Araştırma Merkezi", *Bellekten*, sayı 19, 1955, s. 309-329.

¹⁶⁴ Dinler, *a.g.t.*, aynı yer.

¹⁶⁵ Spiro Kostof, *A History of Architecture: Settings and Rituals*, Oxford University Press, New York, 1995, s. 197-199, 214-215.

biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik yaşam içerisinde yoğun olarak tercih edilen hamamlar hem sosyalleşme alanları hem de imparatorluk propagandası amacıyla kullanılan, yönetsel prestijin sergi alanı haline gelmiş gösterişli mekânlardır. Hamamlar, Roma kent mekânları içerisinde diğer tüm yapıların tamamından daha gösterişli tasarlanan, lüks ve iyi yaşam ideallerini vurgulayan yapılardır.¹⁶⁶ Mekânın zenginliği, gösterişi ve görkemi, deneyimleyen tarafından imparatorun sağladığı refahın bir ürünü olarak görülmektedir.

Hamam-gymnasium kompleksleri için imparatorluk kültürü açısından bir değerlendirme yapmak mekân tasarımı dinî ritüellere uygun olmadığı için pek mantıklı olmayacaktır. Din propagandası işlevinin ötesinde dolaylı olarak kültürü yüceltme amacı olduğunu söylemek daha makuldür. İmparatorluk ideolojisine hizmet eden bir “onurlandırma” mekânı olarak tasarlanmıştır. Daha evvel bahsedildiği üzere imparatorluk kültürü Roma gündelik yaşamı içerisinde imparatoru desteklemenin ve sevmenin bir ifadesi olarak, pek çok kentsel kuruma entegre olmuştur. Bu entegrasyonun neticesinde oluşan mekânlardan olan hamam-gymnasium kompleksleri kentlerin Romalılaştıklarını sağlarken, imparatorluk ideolojisini günlük yaşama indirgemıştır. İmparatorluk ideolojisi ve politikalarına bağlılık kamusal mekânların tasarımı ile teşvik edilmiştir. Günlük yaşamın ayrılmaz parçası olan hamamların yalnızca bir temizlenme alanı değil aynı zamanda bir kültürel etkileşim merkezi olduğu açıktır.

2.3.3. Gymnasion

Gymnasion'lar hemen her Roma kentinde bulunan spor müsabakalarının gerçekleştiği, çocukların eğitim aldığı, bilimsel alanda eğitim gördükleri, spor egzersizlerinin yapıldığı, gösterilerin düzenlendiği, bağışların dağıtıldığı, halka açık ziyafetlerin verildiği yapılardı.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Fikret Yegül, *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, The MIT Press, New York, 1992, s. 130.

¹⁶⁷ Bosch, *a.g.e.*, s. 352.

Çoğunlukla görkemli ve ihtişamlı alanlardı. Bazı zamanlarda mahkeme oturumları, genel toplantılar, askeri geçit yürüyüşleri ve resmi törenler de burada düzenlenmekteydi. Bu denli çeşitli aktiviteye ev sahipliği yaptığı için *gymnasion*'ların Roma kent yaşamının en önemli merkezlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bosch, *gymnasion*'un yerinin Caracalla Hamamı önünde bulunan meydanın ta kendisi olduğunu ileri sürmektedir.¹⁶⁸ *Gymnasion* ile ilgili bilinenlerin bir kısmı yapının tadilatını konu alan aşağıdaki yazıttan öğrenilmektedir.

... χὲ τὸ τοῦ Πολυείδου γυμνάσιον χαθρημένον ἔπυσχε <υ> | ἄσαντα, χὲ σύμπαν τὸ τ <ε> ἶχος | ἐν σειτοδεῖ <α> χὲ βαρβαριχα[ιζ] | ἐφόδοις ἐ<χ> θεμελίωv εἰς | τέλος ἀγαγόν <τ>α , | χὲ τὴν βουλογραφίανδ ἔχ πολλοῦ χατ[αλε|λειμ]μένην μετὰ <λό> γου ἀκριβῶ <ν>σαντα, [ἦ] βουλή χὲ ὁ δῆμος τῆ <ς> λαμπ(ροτάτης) | μητροπόλ(εως) Ἐγκύρας χοινῶ δό <γ> ματι | τὸν ἑαυτῶν ε[ύεργέτην] χὲ τοῦ ἔθνους | σωτήρα¹⁶⁹

Çeviri:¹⁷⁰

...ve Polyeidos'un yıkılmış *gymnasion*'unu yeniden yaptıran ve bütün duvarı (suru) kıtlık ve barbarların saldırıları sırasında temelden burca kadar yaptıran, uzun zamandan beri terk edilmiş Boulographlık memurluğunu kararlılıkla ve dakik şekilde yapan, yüce başkent Ankyra'nın Boule'si ve Demos'u tarafından alınan bir karar sonucunda iyiliksever ve halkın kurtarıcısı olarak onurlandırdığı kişi..

Yukarıdaki metinden *gymnasion*'un tahrip olduğu ve adı bilinmeyen bir kişinin sponsorluğunda restore edildiği anlaşılmaktadır. Büyük bir restorasyon için geniş ölçekli bir tahribat gerekir ki bu da doğal afet ya da büyük bir saldırı olmadığı müddetçe uzun bir zaman gerektirmektedir. Bu süreç M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış olabilir. Bu tahminin gerekçesi olarak finansal sıkıntıların yaşandığı bu dönemden kısaca bahsetmek gerekmektedir. M.S. 225-235 yılları arasında Perslerle olan mücadele Roma İmparatorluğu'nun doğusunu büsbütün tehdit altına almıştır. İstikrarsızlık ve güvenlik

¹⁶⁸ Bosch, *a.g.e.*, s. 353.

¹⁶⁹ Bosch, *a.g.e.*, no. 289, s. 351.

¹⁷⁰ Bosch, *a.g.e.*, aynı yer. Yazıtın Türkçe tercümesi, Bosch'un Almanca çevirisinden yapılmıştır.

sorunları bölge halkını daimi bir korku ve endişe içine sürüklemiştir. Tek tehdit unsuru Persler değildir. Karadeniz üzerinden Got'lar da Küçük Asia'ya girmiş ve birçok yeri işgal etmişlerdir. Tüm bu yağma ve talan hareketleri imparatorluk bünyesinde güvenlik sorunu oluşturduğu için ulaşım sekteye uğramıştır. Ulaşımın sekteye uğraması beraberinde lojistik sorunlar getirmiştir. Ticaret hayatı oldukça olumsuz etkilenirken bu durum ise pahalılık, kıtlık ve anarşi doğurmuştur.¹⁷¹ Tüm bu olumsuz süreçler yaşanırken *gymnasion*'un restorasyonu için finansal kaynak ayrılmış olması akla yatkın gelmemektedir. Diokletian (M.S. 284-305) tahta çıktıktan sonra imar faaliyetlerine başlanmış olma ihtimali çok daha yüksektir ve yazıt bu nedenle Bosch tarafından M.S. 257-284 yılları arasına tarihlenmektedir. Yaşanan tüm tahribatlara, kıtlığa ve pahalılığa rağmen ismi bilinmeyen bu kişi *gymnasion*'un yeniden yapılmasına bütçe ayırarak muazzam bir katkı sunmuştur. Ayrıca yine yazıttan anlaşıldığı üzere bu kişi, yeni bir şehir suru da inşa ettirmiştir.

2.3.4. Roma Dönemi Suru (M.S. 3. Yüzyıl)

Diegenes Akrites'in şiirinde geçen "Ankyra kenti surları ile ünlenmektedir"¹⁷² ifadesi ile Ankyra surlarına atıf yapılmaktadır, fakat bu surların 3. yüzyıl surları olup olmadığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 16. yüzyılda kente seyahat için gelen Dernschwam'ın satırlarından hareketle 3. yüzyıl surunun bu tarihlerde artık gözlemlenemediği anlaşılmaktadır. Dernschwam kentin aşağı bölgelerini çevreleyen bir surun olmadığını ifade etmiştir.¹⁷³

Ankyra'nın sur yapısı ile ilgili bilgi aldığımız yazıtlardan birincisi *gymnasion*'un restorasyonu hakkında da bilgiler veren yazıttır.¹⁷⁴ Bu yazıt bize dönemin tüm olumsuz koşulları içerisinde pahalılığa rağmen yepyeni bir şehir suru inşa ettiren, yüksek dereceli bir

¹⁷¹ Bosch, *a.g.e.*, s. 353.

¹⁷² John Mavrogardato, *Diegenes Akrites*, Oxford University Press, London, 1970, s. 10.

¹⁷³ Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Dünya Edebiyatı Dizisi No: 5, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 189.

¹⁷⁴ Bosch, *a.g.e.*, no. 289, s. 353.

memurdan bahsetmektedir. Metinden bu memurun surları baştan sona kendi finansal gücü ile inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. İnşa ettirdiği sur sayesinde Ankyra kenti Got saldırılarından kurtarılmıştır.¹⁷⁵ Surla ilgili bilgi veren dört parça halinde bulunan bir diğer yazıt ise ismi korunamamış bir valinin, surun bazı bölümlerini inşa ettirdiğini ve bazı kısımlarını tamamlattırıldığını bildirmektedir.

τοῦ λαμπρο(στατου) ἡγεμόνος, ἀρζαμένου . συνπλη ρώσαντος χε ἀφιέρωσαντος τῆ μητροπόλ
[1] τὸ τεῖχος.¹⁷⁶

Çeviri:¹⁷⁷ , soylu genel vali emri altında, duvarı tamamlamış ve başkente sunmuş (adamış) olan Archon emri altında.

290 no.lu yazıt, batı kale duvarının kulesine örülmüş bir *architrav*¹⁷⁸ parçası üzerinde gözlemlenebilmektedir. İki satır olarak işlenmiş yazıtın baş kısmı yontulmuştur. Muhtemelen valinin ismi bu yontulmuş kısımda yer almaktadır. Yazıtta geçen λαμπρο(στατου), Latince *clarissimus* ünvanı olup senator rütbesine sahip herkes için kullanılmaktadır. “Archon’un emri altında” ya da döneminde inşa edildiği anlaşılan surların M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını söylemek mümkündür.

2.3.5. Stadion

Roma İmparatorluğu imar geleneğinin klasik yapılarından olan *stadion*’lar¹⁷⁹ yarışmaların tertip edildiği, koşu pistlerinin bulunduğu ve bu pistlerin çevrelerinde izleyiciler için

¹⁷⁵ Bosch, *a.g.e.*, s. 354.

¹⁷⁶ Bosch, *a.g.e.*, no. 290, s. 353-354.

¹⁷⁷ Bosch, *a.g.e.*, aynı yer. Yazıtın Türkçe tercümesi, Bosch’un Almanca çevirisinden yapılmıştır.

¹⁷⁸ Antik dönem yapılarında iki sütunu birbirine bağlayan ve sütunların üzerine oturan yatay blok . Üst yapıyı taşıyan, yapının en alt bölümü.

¹⁷⁹ *Stadion* aslında eski Yunancada uzunluk ölçü birimidir. 600 ayak uzunluğundaki bu uzunluk birimi, ayak ölçüsünün farklı olmasından ötürü bölgeden bölgeye 165 m ila 196 m arasında değişebilmektedir. Uzunluk

oluşturulan seyir alanlarının yer aldığı alanlardır. Yazıtlar bize Ankyra özelinde bir *stadion*'un varlığından söz etmektedir. Örneğin, Augustus Tapınağı'nın *antae* duvarına kazınan rahip listesinden kentte bir *stadion* varlığı anlaşılmaktadır. Listede birçok rahip tarafından *agnostik*¹⁸⁰ festivaller düzenlendiği, atletizm yarışmaları tertip edildiği görülebilmektedir. Yazıt bizi Tiberius döneminde düzenlenen atletizm etkinliklerinden haberdar eder. Ayrıca Caracalla döneminde imparatorun sağlığına kavuşabilmesi için uzun mesafe koşularının düzenlendiğini de söyler. Aphrodisias bu koşuların Ankyra'da gerçekleştiğini aktarmaktadır.¹⁸¹ Tiberius ve Caracalla dışında Hadrianus döneminde de *agnostik* müsabakalar düzenlendiğine işaret eden başka bir yazıt daha mevcuttur.¹⁸² *Stadion*'un ne zaman inşa edildiğine dair kesin bir bilgiye sahip olmasak da M.S. 2. yüzyılda inşa edilmiş olma ihtimali yüksektir.¹⁸³ Bunun yanında birkaç farklı aşamada yapılmış olma ihtimali de vardır. Bunu düşündüren şey Rüzgarlı İş Merkezi ve otoparkı inşaat çalışmalarında karşılaşılan oturma sıralarının farklı oluşudur. Bazılarının andezit malzemedен yapılırken bazılarının kireç taşından üretilmiş olması bunların farklı dönemlerde eklendiklerini düşündürür. Bu varsayım üzerinden gidilirse *koinon*¹⁸⁴ oyunlarının başlaması ile talep artmış ve kapasiteyi arttırmak adına eklentiler yapılmış olabilir.¹⁸⁵ *Stadion*'un oturma sıralarını oluşturan andezit blokların bir kısmı bugün Caracalla Hamamı'nın batısındaki bir yamacın kenarında bulunmaktadır.¹⁸⁶ Bu andezit bloklardan bir tanesinde *topos*¹⁸⁷ yazıtı bulunmaktadır.¹⁸⁸ Oturma sıralarının bir kısmının ise M.S. 3. yüzyıl sur duvarlarının inşasında yeniden kullanıldığı çeşitli kazı çalışmaları sonucunda ortaya konmuştur.¹⁸⁹ *Stadion*'a ait oturma sıralarına M.S. 3. yüzyıl suru dışında Ulus'ta bugünkü

ölçüsü olan *stadion*, daha sonraki zamanlarda yarışmaların yapıldığı bir koşu pisti ve bu pistin uzun kenarlarında konumlanan seyircilerin yer aldığı bir yapıya dönüşmüştür. Roma döneminde atletizm yarışmalarının, gladyatör gösterilerinin ve vahşi hayvan mücadelelerinin tertip edildiği alandır.

¹⁸⁰ Yunan ve Roma'da müzik, jimnastik ve sportif (at yarışları vs.) karşılaşmalarının tümüne verilen ad.

¹⁸¹ Musa Kadioğlu, Kutalmış Görkay ve Stephen Mitchell, *Roma Dönemi'nde Ankyra*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2011, s. 110.

¹⁸² Mitchell, *a.g.e.*, s. 220.

¹⁸³ Kutalmış Görkay, "Ankyra's Unknown Stadium", *Istanbul Mitteilungen*, 56, İstanbul, 2006, s. 268.

¹⁸⁴ Birlik, topluluk anlamına gelmektedir. Eski Yunan'da siyasi federatif birlikler olarak anlaşılmaktadır.

¹⁸⁵ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 115.

¹⁸⁶ Görkay, *a.g.m.*, s. 247-271.

¹⁸⁷ Tiyatro ya da *stadion* gibi kamu yapılarında belirli bir grup için ayrılmış yeri ifade etmektedir.

¹⁸⁸ Görkay bu yazıtın yüksek ihtimale Ankyra *phyle*'lerinden *Klaudia Athenaea*'ya ait olduğunu ve *stadion*'da yer aldığını düşünmektedir: *a.g.m.*, s. 253.

¹⁸⁹ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 111.

Turist Otel'in bitişiğindeki arsada yapılan bir inşaat çalışmasında ortaya çıkan doğu-batı yönlü bir duvarda rastlanmıştır. Ardından tutulan rapor üzerine Akok ve Fıratlı tarafından yapılan ayrıntılı çalışmalar bu duvarda kullanılan taşların oturma sıraları olduğunu ortaya koymuştur. Oturma sıralarının bulunduğu ve taşındığı noktalar *stadion*'un büyük hamamın güney kesimindeki bölgeye ya da bugünkü Yıba Çarşısı'nın arkasındaki düzlüğe konuşlanmış olma ihtimalini akıllara getirmektedir.¹⁹⁰ *Stadion*'un yeri tam olarak bilinmese dahi hamamlar ile ilişkili alanlara konumlandırılmış olmalıdır.¹⁹¹

2.3.6. Agora

Roma Ankyra'sının varlığı kanıtlanmış bir *agora*'sı bulunmamaktadır. Ancak Roma kentlerinin kentsel deneyim alanlarından en önemlilerinden olan *agora*'lardan birinin bu kentte de var olması uzak bir ihtimal değildir. *Agora*'lar, *stoa*'lar ile birlikte sosyal yaşamın kalbini temsil etmektedir. Hem kamusal hem de dinî etkinliklerin merkezi olmuştur. Ankyra'daki imparatorluk kültürünün başat temsili olan Augustus Tapınağı'na yakın bir noktada konumlandığını düşünülen *agora* hem ekonomik hem de sosyal aktivitelerin oldukça yoğun yaşandığı, kültürün gündelik yaşama büyük oranda entegre olduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹²

Agora özellikle Augustus döneminde, yönetsel ve dinî yapılara ev sahipliği yapmış Galatia Eyaleti'nin bir nevi kamusal çekirdeği olarak tasarlanmış olmalıdır. Belkıs/Jülien Sütunu ve onun batısında mevcut olduğu düşünülen *nymphaeum*,¹⁹³ antik kentin *agora*'sına muhtemelen yakın bir lokasyonda konumlanmıştır. Bu bağlamda, bu üç yapının

¹⁹⁰ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 112.

¹⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mükerrrem Anabolu, *Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.

¹⁹² Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 248.

¹⁹³ Genellikle büyük ve anıtsal yapıda inşa edilen çeşme. Özgün olarak su kaynaklarının koruyucusu *nympha*'lara adanmış bir su kaynağını barındıran mağara; *nympha*'ların kutsal alanı veya tapınağı.

caddenin batı yüzünde yer aldığı ve *agora*'nın, *cardo maximus*¹⁹⁴ ile paralel bir düzlemde olduğu makul bir varsayımdır.¹⁹⁵ Bu düzenlemeler, antik şehir planlamasında kamusal ve sosyal yaşamın kalbinin, şehrin ana arteriyle entegre edilmiş bir şekilde konumlandırılmasının tipik bir örneğini temsil eder; bu da mekânsal düzenleme ve şehircilik ilkelerinin anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir.¹⁹⁶

Bu *agora* çekirdeği ve ideolojik bütünlüğü temsil etmektedir. *Agora*; Belkıs Sütunu, anıtsal çeşme gibi yapılara ev sahipliği yaptığı için muhtemeldir ki Roma politik ideolojisinin devamlılığının sağlandığı mekânlardan biriydi. *Agora*'lara dikilen sütunlar kente mali destek sağlayan finansörleri onurlandırmak, hizmetlerinden dolayı kendilerine teşekkür etmek ya da kenti ziyaret eden imparatora şükranlarının temsiliyetini göstermek amacıyla dikilmiştir. Hizmete ya da minnete karşılık verilen bu ödül, kent hayatına katkı sunan bir kimsenin tüm kent belleği içerisinde sonsuzlaşmasını ve görülebilir hale gelmesini sağlamaktadır.

2.3.7. Belkıs Sütunu

Küçük Asia'da birçok farklı yerleşim alanında bağımsız anıt sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunların inşa edilme amaçları arasında onurlandırma ya da zafer hatırlatması yer alır.¹⁹⁷ Bir kişiyi onurlandırma amacıyla sütun inşa etme uygulamasının uzun bir geçmişi vardır. Bu sütunlar genellikle kent meydanlarında ya da görünürlük açısından elverişli konumlara inşa edilmektedir.¹⁹⁸ Roma sütunları, arkeoloji disiplini açısından büyük bir titizlikle incelenmiş ve sayısız çalışma üretilmiştir. Fakat bu sütunların kentsel peyzaja katkıları çok daha az değerlendirilmiştir. Bu bölümde Belkıs Sütunu özelinde anıtsal sütunların Roma mimarlık

¹⁹⁴ Roma kentlerindeki ya da askeri garnizonlarındaki kuzey-güney akslı ana cadde.

¹⁹⁵ Bu konudaki tartışmalar "Mekan Dizim Analizi" bölümünde ele alınacaktır.

¹⁹⁶ Anıtsal Çeşme ya da *agora* gibi konumunu kesin olarak bilmediğimiz yapıların antik kent planı içerisindeki yerlerine dair yorumlar için ayrıca bkz. M. Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 243-252.

¹⁹⁷ Steven F. Ostrow, "Paul V, the Column of the Virgin, and the New Pax Romana", *JSAH*, cilt 69, sayı 3, 2010, s. 358.

¹⁹⁸ Pelin Yoncacı Arslan, *Christianizing the skyline: Appropriation of the pagan honorary column in early Constantinople*, University of California Los Angeles, Yayınlanmamış Doktora Tezi, UCLA, 2015, s. 43.

ideolojisi açısından kent peyzajına katkısı tartışılırken görünürlük ve kentsel kültüre katkısı değerlendirilecektir.

Roma kentlerinde yaygın olarak görülen bu türden sütunların öncülleri Yunan geleneğinde mevcuttur. Hellenistik şehir devletlerinde sütunlar özellikle onurlandırma ve bunun yanında adak niyetiyle inşa edilmiştir.¹⁹⁹ Bu gelenek içinde sütunların konumlandırılma stratejilerine bakıldığında özellikle Delphi, Olympia gibi kutsal olarak tanımlanan alanlarda yer alan sütunların sıklıkla bir tapınağa yakın inşa edildikleri görülmektedir.²⁰⁰ Bu sınıflandırma Ankyra kenti için de önem arz etmektedir. Çünkü Belkıs Sütunu bugün öne sürülen muhtemel antik kent planına göre kent *agora*'sının muhtemel yerinde ve imparatorluk kültürünün taşıyıcısı Augustus Tapınağı'na yakın bir konumda inşa edilmiştir. Antik kent çekirdeği içerisinde yer alan Belkıs Sütunu *cardo maximus* 'a yakın konumlandırılmıştır. Bu tercih hem alanın ve kent merkezinin sağlayacağı politik güçten yararlanıldığını hem de adına dikildiği kişinin onurlandırılma sebebini pekiştirdiğini düşündürmektedir.

Hellen geleneğinin belirli ölçülerde yaşatıldığı anıtsal sütunların işlevi Plinius (ö. M.S. 79) tarafından “onları (heykellerle temsil edilen konuları) diğer tüm ölümsüzlerin üzerine çıkarmak” olarak ifade edilmiştir.²⁰¹ Roma mimarlık stratejisine bakıldığında erken dönem sütunlarının bu düşünceye paralel olarak inşa edildiği görülmektedir. Onurlandırma adına ya da zafer ve cenazelerin ardından inşa edilen sütun örnekleri görülebilmektedir.²⁰² Bunlar içerisinde en erken döneme tarihlenenler Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş, en çok tanınan

¹⁹⁹ Plinius, *Naturalis Historiae*, vol. I, İng. çev. H. Rackham, Harvard University Press, Cambridge, 1938, no. 34.27.

²⁰⁰ Pelin Yoncacı Arslan, *Roman Urban Space Framed by Colonnades: Mediating Between Myth, Memory and History in Ephesus*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 48.

²⁰¹ Plinius, *a.g.e.*, 34.27.

²⁰² Yoncacı Arslan, *a.g.t.*, s. 49.

örnekler ise imparatorluk döneminde üretilmiştir.²⁰³ İmparatorluk döneminde inşa edilenlerin birçoğu ekseriyetle askeri zaferleri taçlandırmak ve ölümsüzleştirmek amacıyla yapılmıştır.

2.3.8. Anıtsal Çeşme (?): *Nymphaeum*

Kent okunabilirliği bağlamında bir kentsel donatı alanının farklı algılama biçimlerine hitap etmesi o mekânın hatırlanabilirliğini arttırmaktadır. Bu konuda Lynch, ses ve koku gibi unsurların birlikte işlenmesinin anıtsal yapıları daha da belirginleştireceğini belirtmiştir.²⁰⁴ Kent içinde *nymphaeum* 'lar, yani anıtsal çeşmeler suyun estetik gösterimini temsil etmektedir. Görsel estetiğin ötesinde işitsel ve dokunsal duyulara da hitap etmektedir. *Nymphaeum* 'lar kent yaşamı içinde sunduğu su melodisinin vermiş olduğu huzurun dışında, su gibi temel bir ihtiyacın daima mevcut ve erişilebilir olmasına hizmet ettiği için güven ve rahatlık da sunmaktadır. Aynı zamanda *nymphaeum* 'ların bir toplanma alanı işlevi olduğu da bilinmektedir.²⁰⁵

Bu gibi çeşmelerin inşası için asgari düzeyde nüfus varlığı elzemdir. Nüfus yoğunluğunun da ötesinde, halka açık bir çeşmenin yapılabilmesi için gerekli finansal kaynağın tedarik edilmesi ve bu yatırıma değer bir işlerliğin bulunması gerekmektedir.²⁰⁶ Kentsel tasarımdaki monotonluğun giderilmesini de sağlayan bu yapılar mimari çevreye çeşitlilik katmakta ve bu sayede şehir görünümünün çekiciliğini arttırmaktadır. Tüm topluluklar için hayati anlamı olan suya ulaşımı sağlayan anıtsal çeşmeler, arkeolojik kanıtların da gösterdiği gibi neredeyse Anadolu'daki her büyük Roma kentinde bulunmaktadır.²⁰⁷ Bu yapılar, yurttaşların kullanımına sunulan, görkemli mimarileri ile göz dolduran yapılardır. Kentsel çevre içinde

²⁰³ Örnekler için bkz. Ostrow, a.g.m., s. 47.

²⁰⁴ Kevin Lynch, *Image of the City*, Cambridge MIT Press, Cambridge, 1979, s. 83.

²⁰⁵ Uğurlu, a.g.t., s. 29.

²⁰⁶ Susan Walker, "Roman Nymphaea in the Greek World", *Roman Architecture and Greek World*, ed. S. Macready ve F. H. Thompson, Society of Antiquaries London, London, 1987, s. 61.

²⁰⁷ Uğurlu, a.g.t., s. 34.

nymphaeum'lar belirleyici bir işlev üstlenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, kentsel donatı unsurları işlevselliğinin ötesinde sembolik anlamlara sahiptir.

Bu noktada anıtsal çeşmelerin içinde yer aldığı “şehir mobilyası” kavramına değinmek faydalı olacaktır. “Şehir mobilyası” kamu kullanımına açılmış, bulvar, cadde ya da ana arterlerde yer alan her türlü ilave yapıt olarak tanımlanabilir.²⁰⁸ Kent mobilyalarını kente ve kurumlarına kimlik kazandıran unsurlar olarak görmek mümkündür. Bu nedenle şehirlerin görsel imajını vurgularken kullanımları sayesinde sahip oldukları anlamı da derinleştirmektedir. Anıtsal çeşmeler bu anlamda şehir mobilyası olarak görülebilir.

Kentsel donatı alanları olarak tanımlanan her bir element Roma İmparatorluğu kentinin bir imgesi olarak kabul edilirse, *nymphaeum* 'ların yalnızca kamunun su kaynağına erişimini sağlamak adına tasarlanmadığı söylenebilir. Görselliğin ve estetiğin ön planda olduğu Roma *nymphaeum* 'ları çeşme işlevinden ziyade bir kamu politikası sergiliyor olmalıdır.²⁰⁹ Su, *nymphaeum* 'un kritik bir elemanı olarak karşımıza çıkar fakat *nymphaeum* 'un konumlandırılışında su kaynağının yerine önem verilmemiştir. *Nymphaeum* ile su kaynağı arasındaki mesafe birincil kriter değilse inşa edildiği yerle ilgili başka bir motivasyon bulunuyor olmalıdır.²¹⁰ Roma kent tasarımında çoğu donatı alanının pozisyonu tercihler sonucu oluşturulmaktadır. Her bir kentsel elementin bir amacı ve kendine has özellikleri vardır. Yalnızca çeşme işlevi ile yapılmadığı anlaşılan Ankyra'daki *nymphaeum* 'un *agora* 'da konumlanmasında iletilmek istenen bir mesaj olduğu düşünülebilir.

²⁰⁸ Geoffrey Warren, *Vanishing Street Furniture*, David and Charles, London, 1978, s. 4.

²⁰⁹ Uğurlu, *a.g.t.*, s. 3.

²¹⁰ Uğurlu, *a.g.t.*, s. 5.

2.3.9. Tiyatro

Kamusal alanlar bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri mekânlar olduğu için kullanılan mimari dil, o topluluğun resmi ideolojisini ifade etmektedir. Roma İmparatorluğu’da kamusal yapıların çeşitliliği, aynı zamanda Roma kültürü ve yönetim biçimini farklı boyutları ile yansıtan kritik bir unsurdur. Dramatik performanslar, yarışmalar, atletizm gösterileri zamanla daha iyi organize olmuş ve Roma eğlence kültürünü oluşturmuştur. Kamu yapıları içerisinde yer alan yapı türleri arasında tiyatrolar farklı bir yer tutmaktadır ve sergilenen eğlence türleri de oldukça çeşitlidir. Tiyatrolar drama ve pandomim, müzik performansları, retorik yarışmaları, gladyatör dövüşleri, su gösterileri ve yırtıcı hayvan müsabakaları gibi gösteri türlerine ev sahipliği yapmış ve bu faaliyetlere uygun olacak şekilde tasarlanmıştır.

Augustus döneminde tiyatro inşa faaliyetleri yoğun şekilde başlamış ve imparatorluk genelinde M.S. 1. yüzyılın sonlarında artışa geçmiştir. Bu artış üzerinde dönemin refah seviyesi etkili olsa da tek etken bu değildir. Tiyatrolar işlevi ve etki gücü sebebiyle imparatorluk tarafından yapılması teşvik edilen yapılar arasındadır. Tiyatroların sergilenen performanslar aracılığıyla yine dönemin hem siyasi hem dinî politikalarına hizmet eden işlevi mevcuttur. Bu nedenle yine siyasi propaganda gözlemlenebilen önemli kamusal alanlardan biridir. Dramatik yarışmalar ya da politik faaliyetlerin düzenlendiği bu alanlar, politik prestijin sergilenmesi amacıyla heykellerin de sıklıkla kullanıldığı ideal mekânlardır.²¹¹ Politik çıkarlara hizmet etmesi amacıyla inşa edilen tiyatrolardan olan Ankyra tiyatrosu da muhtemeldir ki kültürel ve politik etkinin yayılmasına olanak sağlamıştır.

1982 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı öğretim üyelerinin danışmanlık yaptığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi uzmanlarının çalışmaları ile gerçekleştirilen kazıda Roma Tiyatrosu keşfedilmiş ve kısmen

²¹¹ İnci Bayburtluoğlu, “Ankara Antik Tiyatrosu”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1986 Yıllığı*, Ankara, 1987, s. 14.

ortaya çıkarılmıştır. Fakat keşfinden daha önce yazıtlar, Ankyra’da bir tiyatronun varlığını bize bildirmektedir. Dionysos şenlikleri hakkındaki genelgenin yer aldığı heykel kaidesindeki bir taşta, yazıtın devlet tiyatro birliğinin kararıyla kazınarak yazıldığı ifade edilmiştir.²¹² Aynı zamanda Ankara gezisinin ardından kente dair izlenimlerini aktaran seyyahlar Perrot (ö. 1914) ve Guillaume (ö. 1938) Ankara’da bir tiyatro olduğundan bahsetmiştir.²¹³

M.Ö. 25 yılında Galatia eyalet başketi olan Ankyra, Roma İmparatorluğu propaganda yapılarının sıklıkla uygulandığı ve inşa edildiği önemli bir merkez haline gelmiştir.²¹⁴ Kentteki tiyatro Augustus döneminde politik mesajlar içeren oyunların sahneleneceği bir yer ihtiyacından doğmuştur. Bu ihtiyaca binaen inşa edilen tiyatronun tarihlendirilmesine ilişkin çeşitli tartışmalar mevcuttur fakat Ankyra Roma Tiyatrosu’nun, diğer Augustus dönemi yapıları gibi bu dönemde planlanmış ve aynı zamanda inşa sürecine başlanmış olması muhtemeldir.²¹⁵ İnce işçilikle bezenmiş andezit blokların sahne binası ve duvarlarının yapımında kullanılması erken imparatorluk döneminde yapılmış olabileceğine işaret etmektedir. Ankyra yazıtlarından biri, tiyatrodaki düzenlenen ilk oyundan söz etmektedir.²¹⁶ M.Ö. 31 yılında Augustus’un, Marcus Antonius’a karşı kazandığı Aktium zaferini konu edinen *Aktia* oyunu, M.S. 4. yüzyılın sonlarına dek Ankyra’da da sergilenmiş ve tiyatro, zafer kutlama seramonisine ev sahipliği yapmıştır. Augustus döneminde *Aktia*, Hadrianus döneminde *Mistik* ve Caracalla döneminde ise *Phytik* oyunlarının sergilendiği bilinmektedir.²¹⁷

²¹² Bosch, *a.g.e.*, no. 127; French ve Mitchell, *a.g.e.*, no. 141.

²¹³ Georges Perrot ve Edmond Guillaume, “*Exploration archeologique de la Galatia et du Pontus*”, Didot, Paris, 1872, s. 156.

²¹⁴ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 131.

²¹⁵ Ayrıca tiyatronun mimari tanımlaması ve arkeolojik değerlendirmesi için bkz. Kadioğlu v.d. *a.g.e.*, s. 133.

²¹⁶ Bosch, *a.g.e.*, no. 166, s. 215 ve no. 130, s. 166.

²¹⁷ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 132; Bosch, *a.g.e.*, no. 286, s. 347.

2.3.10. Roma Caddeleri : *Cardo Maximus* ve *Decumanus*

Roma Ankyra'sı kent kurgusu, kuzey-güney ekseninde uzanan *cardo maximus* ve onunla kesişen diğer büyük ana cadde *decumanus*, yani sütunlu cadde ile temellendirilmiştir. Bu ağlar tapınağın ulaşılabilirliği için tasarlanmış olabilir ve pazar ya da seyir alanları gibi çeşitli şehirsal fonksiyonları barındıran mekânlara sahiptir.²¹⁸ Sokak düzeninin bu iki temel yolun kesiştiği noktayı öne çıkarmak amacıyla mümkün olan en dik açı ile tasarlandığı açıktır.²¹⁹

Sütunlu cadde, Ankyra'nın hamam kompleksine erişim sorununa getirilen çözüm olmalıdır. Caddenin güney ucunda, karşı karşıya konumlanmış sütunlu galeriler ve bu galerilerin ardında dükkanlar bulunmaktadır.²²⁰ Ayrıca alt katmanında bulunan pişmiş toprak künkler kanalizasyon sisteminin varlığını göstermektedir ve bu birçok sütunlu caddenin ayırt edici özelliğidir. Bu caddeler ulaşım, iletişim ve bağlantı kurmanın çok ötesinde işlevlere sahiptir.²²¹ Klasik Roma kent peyzajı silüeti sütunlu cadde ile kurgulanmaktadır. Bu caddeler aynı zamanda ihtişamın sergilendiği alanlar olarak tasarlanmıştır ve etkileyici kentsel görüntünün önemli bileşenlerinden biridir. Amacın sadece gösteriş olmadığını sütunlu caddeler ekseninde yer alan dükkan sıralarıyla üretim ve satış işlevlerinin de merkezi haline gelmesinden anlaşılmaktadır.²²²

Roma İmparatorluğu yapı politikasının kentsel mimariye en önemli katkılarından biri olan sütunlu caddeler, gerçek bir yapı olarak tanımlanamasa da kent imajını şekillendiren önemli unsurlandıdır. Düzenlenme amaçları arasında kamu yararını gözetmek, halkın ticari faaliyetlerine hizmet etmek ve ana hat ihtiyacını gidermek vardır. Roma kent kavramının

²¹⁸ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, s. 243.

²¹⁹ Sema Toramanoğlu, *Anadolu'da Antik Çağ Şehir Planları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 87.

²²⁰ Ayşe Fatma Erol, "Anadolu Roma İmparatorluk Dönemi Sütunlu Caddelerinin Antik Şehircilik Kavramı İçindeki Yeri", *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, cilt 1, sayı 1, 1992, s. 18-20; Çankırıkapı ile Augustus Tapınağı'nı birbirine bağlayan yol, aynı zamanda kutsal bir yol işlevine sahiptir.

²²¹ Mac Donald, *a.g.e.*, s. 67.

²²² Erol, *a.g.m.*, s. 13.

gelişmesi yönündeki mühim adımlardan olan caddeler mevsimsel koşullar için özel tasarlanmıştır. Kış mevsiminde soğuk, yaz mevsiminde ise sıcak havadan koruma sağlaması amacıyla *portiko*'lar²²³ ve dükkanlar tasarlanmıştır.

Sütunlu caddenin konumlandırılmasına ve yönlendirilmesine dair bazı yaygın uygulamalar mevcuttur. Bu caddelerin bir grubu tiyatrolara bir grubu da tapınaklara doğru yönlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Ankyra sütunlu caddesinin Augustus Tapınağı'na ulaşımı sağlamak amacıyla tasarlandığı düşünülür. Ayrıca sütunlu caddelerin bir grubu da kent *agora*'larıyla ilişkilendirilmiş ve dükkanlarda *agora*'lardan getirilen ürünlerin satılıyor olabileceği düşünülmüştür.²²⁴

Çankırıkapı kazıları ile sütunlu caddenin ortaya çıkan bazı bölümleri sayesinde diğer kamusal yapılar ile ilişkisi hakkında konuşmak daha mümkün hale gelmiştir. 2009-2011 yılları arasında yürütülen son kazılar geç Roma dükkanları çevresinde gerçekleştirilmiş ve yolun 22 metrelik kısmı koruma altına alınmıştır. Sütunlu caddenin *stoasi*'nin Caracalla döneminde inşa edilmiş olma ihtimali üzerinde durulmaktadır.²²⁵

1995 yılında Anafartacalar Caddesi'nde yapılan kazılar sırasında keşfedilen ve birçok yapının birbirine bağlanmasını sağlayan *cardo maximus*, sütunlu caddeden farklı bir yönlendirme sunmaktadır.²²⁶ Kaleye kadar devam eden Anafartalar caddesini dik kesen *cardo maximus* modern cadde seviyesinin yaklaşık iki metre altındadır. Augustus Tapınağı'na yaklaşık 400 metre, Roma Tiyatrosu'na 500 metre uzaklıktadır. Bugün *cardo maximus*'un yakın çevresi ticari ve kamusal alanda hizmet veren binalar ile çevrelenmiştir.

²²³ *Agora*'larda sütunlu revaklara verilen ad.

²²⁴ Erol, a.g.m., s. 16.

²²⁶ Kadioğlu ve Görkay, a.g.m., s. 48-57.

Kuzeyinde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, güneyinde ise çeşitli ticari faaliyetler yürüten mekânlar bulunmaktadır. *Cardo maximus* ile sütunlu caddenin kesişme noktasını bulmak amacıyla caddenin kuzeyinde bugün Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nin orta bahçesinde, Belkıs Sütunu'nun kuzey batısında 2007 yılında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kazı çalışmalarının neticesinde Osmanlı, Bizans ve Roma dönemlerine ait katmanlar ortaya çıkarılmıştır. Yaklaşık 4,5 metre derinlikte yer alan Roma caddesinin andezit zemini, mermer sütun parçaları, *korinth* başlıkları da²²⁷ gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu cadde büyük olasılıkla Caracalla Hamamı'ndan Augustus Tapınağı'na giden sütunlu cadde ile *cardo maximus*'un birleştiği tahmin edilen yerdir. Söz konusu cadde, kuzey-güney eksenli ve 6,70 metre genişliğinde olması nedeniyle *cardo maximus*'un bir uzantısı olarak kabul edilebilir.²²⁸ Kuzey-güney yönlü bu caddenin doğu tarafında dükkan sırası batı tarafında ise *opus sectile*²²⁹ döşemeli bir *stoa*²³⁰ ortaya çıkarılmıştır. Caddenin doğusunda üzerinde sürgü kapı izleri bulunan iki adet eşik taşı bulunmuş ve bu taşların direkt cadde ile birleştiği anlaşılmıştır. Eşik taşlarının dükkanlara işaret ettiği göz önüne alındığında cadde boyunca *stoa*'sız bir dükkan sırası bulunduğu söylenebilir.²³¹ *Opus sectile*; mermer, kireç taşı ve andezit malzemeden oluşmuş ve genel olarak krem, beyaz, bordro, gri ve koyu gri renkleri kullanılmıştır. Kent birincil olarak *cardo maximus* aksı çevresinde genişlemiş kamusal mekânlar kesintiye uğramadan devam etmiş ve kentsel oluşum süreklilik arz etmiştir. Ana caddeye yakın kent merkezi inanç, politik irade, sosyal etkileşim ve ticaret alanlarının hepsini içinde barındırmaktadır.

²²⁷ Eski Yunan ve Roma'da kullanılan bir sütun başlığı çeşidi. *Dor* ve *ion* başlıklarına nazaran daha gösterişli olan *korinth* başlıkları akanthus yaprakları ile çevrilmiştir.

²²⁸ 6101 sayılı ada 6 no.lu parselde yer almaktadır.

²²⁹ Antik dönemde geometrik biçimlerde ya da figürler oluşturmak amacıyla değişik kalınlık ve renkte kesilmiş mermer türlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan taban veya duvar dekorasyon türüne verilen ad.

²³⁰ Üst yapıyı taşıyan sütun dizisine verilen ad. Genel olarak üç tarafı duvarlarla çevrili, bir tarafında sütun dizisi bulunan, *agora* ve tapınak çevresinde yer alan uzun dikdörtgen yapı.

²³¹ Kadioğlu ve Görkay, a.g.m., s. 150.

3. BÖLÜM

ANKYRA CADDE-SOKAK SİSTEMİNİN MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

3.1. MEKÂN DİZİM YÖNTEMİ

Tezin bu bölümüne dek Ankyra'nın kent gelişiminde politik peyzaj stratejilerinin etkisi ve kent sosyolojisi açısından yansımaları tartışılmıştır. Bu bölümde ise mekân dizim analiz yöntemiyle kentin cadde-sokak sistemi analiz edilecektir. Bu yönteme başvurma sebeplerinden birincisi kent kurgusundaki yeri henüz keşfedilmemiş, fakat büyük olasılıkla var olduğu düşünülen Roma kent unsurlarının (*agora* ya da anıtsal çeşme gibi) muhtemel yerlerini saptamaktır. Böylelikle tüm kentsel donatı elemanları kent planına dahil edilebilecektir. Aynı zamanda bu analiz sonucuyla çalışmanın amacı olan kent dokusunun fiziksel analizinden öte toplumsal yansımalarını keşfetmek mümkün olacak, geleneksel anlatılar test edilirken “mekânın okunabilirliği” kavramı üzerinden kent planı başka bir açıdan daha değerlendirilecektir. Kamusal yapıların organizasyonu hakkında yorum yapmaya alan açan bu analiz bulgularıyla anıtsal alanların görünürlüğü ve erişilebilirliği ortaya konmuştur. Kent organizasyonu sadece kültürel bileşenleriyle değil aynı zamanda sayısallaştırılmış verileriyle tekrar değerlendirilecektir.

Le Febvre, toplumların kendilerine has mekânlar ürettiğini, böylece mekânları bir ürün olmanın yanında kendisini oluşturan unsuru sürekli dönüştüren bir mekanizma olarak tanımlamaktadır.²³² Bu yoruma göre mekân, sosyal ilişkiler ile dönüşen aynı zamanda bu

²³² Le Febvre, *a.g.e.*, s. 99.

ilişkileri üreten unsurdur. Mekân örgütlenmesinin kent kullanıcılarını birbirleriyle kaynaştırıcı ya da ayırıştırıcı bir etkiye sahip olması söz konusudur.

Durkheim’ın bağlantısallık yaklaşımına göreyle antik yerleşim birimleri bağlamsal özelliklerinden azade incelenemez. Bu bakış açısıyla paralel olarak arkeolojik alanlar tekil birimlerin bütünlüğüne bakmakta ve birimler arası ağları görünür kılmaya çalışmaktadır. İnşa edilen çevreyle ilgili örüntüler, toplumların demografik yapılarını, idari organizasyonlarını yorumlamak için önemli bir kaynak olarak görülmelidir. Örneğin, iç mekân tasarımları aile yapısı ve aile içi dinamikleriyle ilgili bilgiler verirken, yerleşim alanları toplumların sosyal yapısı, ticari hareketlilikleri, idari organizasyonları hakkında fikir vermektedir.²³³

Mekân dizimi teorisi 1970’lerin sonlarında Londra Üniversitesi Koleji Bartlett Mimarlık Okulu’nda geliştirildikten sonra “The Social Logic of Space” başlığı altında Hillier ve Hanson tarafından sunulmuştur.²³⁴ Hillier ve Hanson, Durkheim’ın sosyal antropoloji kuramının ana bileşenlerini mekân dizim teorisinin alt yapısında kullanmıştır. Buradan hareketle mekân dizim yönteminin Durkheim’ın insan gruplarının fizyolojisinin incelenmesi olarak tanımladığı “sosyo-morfoloji” teorisinin arkeolojik verilerle entegre halde analiz sonuçlarına götüren bir araç olduğunu söylemek mümkündür.²³⁵ Yöntem bugüne dek farklı disiplinler tarafından uygulanmış, araştırma eksenlerine göre çeşitlenmiş ve uyarlanmıştır. Mekân dizim yöntemi mekânla sakinleri arasındaki ilişki tutarlılıklarını göz önüne sermeyi amaçladığı için mimarlık, şehir plancılığı, tarih, arkeoloji, yerleşim arkeolojisi gibi mekân organizasyonu ile ilgilenen çalışmalara yeni bir temel yöntem imkânı sunmaktadır. Bugün mekânsal tarih açısından analitik bir araç olarak kullanılmaktadır. Tarih ve arkeoloji bilimleri veri setleri içinde çoğunlukla boşluklar barındırdığı için eksiklikleri olan sosyal ve

²³³ Onuralp Uluçay, *An Evaluation Of Space Syntax Methods In Archaeological Context: Case Of Miletus*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023, s. 7.

²³⁴ Hillier ve Hanson, *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press, London, 1984.

²³⁵ Meltem Gündoğdu, *Galata-Pera Bölgesi Mekansal Morfolojik Özellikleri ile Arazi Kullanımı Arasındaki Etkileşim*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2005, s. 6.

mimari bağlamlar ile çalışmak zorluk oluşturmaktadır. Bu noktada mekân dizim yönteminin sunduğu olanaklar, bu bağlamın kurgulanabilmesini kolaylaştırmaktadır.

Mekân dizim yöntemi incelenirken yapıların kendilerine has formlarının soyut ilişkisel düzenlerini tanımlayan özellik olarak “biçimlenme” (*configuration*) kavramı ön plana çıkmaktadır. Biçimlenme kavramı her bir elementin birbiriyle olan karmaşık ilişkilerini kapsamakta ve ilişkinin yapılandırılmasından çok daha fazlasını incelemektedir. Mekânsal alanların hem statik hem de dinamik özelliklere sahip olduğu kabul edilmektedir.²³⁶ Sabit mekân sistemi ile bu mekânlarda paylaşılan faaliyetleri gerçekleştiren bireylerin toplamı mekân dizimi teorisinin ana unsurlarıdır. Bu sebeple teorisyenler kentlerin insanlar arası etkileşim faktöründen kopuk bir bağlamda ele alınmasının ve yalnızca morfolojik açıdan analiz edilmesinin kentin okunabilirliğini zedelediğini, mekânın sosyal kullanımının da bu dil içerisine dahil edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.²³⁷

Mekân dizim teorisinin ana argümanlarından biri mekânın yalnızca insan yaşamının bir arka planı olmadığı, bunun yanında insan davranışlarını toplumsal ölçekte aktif olarak etkileyen bir güce sahip olduğudur.²³⁸ Teorinin bir diğer iddiası ise mekânsal ilişkilerin hareket eksenleri üzerindeki yoğunluklarla test edilebileceğidir.²³⁹ Hareketi ve yoğunluğu eksen çizgileriyle temsil edip tahminlerde bulunulmasına imkan tanımaktadır. Bu sayede gerçek mekândaki sosyal ağ yapısının aslında nasıl olduğunu yakalamaya çalışmaktadır. Ayrıca bu yöntemle yerleşim biriminde sokak ya da cadde ölçeğindeki hareket yoğunluğu merkezilik ya da ayrışıklık hakkında fikir verirken hareketliliğe dair veriler sayısallaştırılmakta, bu sayede elde edilen sayısal veriler analiz edilebilmektedir. Mekân dizim inşa edilmiş çevrelerin -ölçeği farketmeksizin bina ya da kent- belirli işlevler için düzenlendiğini ve bu düzenleme çabasının anlaşılmasıyla, düzenleme biçimleri üzerinden toplumu okumanın

²³⁶ Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 224.

²³⁷ Fabiana Battistin, “Space Syntax and buried cities: The case of the Roman town of Falerii Novi (Italy)” *Journal of Archaeological Science: Reports*, sayı 35, 2021, s. 2.

²³⁸ Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 233.

²³⁹ Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 475.

mümkün olduğunu öne sürmektedir. Her mekânsal birimin sahip olduğu bağlantı sayısını ve bir yolun diğer yollarla ne kadar bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Mekân dizim yönteminde, her mekânsal birim bir nokta veya düğümle temsil edilmektedir. Yöntemde mekânlar arasındaki etkileşimi topolojik bir grafikte göstermek için her düğüm veya nokta düz çizgilerle birleştirilir. Mevcut grafiğin veri içeriği artık nokta ya da düğümlerin göreceli konumlarına bağlı değildir. Bunun yanında ilişkide oldukları üçüncü bir noktaya daha bağlıdır. Daha açık bir ifadeyle iki mekân arasındaki karşılıklı ilişkisellik üçüncü bir mekân olmadan açıklanamaz. Bir yapı düzeni içinde karşılıklı olarak bağlı bulunan nesnelere arasındaki ilişkiler bütünü *konfigürasyon* olarak adlandırılırken, Hillier mekânsal konfigürasyonların rastgele oluşmadığını, aksine mekânların belirli sosyal sonuçlar üretmek amacıyla özel düzenlemelerle tasarlandığını ileri sürmüştür.²⁴⁰ İki mekân arasındaki ilişki dümdüz basit bir çizgi oluşturarak *konfigürasyon* tüm ilişkileri anlamayı kolaylaştırmaktadır.²⁴¹

Antik kentlerde ulaşım yaya olarak sağlanmaktadır. Rota planlaması tamamen görünür mesafeye göre hesaplanmaktadır. Bu nedenle hem Roma Ankyrası özelinde hem tüm antik kentler için hareket ve ulaşımın söz edileceği vakit bunun insani ölçekte hareketlerle meydana geldiğini ve bu hareket akış organizasyonunun önemli olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

Yollar diğer tüm mimari unsurların kendisine göre dizayn edildiği yapı elemanlarıdır.²⁴² Kent sakinleri yollar boyunca hareket eder ve kenti yollar aracılığıyla keşfederler. Kamusal yapılar ve iskan bölgelerinin her birinin arasında yollar bulunmaktadır. Yolların yapısı kente tertip ve özgünlük kazandırırken genişledikleri bölgelerde meydanları oluştururlar. Ulaşımın ve iletişimin sağlandığı bu caddeler iletişim koridorları olarak tanımlanabilir. Kentteki faaliyetin

²⁴⁰ Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 220.

²⁴¹ Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 363.

²⁴² Lynch, *a.g.e.*, s. 2.

yoğunlaştığı bölgelerde yeni caddelerle yoğunluğun azaltılmasına ihtiyaç duyulur ve bu nedenle hareketliliğin ve gereksinimin yoğun olduğu bölgelere yeni yollar yapılır. Kent sosyal anlamda birçok elementin bütünleştiği bir konsept olarak kabul edildiğinde caddeler kentin sunduğu imkânların sergilendiği alan olarak görülebilir. Bu nedenle yolların, cadde ve sokakların yalnızca ulaşımı sağlama işlevi yoktur; aynı zamanda kullanımları kamu hizmetlerine ulaşmayı sağlamaktadır.

1960 yılında Kevin Lynch tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üç şehir üzerine yapılan bir araştırma sonucunda "kentlin okunabilirliği" kavramı geliştirilmiştir. Lynch'e göre kentlin okunabilirliği, kentsel alanın kolaylıkla fark edilebilir ve belirli bir düzen içerisinde organize edilebilir olması anlamına gelmektedir.²⁴³ Düzenli ve okunabilir bir kentsel mekân, somut bir referans sistemi olarak işlev görebilir ve bireylere daha fazla bilgi edinme fırsatı sunar.²⁴⁴

Lynch, kentlin okunabilirliğini belirleyen beş ana ögeyi tanımlamıştır: yollar, düğüm noktaları, çevresel işaretler, kenarlar ve bölgeler. Bu ögeler, kentsel mekânın anlaşılmasını ve navigasyonunu kolaylaştıran unsurlardır. Yol ağı içerisindeki hareketliliğin yoğunlaştığı bölgeler ise düğüm noktaları olarak tanımlanmaktadır. Düğüm noktaları bir güzergahın değişim noktalarını temsil eden stratejik odak noktalarıdır. Meydanlar ya da caddelerin birleştiği noktalar düğüm noktalarıdır. Değişim noktaları olan bu alanlar rota üzerinde ihtiyaca göre belirlenen ayrışma alanlarıdır. Düğüm noktasına varan bir kent sakini o anda devam edeceği yön konusunda bir seçim yapmak durumundadır. Düğüm merkezleri böylece bazı özelliklerin üzerinde biriktiği yerlerdir ve aynı zamanda toplanma alanlarıdır.²⁴⁵ Bu nedenle düğüm noktalarını analiz etmek dikkat gerektirmektedir.

²⁴³ Lynch, *a.g.e.*, s. 38.

²⁴⁴ N. Ömer Erem ve Uğur Erkman, "Tatil Köylerinin Okunabilirliğinde Çevre İşaretlerinin Rolü", *İTÜ Dergisi/a Mimarlık Planlama Tasarım*, cilt 2, sayı 1, 2003, s. 56.

²⁴⁵ Lynch, *a.g.e.*, s. 73.

Anıtsal yapılar zihin haritasında en belirgin mesajlara sahip noktalardır ve üzerlerinde taşıdıkları sembollerle çevresel işaretler kategorisine girerler. Tüm bu elementler bir araya gelerek bir kentsel deneyim sunmakta ve bu birleşim mekân düzenini oluşturmaktadır. Şehir planlamasında düğüm noktaları gibi anıtsal yapılar da kent okunabilirliğine katkı sağlamaktadır. Anıtsal bir yapının en çarpıcı özelliği, kolay algılanabilirliği, bulunduğu bağlam içinde tanınabilirliği ve akılda kalıcılığıdır. Anıtsal yapılar aynı zamanda yön bulmak için de kullanılan referans noktalarıdır. İnsan algısı aynı anda fazla sayıda düğüm noktasını algılamakta zorlanır ve bu nedenle görüş mesafesinde referans noktalar belirler. Anıtsal yapıların yön tayin etme ve hareket güzergâhının devamlılığının sağlanması noktasında katkısı budur.²⁴⁶ Kent içi bağlantıları incelemek, ilk bakışta göze çarpmayanları ortaya çıkarmak, örüntüleri çözümlenmek ve bunların hepsini birleştirerek mekân hakkında anlamlar üretmek, kent okuma yöntemidir.²⁴⁷

Bir yerleşimin oluşumunda yer alan kentsel unsurlar, yalnızca sabit öğelerden ibaret değildir. Kent; sakinlerinin kültürü, yaşam tarzı, gelenekleri, sosyal ve ekonomik nitelikleriyle dinamik ve canlı bir varlık olarak sürekli kendini yenilemektedir. Kentsel unsurlar da sürekli hareket ve dönüşüm içindedir. Kent, devamlı evrilen unsurlar ve sabit öğelerin birleşiminden meydana gelen kompleks yapıdır. Bu karmaşık yapı esasında kent okumasını bir ölçüde zorlaştırmaktadır. Fiziksel yapı sürekli dönüşürken tıpkı onun gibi kullanıcıların oluşturduğu sosyal, ekonomik ve kültürel yapı da devamlı bir değişim içindedir.²⁴⁸

Ankyra özelinde konu edinilen üç caddenin her biri çizgiseldir ve bu nedenle bir şehir planlaması doğrultusunda verilen kararlar neticesinde inşa edildiğini söylemek mümkündür. Kent merkezi olarak düşünülen *agora* 'nın sütunlu cadde ve *cardo maximus*'un oluşturduğu

²⁴⁶ Lynch, *a.g.e.*, s. 75.

²⁴⁷ Ela Çil, "Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması", *Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, cilt 1, sayı 4, 2006, s. 220.

²⁴⁸ Gigi, *a.g.t.*, s. 20.

düğüm noktasında yer alması, bu bölgenin muhtemel merkez noktası olduğu fikrini kanıtlayacaktır. *Agora*'lar insan hareketinin yavaşladığı bu sayede sosyal etkileşimin arttığı kentsel yaşamın canlılığının gözlemlendiği yerlerdir. Bu açıdan analiz sonucunda görüleceği üzere düğüm noktası olarak tespit edilen nokta *agora*'nın konumuna dair yapılan yorumla örtüşecektir. Bu alan yoğun hareketliliğin gözlemlendiği bir merkezdir. Şehir planı içinde düğüm noktaları geçiş güzergâhlarının birbirleriyle ilişkili olduğu alanlar ekonomik canlılığa yani *agora*'ya işaret etmektedir. Aynı zamanda bu düğüm noktaları kenti deneyimleyen bireyler tarafından hareketin yönünü belirlemeyi de sağlamaktadır. Mimari değer açısından ise kent planlamasında şehirleri karakterize eden alanlar olarak görülmüşlerdir.²⁴⁹ Kent deneyimi *agora* sayesinde zenginleşmiş olmalıdır.

3.2. MEKÂN DİZİM ANALİZİ YÖNTEMİNİN SINIRLILIKLARI

Mekân dizim analiz yöntemi geliştirildiği günden bu yana pek çok eleştirinin odağında olmuştur. Bu eleştiriler hem yöntemin gelişmesine katkı sağlamış hem de metodolojinin zayıflıklarını ortaya koymuştur. Bu bölümde bu analiz yöntemiyle ortaya konulacak olan sonuçların sınırlılıklarına değinilecektir. Bu yöneme gelen eleştirilerden ilki, görüş aksları haritalarının aynı araştırmacılar tarafından küçük farklılıklara sahip olsa dahi farklı çizilebileceğidir. Bir diğeri, analiz yapılan alanlar için dahil edilen parametreler içine alan kullanımının, bina yüksekliklerinin ve sokak genişliklerinin dahil edilememesidir; bu nedenle örneğin, yaya kaldırımlarıyla araç yolları aynı sayısal değere sahip varsayılmaktadır. Bir diğer eleştiri konusu ise topoğrafyadaki farklılıkların görüş akslarını engelleyebileceğinin göz ardı edilmesidir. Çok karmaşık veri setlerine sahip olmayan alanlar için yapılan analizlerin sonuçları da eleştirilerin odağındadır. Çünkü mekân dizimsel analizin

²⁴⁹ Birol, a.g.m., s. 52.

açmazlarından biri de sonuçlarının bazen çok bilinen sonuçları veriyor olması ya da tahmin edilebilir çıkmasıdır.²⁵⁰

Yöntemin nesnel ve nicel metodolojisine rağmen yoruma dayalı analizlerin sürecin çok başlarından itibaren kullanılması da bir diğer tartışmalı konudur. Kentlerin açık alanlarını birbirine bağlayan görüş akslarının göz kararıyla çizilmesi belirsizliklere ve yanlış sonuçlara neden olacaktır. Çil'e göre, görüş aksları iki olgu arasındaki ilişkinin soyut olarak temsil edilip çakıştırılmasıyla oluştuğu için indirgemeciliğin iki katı risk taşımaktadır.²⁵¹ Bu eleştiriye karşı yalnızca mekân dizim analiziyle üretilen haritaların değil tüm haritaların bir dereceye kadar temsil kusurları içerebileceği öne sürülmüştür. Fakat her tür analiz modelinin geliştirilmesinde, araştırmacının yorumunun olabildiğince azaltılmasına özen göstermek gerektiğini vurgulayan uzmanlar da olmuştur.²⁵² Bu sayede analiz daha güvenilir olacak ve bu yaklaşım analiz modelinin nesnelliğini arttırarak mekân dizim yönteminin kabul edilebilirliğini arttıracaktır.²⁵³

Analiz çıktıları, sayısallaştırılmış veri tabloları ve harita biçimde grafikler şeklinde sunulmaktadır. Bu çıktılar, sayısallaştırma ve hesaplama temelli yaklaşımıyla arkeoloji alanındaki çalışmalarda zor keşfedilebilir yönleri okumayı kolaylaştırmaktadır. Fakat mekânsal analiz yönteminin verimliliği bazı koşulların uygunluğuna bağlıdır. Gün yüzüne çıkarılmamış yapıların anlaşılır şekilde görüldüğü jeofizik haritalar, araştırma sırasında kapsanan alan hakkında yapılan gözlem, arkeolojik verilerin yeterliliği ve kültürel bağlama dair tarihsel bilgi yöntemin verimliliğini arttıracaktır.

²⁵⁰ John Peponis, "Interacting Questions and Descriptions- How do they look from here?", *Proceedings of the 3rd International Space Syntax Symposium*, Georgia Institut of Technology, Atlanta, 2001, s. 14.

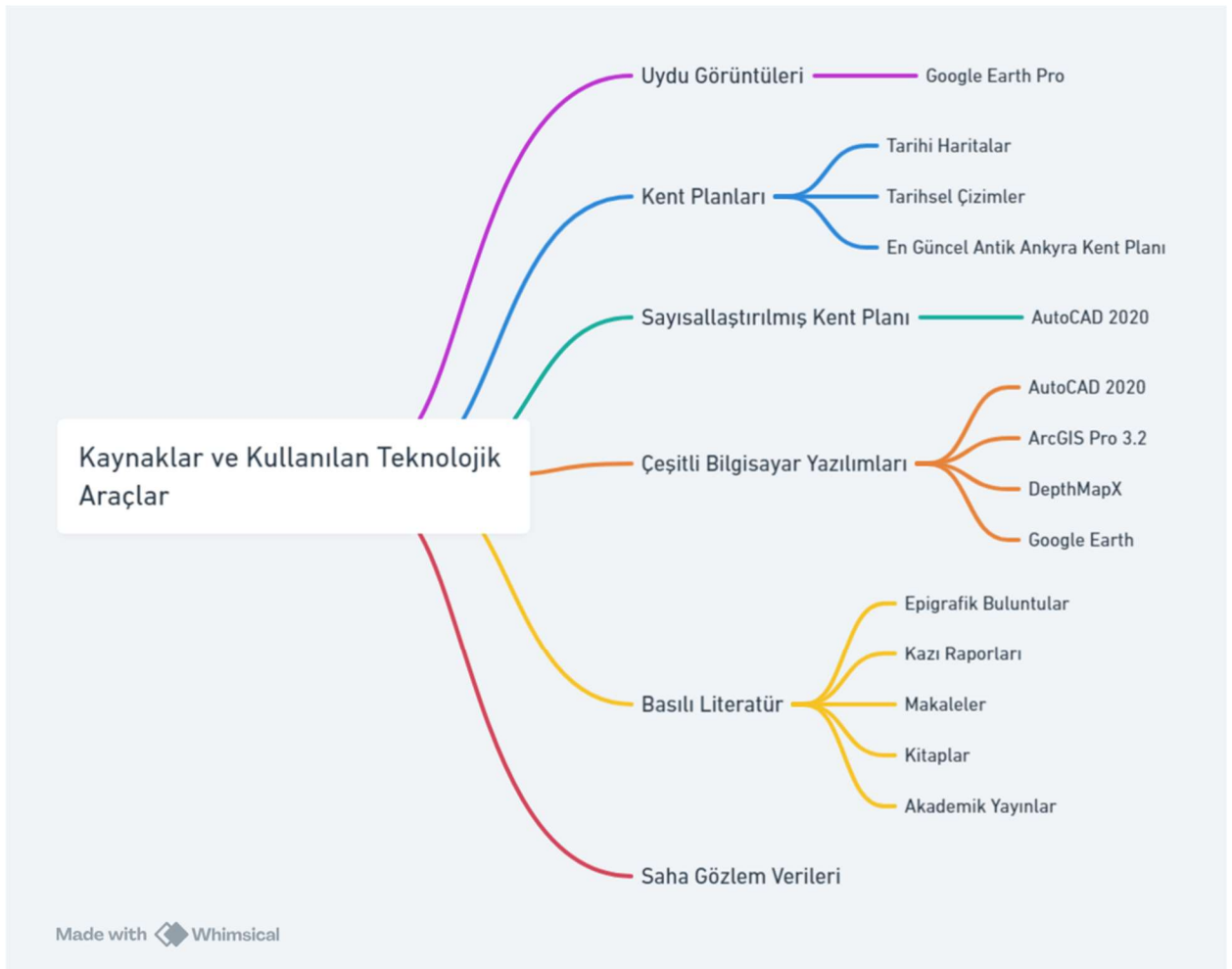
²⁵¹ Çil, a.g.m., s. 228.

²⁵² Alasdair Turner, "Could a Road-centre Line Be an Axial Line in Disguise?", *Proceedings of the 5th International Space Syntax Symposium*, University of College London, UK, 2005, s. 151.

²⁵³ Çil, a.g.m., s. 228.

Ankyra kentinin Roma dönemindeki kent kurgusunun okunabilmesini amaçlayan bu çalışmada antik kent analiz modeli ölçütleri kullanılarak kent bulguları elde edilmiş, kent envanteri oluşturulmuş ve kent planı sayısallaştırılıp analiz edilmiştir. İlk olarak aşağıda başvuru kaynaklar ve kullanılan yazılımlar verilmiştir.

1. Uydu görüntüleri (Google Earth Pro)
2. Kent planları (Tarihi haritalar, tarihsel çizimler, en güncel antik Ankyra kent planı)
3. Sayısallaştırılmış kent planı (AutoCAD 2020)
4. Çeşitli bilgisayar yazılımları (AutoCAD 2020, ArcGIS Pro 3.2, DepthMapX, Google Earth)
5. Basılı literatür (Epigrafik buluntular, kazı raporları, makaleler, kitaplar ve akademik yayınlar)
6. Saha gözlem verileri

Şekil 4. Mekân Dizim Analizinde Kullanılan Kaynaklar ve Teknolojik Araçlar

Çalışmanın üç temel basamağı ise aşağıdaki gibidir:

1. Antik kent analiz modeli ölçütlerine göre verilerin elde edilmesi,
2. Antik kent envanterinin hazırlanması,
3. Mekân dizim analiz yöntemi aracılığıyla kent planının analiz edilmesi.

Şekil 5. Mekân Dizim Analizinin Üç Ana Aşaması

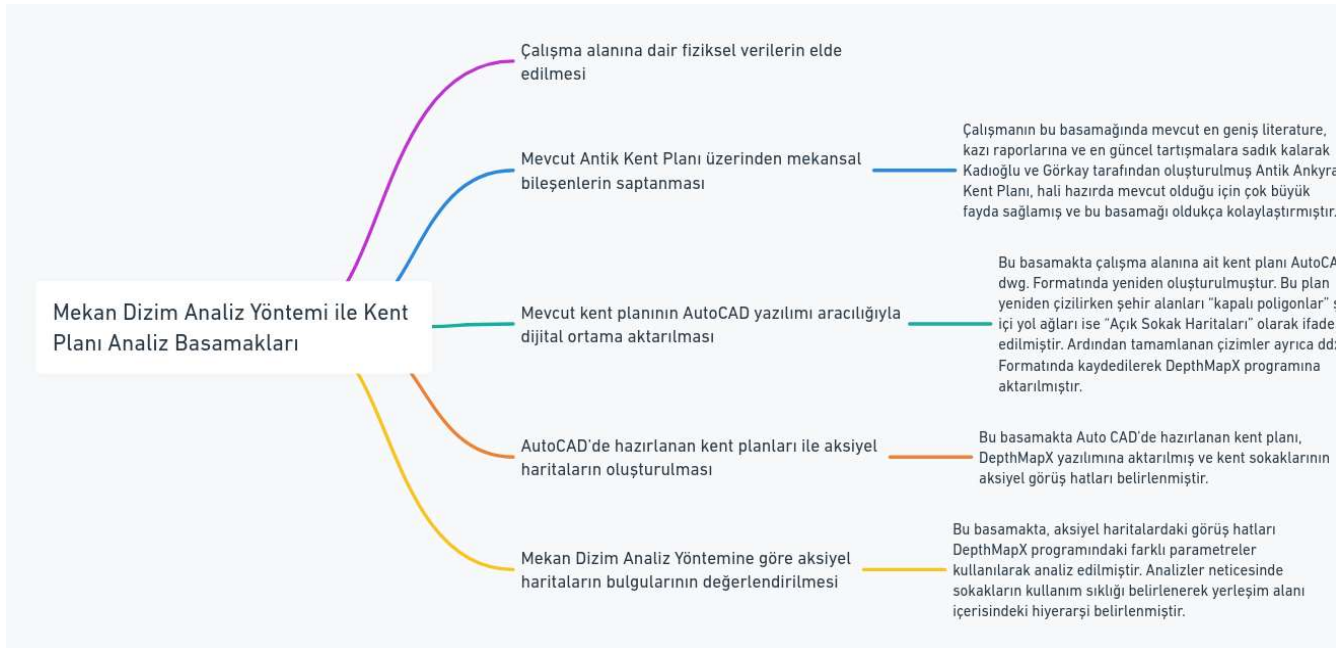
Mekân dizim analiz yöntemi ile oluşturulacak kent planı analiz basamakları aşağıdaki gibidir:

1. Çalışma alanına dair fiziksel verilerin elde edilmesi,
2. Mevcut Ankyra kent planı üzerinden mekânsal bileşenlerin saptanması:²⁵⁴ Çalışmanın bu basamağında mevcut en geniş literatüre, kazı raporlarına ve en güncel tartışmalara sadık kalarak Kadioğlu ve Görkay tarafından oluşturulmuş Ankyra kent planı mevcut olduğu için çok büyük fayda sağlamış ve bu basamağı oldukça kolaylaştırmıştır.
3. Mevcut kent planının AutoCAD yazılımı aracılığıyla dijital ortama aktarılması: Bu basamakta çalışma alanına ait kent planı AutoCAD’de yeniden oluşturulmuştur. Bu

²⁵⁴ Kadioğlu v.d., *a.g.e.*, “Ankyra Kent Planı”.

plan yeniden çizilirken şehir alanları “kapalı poligonlar” şehir içi yol ağları ise “açık sokak haritaları” olarak ifade edilmiştir. Ardından tamamlanan çizimler kaydedilerek DepthMapX programına aktarılmıştır.

4. AutoCAD’de hazırlanan kent planları ile aksiyel haritaların oluşturulması: Bu basamakta Auto CAD’de hazırlanan kent planı, DepthMapX yazılımına aktarılmış ve kent sokalarının aksiyel görüş hatları belirlenmiştir.
5. Mekân dizim analiz yöntemine göre aksiyel haritaların bulgularının değerlendirilmesi: Bu basamakta, aksiyel haritalardaki görüş hatları DepthMapX programındaki farklı parametreler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler neticesinde sokakların kullanım sıklığı belirlenerek yerleşim alanı içerisindeki hiyerarşi belirlenmiştir.

Şekil 6. Mekân Dizim Analiz Yöntemi İş Akış Şeması

Mekân dizim yönteminin çalışma potansiyeli, topolojik okuma yaklaşımıyla Roma Ankyra’sı kent envanteri üzerinden test edilecektir. Bu yöntem mekânın yapılaşma kurgusunu takip ederek insanların mekân içindeki hareket etme şekillerine sosyal alanlarda bir araya gelme noktalarına dair hipotezler sunmaya olanak tanımaktadır. Aslında dijital tarih çalışmaları açısından en önemli kazanım, bahsi geçen yöntemlerle elde edilen analiz bulgularının

geleneksel tarih yazıcılığı yorumlarıyla karşılaştırmak ve mekânsal bağlamı her iki yoruma dayanarak yorumlamaktır.²⁵⁵

Bu bölümde yapılacak analizle Ankyra kenti özelinde önerilen cadde-sokak sistemi ve bu yapılaşmanın kent sosyolojisi bağlamında yorumlanmasına katkı sunması hedeflenmiştir. Klasik arkeoloji disiplini çatısı altında titizlikle yürütülen saha çalışmaları antik kentle ilgili çok sayıda veri sunmaktadır. Ankyra özelinde bu alanda çok değerli çalışmalar yürütülmüş ve antik Ankyra için bir kent planı önerilmiştir.²⁵⁶ Önerilen bu kent modeline sadık kalarak bu bölümde antik kentin cadde-sokak sistemi ve kamusal yapıların konumları mekân dizim analizi yöntemiyle analiz edilecektir.

Bu yöntem, özel olarak tasarlanmış birkaç farklı analiz aracıyla uygulanmaktadır. Çalışmanın konusu olan kentsel sokak ağlarının incelenmesi için yaygın olarak tercih edilen mekân dizim analiz araçları şunlardır:

²⁵⁵ Battistin, a.g.m., s. 1.

²⁵⁶ Musa Kadioğlu, Kutalmış Görkay, Stephen Mitchell'in Roma Ankyra'sına dair yapmış olduğu bu kapsamlı çalışmanın sunduğu birçok kazanımın ötesinde, eserde sunulan antik kent gelişim planı, bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara ışık olmuştur. Mekân dizim yöntemi ile analiz edilecek kent planı kurgusu Kadioğlu ve arkadaşlarının sunmuş olduğu plan üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Bu analiz türleri, çalışılan alan içindeki sosyal davranışı ve hareket dinamiklerini etkileyen farklı mekânsal ilişkileri görünür hale getirmeyi kolaylaştırmaktadır. Bunu açıklarken kullanılan parametrelerin başlıcaları ve çalışmada yoğun olarak kullanılacak olanları şunlardır:

3.2.1. Bütünlük Kavramı (Integrated)

Akslar olarak tanımlanan görüş çizgileri kentsel alan içerisindeki bir mekânda hareket eden kişinin potansiyel olarak en uzağa erişebileceği düşünülen göz hizasını temsil etmektedir. Görüş akslarını temsil eden bu doğrular, hareket alanlarıyla maksimum görüş mesafesi içerisindeki alanların kesişiminin bir gösterim şeklidir. Bu analiz yönteminde sistemdeki tüm akslar boyutları ve doğru sayıları cinsinden ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre aks kesişimlerinin oluşturduğu yoğunluk grafikleriyle kentsel mekânın algılanışını anlamak ve kullanıcıları tarafından nasıl deneyimlendiğine dair fikir yürütmek mümkün olur. Entegrasyon ya da bütünlük parametresi, bir alan içerisindeki konumların hangi seviyede merkezi ya da çevresel olduğunu tespit ederek mekânsal birimin ulaşılabilirliğini göstermektedir.

3.2.2. Seçim Kavramı (Choice)

Seçim parametresi, kişinin bir mekânsal birim içerisinde bilinen bütün kısa yolların ne kadarında yer aldığını göstererek yerleşim alanı içinde seçilen konumdan ne kadar sık geçtiğini hesaplamaktadır.²⁵⁷ Bu sayede elde edilen ölçütün segmentin tercih edilebilirlik oranını gösterdiği kabul edilir. Seçim değeri fazla çıkan alanların kent merkezlerine yakın arterler olduğu, düşük değerli olan hatların ise daha dışarıda kalan yapı alanlarıyla bağlantı kurduğu düşünülür.

3.2.3. Düğüm Sayısı Kavramı (Node Count)

Düğüm sayısı parametresi, seçilmiş bir hat ya da segmentten diğerlerine kadar rota üzerinde karşılaşılan hatların veya segmentlerin sayısını ölçmektedir.²⁵⁸ Düğüm noktaları aynı zaman kent sakinlerinin sosyal etkileşime dahil olduğu alanlar olarak yorumlanmaktadır. Bir noktanın düğüm noktası olması o alanın duraklama, dinlenme ve sonrasında yeni bir rotadan devam etme noktası olduğu anlamına gelmektedir.²⁵⁹ Düğüm noktalarının kent içindeki yayılımı ve yol organizasyonu kent oluşum kurgusunda bu açıdan önemli bulunmaktadır.²⁶⁰ Düğüm sayısı oranı en fazla olan bölgenin hareketliliğinin en üst düzeyde olduğu ve kentsel yaşamın merkez noktası olduğu düşünülebilir.²⁶¹

²⁵⁷ Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 237.

²⁵⁸ Alasdair Turner, *DepthMap 4 Researcher's Handbook*, Barlett Scholl of Graduate Studies, UCL, London, 2004, s. 29.

²⁵⁹ Yıldırım Gigi, *Tarihi Mekanların Mekan Dizim Yöntemiyle Okunması, Güney Haliç Bölgesi Örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 23.

²⁶⁰ Gaye Birol, "Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme", *Arkitekt Dergisi*, 2007, s. 50.

²⁶¹ Rüya, Ardiçoğlu, "Redefine The Roman Streets In Ulus", *Journal of Architecture, Engineering & Fine Arts*, cilt 5, sayı 2, 2023, s. 242.

3.2.4. Toplam Derinlik Kavramı (Total Depth)

Toplam derinlik parametresi herhangi bir düğümden diğer düğümlere kadar olan topolojik derinliğin toplamının hesaplanması ile bulunmaktadır.²⁶² Derinlik analizi mekânsal hiyerarşi ve merkezîyet hakkında yorum yapabilmeyi sağlamaktadır. Toplam derinlik değeri yüksek olan alanlara daha fazla adım atılarak ulaşıldığını söylemek mümkünken düşük olan alanlara ise daha az adımla erişilebildiği söylenebilir. Toplam derinlik değeriyle merkezîyet kavramı arasında ters orantı mevcuttur.

3.3. MEKÂN DİZİM ANALİZ YÖNTEMİNİN UYGULANIŞI VE ANALİZ BULGULARI

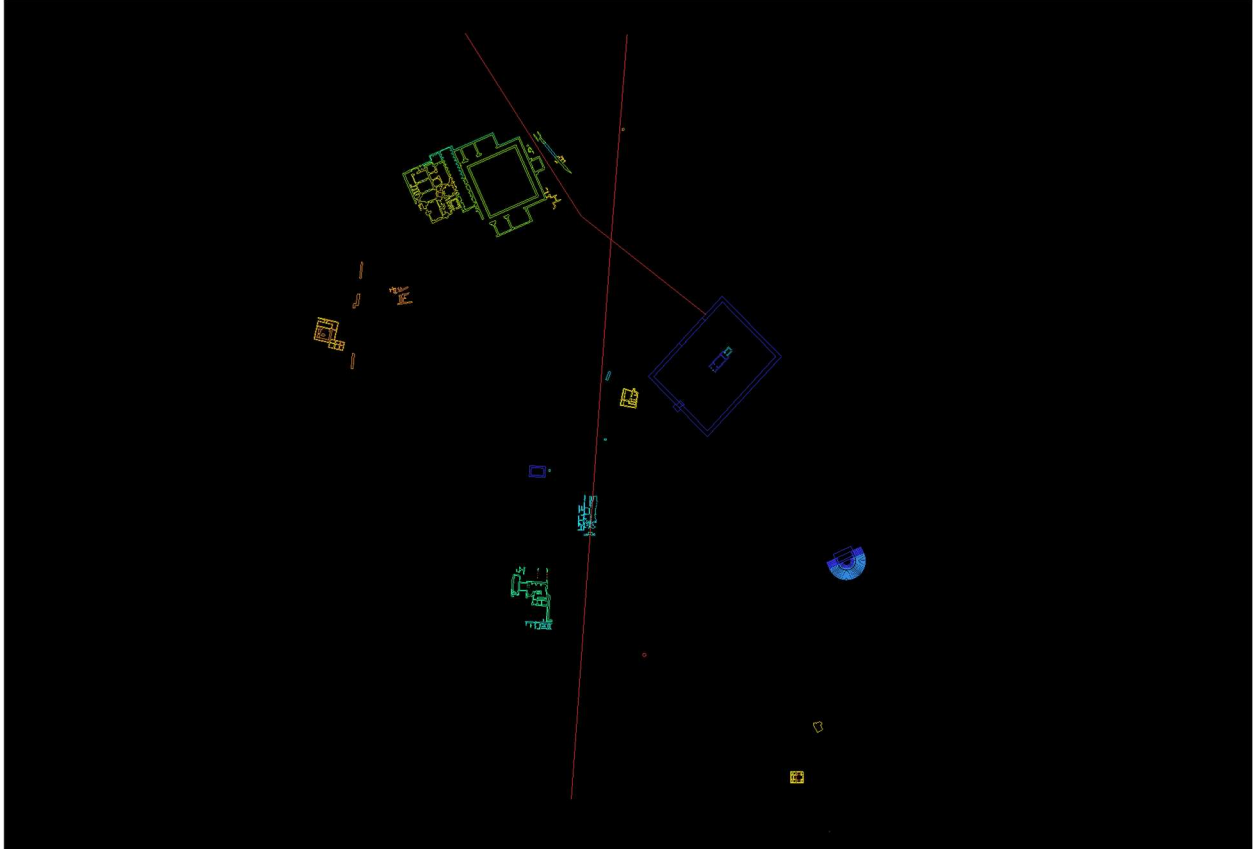
Analizlerde, Ankyra kentinin DepthmapX programıyla sayısallaştırılan antik kent planı daha evvel de işaret edildiği üzere, Kadıoğlu ve Görkay'ın kaleme aldıkları çok değerli kitabın yaptığı katkılar neticesinde üretilmiştir. Mevcut harita altlık olarak kullanılmış ve yapılanma özellikleriyle mekânsal şekillenme ilişkileri anlaşılmasına çalışılmıştır. Analizin neticesinde kentin biçimlenme kurgusuna dair öne sürülen tezlerin gerçeğe yakınlığı ortaya konulmuştur. Ancak burada kullanılan mekân dizim yönteminin işleyişi gereği ihtiyaç duyduğu veri miktarı Ankyra özelinde yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğe rağmen analizin sürdürülmesinin sebebi mevcut veriler ışığında tüm sınırlılıklara rağmen ortaya çıkan bulguların tarihsel gerçekliklerle ne derece örtüştüğünü sayısal olarak ortaya koymaktır. Analizin bu çalışmanın hazırlandığı zamana dek gün yüzüne çıkmış veriler ışığında yapıldığının göz önünde bulundurulması gerekir. Hakkında veri eksikliği olan, ancak varlığından da emin olunan sokak ağlarının keşfedilmesiyle bu çalışmanın daha isabetli sonuçlar doğuracağına kanaat getirilmiştir.

²⁶² Hillier ve Hanson, *a.g.e.*, s. 108.

- 7-Ev Kalıntısı
- 8- St Klemens Kilisesi
- 9-Cardo Maximus
- 10-Ulus İş Hanı (Hamam/Palatium)
- 11-Stoa ve dükkan sırası
- 12-Nymphaeum (?)
- 13a- Belkız/Jülien Sütunu (eski yeri)
- 13b- Belkız/Jülien Sütunu (yeni yeri)
- 14-Kalın duvar kalıntısı,
- 15- Hamam-ev kalıntısı (?)
- 16-Emlak Bankası İş Hanı temel hafriyatından bulunan kalıntılar
- 17- Askeri Cezaevi- Küçük Hamam
- 18- M.S. 3. Yüzyıl suru
- 19-Stadion'un olası yerleri (?)
- 20-Büyük Hamam
- 21- Taşınan Bizans Mezarı
- 22-Sütunlu Cadde (Decumanus)
- 23- Roma caddesi
- 24- Dromoslu mezar
- 25- Su yolu
- 26-17. yüzyıl suru
- 27- Eski Belediye Binası ve Bronz Trajan Büstünün bulunduğu yer

28- Tandoğan Ticaret Han temel hafriyatında bulunan arkeolojik kalıntılar,

29- Hallaç Mahmut Camii

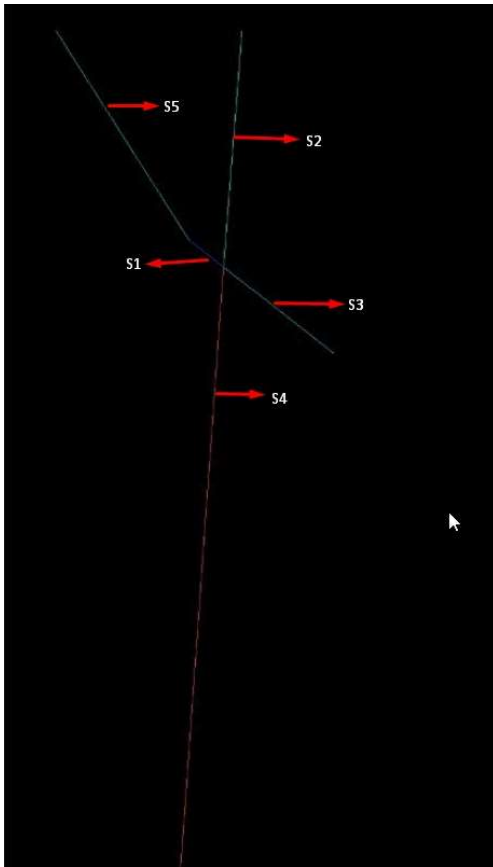
Şekil 9. DepthmapX’te sayısallaştırılmış antik kent planı (Çizen: Şeyma Filiz Aksoy).²⁶³

3.3.1. Ankyra Cadde-Sokak Sistemi Mekân Dizim Analizleri

DepthmapX programında parametreler biçimlenirken belirli bir renk skalası sırasıyla kullanılmaktadır. Renkler, sıcaktan soğuya doğru sırasıyla kırmızı-turuncu-sarı-yeşil-maviyle ifade edilmektedir. Aksiyel hatlar ya da başka bir deyişle “bakış aksları” kent içinde hareket halinde olan bir kimsenin potansiyel görüş mesafesini temsil etmektedir. Bu noktada kent planı içinde görebildiğimiz birbirini yaklaşık 90 derecelik açıyla kesen caddelerin

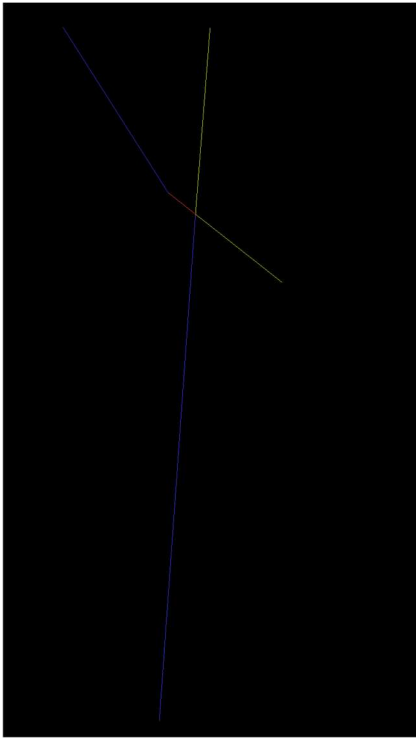
²⁶³ Kent planının sayısallaştırılmasında büyük emeği olan kıymetli arkadaşım Şeyma Filiz Aksoy’a teşekkürü borç bilirim.

varlığı önem taşımaktadır. Bu kesme açısı kentin bu ağlarının “kavranabilir” olduğu anlamına gelmektedir. Kent sakinlerinin günlük hayatın olağan akışı içinde kolaylıkla bir araya gelebilmesi, sık rastlaşması, toplanma noktalarının olması kenti kavranabilir kılmaktadır. Bu alanlar aynı zamanda “kentin okunabilirliği” kavramıyla da sıkı ilişki içerisindedir. Yaklaşık olarak birbirini dik kesen aksların kesişim noktaları ve yakın çevreleri, insanların kentin yabancıları olsalar dahi kentsel alan içerisinde kolaylıkla yollarını bulabilecekleri anlamına gelmektedir. Analizlerde her bir segmenti tanımlamak ve referansı kolaylaştırmak amacıyla bir referans numara atanmıştır ve numaralar aşağıdaki gibidir.

Şekil 10. Segment Referans Numaraları

3.3.1.1. Bağlantı Parametresi (Connectivity)

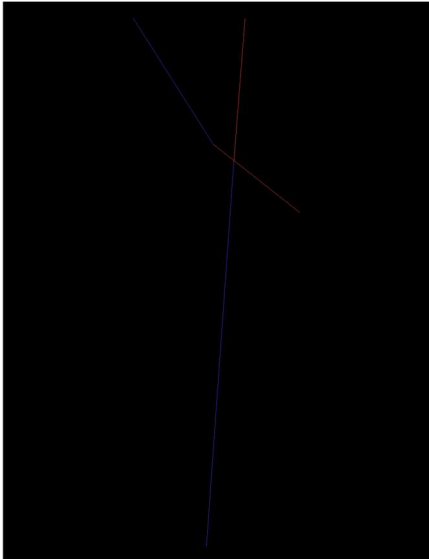

Şekil 11. Bağlantısallık Analizi

Connectivity parametresi kabaca bağlantı sayısına göre segmentleri sıralamaktadır. En yüksek bağlantı değerine sahip olan hat kırmızı renk ile gördüğümüz S1 hattıdır. Burası her iki tarafı sütunlar ile sıralanmış sütunlu caddenin en yoğun segmenti olarak gözlemlenmektedir. Sütunlu caddenin Augustus Tapınağı ve Caracalla Hamam'ı arasındaki bölgeleri birbirine bağlamak amacıyla inşa edildiği bilinmektedir. Nesnel olarak kanıtlandığı üzere bu caddenin S1 segmenti en yoğun arterdir. Fakat bu analiz yöntemi ile S4 ve S5 segmentlerini kesen caddeler var olmadığı için değerleri çok düşük çıkmaktadır. Bunun

sebebi bağlantısallığının düşük olmasından ziyade bu aksları kesen caddelerin varlığının henüz kanıtlanamamış olmasıdır.

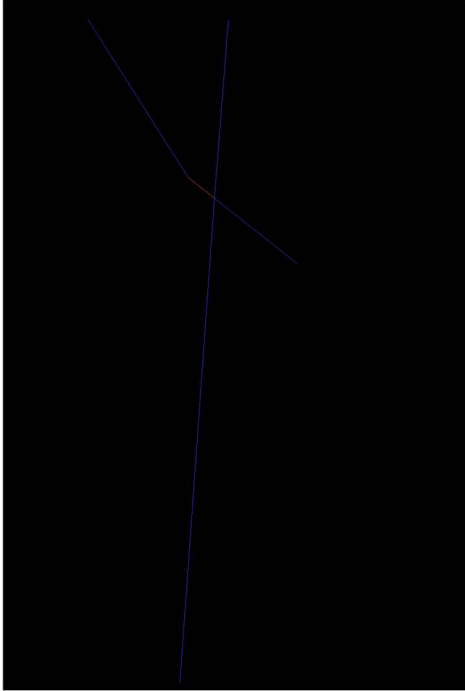
3.3.1.2. Açısal Bağlantı (Angular Connectivity)

Şekil 12. Açısal Bağlantı

Angular Connectivity ise mekânsal ağ içindeki segmentlerin bağlantılarını açısal bakımdan analiz edip sıralamaktadır. Daha evvel bahsedilen kentin kavranabilirliğini ve okunabilirliğini ölçen bu parametreye göre S1, S2 ve S3 segmentleri arasındaki açı 90 dereceye yakın çıkmıştır. Bu noktalar kenti bilmeyen kimselerin dahi kolaylıkla yönünü bulabildiği noktalar olarak yorumlanabilir ve toplanma alanları için ideal bölgeyi işaret ettiği söylenebilir.

3.3.1.3. Seçim Parametresi (Choice)

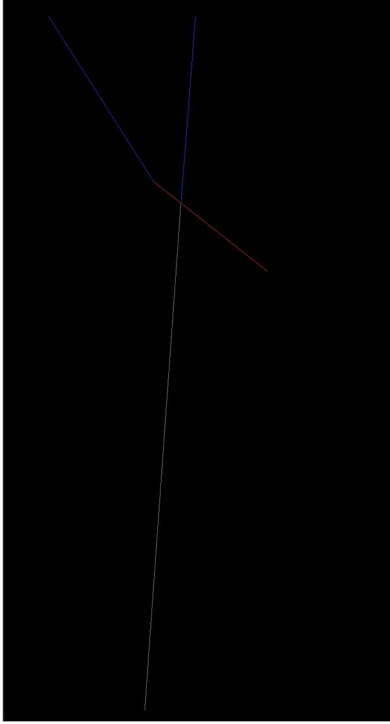

Şekil 13. Seçim Analizi (400, 800, 1200 metre yarıçaplarında her üçü de aynı çıkmıştır)

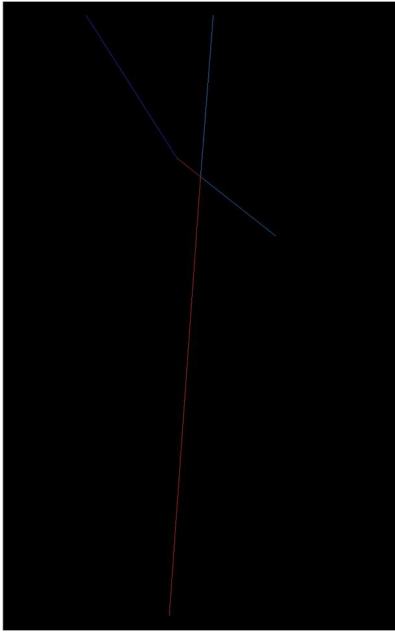
Ankyra kent merkezindeki mekansal ağ içinde 400, 800 ve 1200 metrelik yarıçap içinde bağlantısallık ve erişilebilirlik açısından en yoğun bölge yine S1 segmenti olarak görülmektedir. *Choice* değerinin fazla olması, hattın doğrudan bağlantılara daha fazla sahip olduğu, daha fazla arterin yoğunluğunun bu alana akacağı anlamına gelmektedir. Bu sonuçlar, S1 segmentine yakın sıkı ilişki içinde olan henüz keşfedilmemiş önemli arterlerin varlığının bir işareti olarak öne sürülebilir. Üç farklı değerdeki hareket dairelerinin tamamında aynı sonuç alınmıştır. Program hem bağlantı hem de seçim parametrelerine göre yapılan sorgulamalarda aynı tepkiyi vermiştir. Bu tepkilerin aynılığı sonucun doğruluğunu güçlendirmektedir. Genellikle Roma kentlerinde en fazla bağlantıya sahip hatlar en çok tercih edilen hatlar olmuşlardır. Bu bilgiyle Ankyra cadde-sokak sistemi tercih edilme değerleri de paralellik göstermektedir. Verilerin sınırlılıkları “seçim” analizinde de etkisini göstermiştir. Segment uzunlukları ve segmentlerin bir araya gelerek oluşturduğu maksimum uzunluklara bakıldığında S1, S4 ve S5 segmentlerinin toplam uzunluğu haricinde 1200 metrelik yarıçap

içerisinde kalan bir yol yoktur. Bununla birlikte 400 ve 800 metre yarıçapta yapılan analiz sonuçları bu durumdan etkilenmemektedir. 1200 metrelik analizde program S1'i en tercih edilen aks olarak göstermektedir. Ama bu sınırlılıklar içinde dahi S1 segmentinin tercih edilme oranının yüksek çıkması üzerine yapılan yorumlar geçerliliğini korumaktadır.

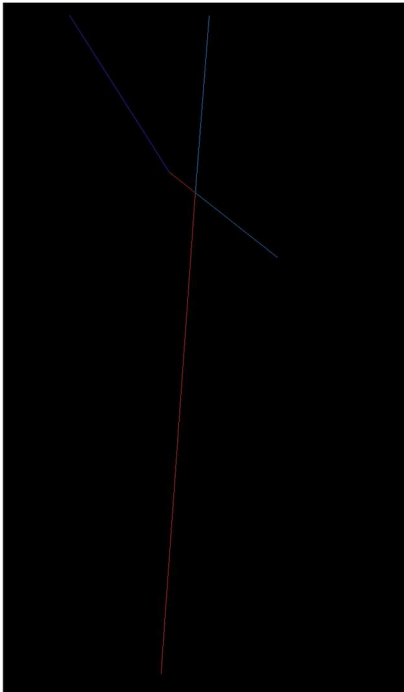
3.3.1.4. Entegrasyon Parametresi (Integration)

Şekil 14. Entegrasyon Analizi (400 metre yarıçapında)

Şekil 15. Entegrasyon Analizi (800 metre yarıçapında)

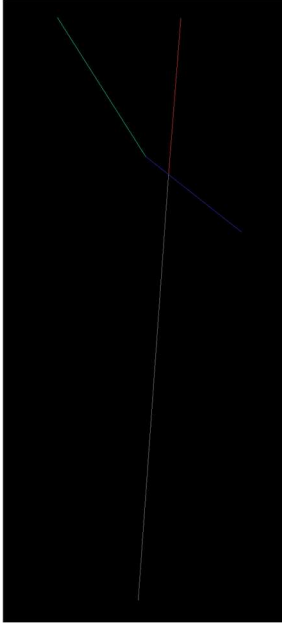
Şekil 16. Entegrasyon Analizi (1200 metre yarıçapında)

Entegrasyon parametresi kamusal yapıların tümünün arasındaki ilişkiselliği ölçen bir araçtır. Oldukça karmaşık hat ağlarında dahi çok gerçekçi analizler yapabilmektedir. Yukarıdaki

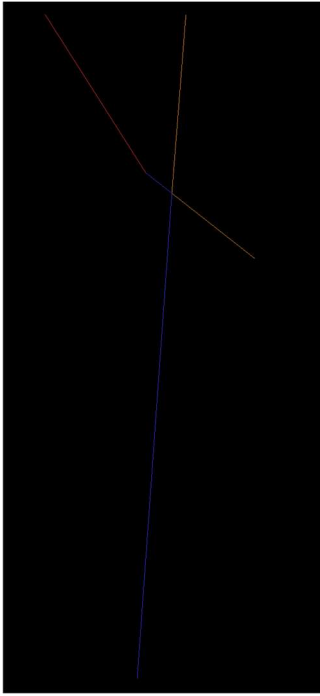
şekillerden takip edilebileceği üzere sırası ile 400 , 800 ve 1200 metrelik yarıçaplarda entegrasyon bulguları elde edilmiştir. 400 metrelik yarıçapta en yüksek entegrasyon değerleri S1 ve S3 segmentlerinde tespit edilmiştir. Mahalle düzleminde ya da yerelde en yüksek erişilebilirliğin ve yüksek yaya hareketliliği potansiyellerinin bu segmentlerde olduğu söylenebilir.

800 ve 1200 metrelik daha geniş yarıçaplık alanda yapılan analizde ise S1 ve S4 segmentlerinde yoğunluk tespit edilmiştir. Aynı segmentlerin her iki analizde de daha yoğun görülmesi hem orta hem de geniş ölçekte bu alanların merkezî olduğunu göstermektedir. Daha geniş yarıçaplarda daha yüksek entegrasyona sahip alanlar yerel düzeyden ziyade kent düzeyinde yüksek erişilebilirlik oranına işaret etmektedir.

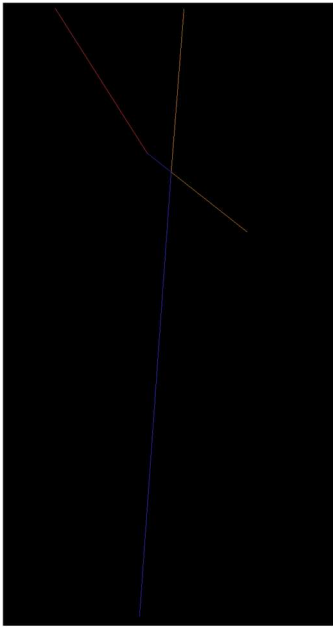
3.3.1.5. Toplam Derinlik (Total Depth)

Şekil 17. Toplam Derinlik Analizi (400 metre yarıçapında)

Şekil 18. Toplam Derinlik Analizi (800 metre yarıçapında)

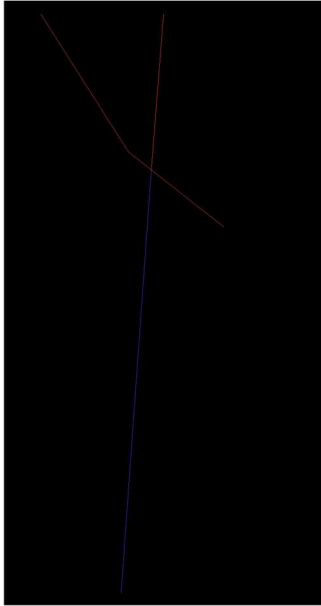

Şekil 19. Toplam Derinlik Analizi (1200 metre yarıçapında)

Mevcut aks haritası üzerinden yapılan toplam derinlik analizinde bir hattan diğerine geçişin sağlanabilmesi için ihtiyaç duyulan adım sayıları bir derinlik değeri oluşturmaktadır. Bu

nedenle bir hattan diğetine atılan adım sayısı arttıkça ulaşılabilirliğinin nispeten zorlaştığı düşünülmektedir. Derinlik değerinin düşük olduğu sığ alanların ise daha az adım atma ihtiyacı duyulduğu için daha erişilebilir olduğu düşünülmektedir. 400, 800 ve 1200 metrelik yarıçap alanlarında yapılan toplam derinlik analizi bulguları yukarıdaki gibidir. Bir segmentin derinlik değeri ne kadar yüksekse bölge diğer bölgelere nazaran daha izole olarak yorumlanmaktadır. Derinlik değeri düşükçe erişim zorluğunun da azaldığı düşünülmektedir. Bu bilgilerden hareketle 400 metre yarıçapa sahip alanda yine S1 ve S3 segmentleri en düşük toplam derinlik değerleriyle etkileşime en müsait alanlar oldukları tekrar görülmektedir. Bu bulgu entegrasyon analiz bulguları ile örtüşmektedir. Program, 800 ve 1200 metrelik yarıçapların toplam derinlik analizlerine aynı tepkiyi vermiştir. Buna göre orta ve geniş ölçekte erişim S1 ve S4 segmentlerinin en düşük derinlik değerleriyle yaya hareketliliğine daha elverişli olduğu saptanmıştır. Caracalla Hamamı'na doğru giden S5 segmentinin ulaştığı bölgenin, Augustus Tapınağı'nın bulunduğu bölgeye nazaran daha izole olduğu gözlemlenmektedir.

3.3.1.6. Düğüm Noktası

Şekil 20. Düğüm Noktası Analizi (400 metre yarıçapında)

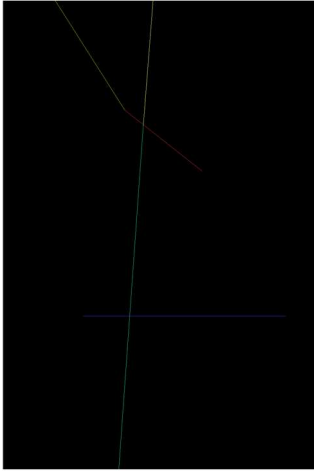
400 metrelik yarıçapta düğüm noktası parametresine göre elde edilen sonuç, S4 segmenti haricindeki diğer segmentlerin yüksek bağlantı değerine sahip olduğudur. Bağlantı, entegrasyon ve seçim parametreleri, kent kurgusu ve bu kurgunun çevre tarafından nasıl algılandığına dair detaylar sunmaktadır. Bir alan ne kadar bağlantılıysa o kadar kolay ulaşılabilir olarak yorumlanmaktadır. Farklı parametrelerin baz alındığı haritalar sokak ağının işlevselliğini takip etmemizi sağlamaktadır.

3.3.2. Roma Tiyatrosuna Giden Yol Senaryosu ve Mekân Dizim Analizleri

Ankyra'da bilinen yalnızca iki aks mevcut olmasına karşın hiç şüphesiz kentin yol ağı bu kadarla sınırlı değildir. Mekân dizim analizi yaparken iki cadde üzerinden yapılan analizlere ek olarak gerçeğe daha yakın sonuçlar almak için henüz keşfedilmemiş bir aks koyma ihtiyacı duyulmuştur. Bunun gerekçesi, bilinen iki aksın kent yapıları arasında büyük oranda bağlantıyı sağlamasına rağmen Ankyra tiyatrosunun bağlantısız kalmış olmasıdır. Tiyatroya erişimi sağlayan bir hattın varlığının zorunluluğu kabul edilerek asgari etkileşimi sağlayan varsayımsal bir hatla daha kapsamlı bir anlatı oluşturulabilecektir. Tiyatroya giden bir yol ağının tespit edilemediğinden analiz anlamsız olmasa dahi yetersiz kalabilir endişesiyle bu bölümde tiyatroya giden yol senaryosu üzerinden yapılan analizler eklenmiştir.

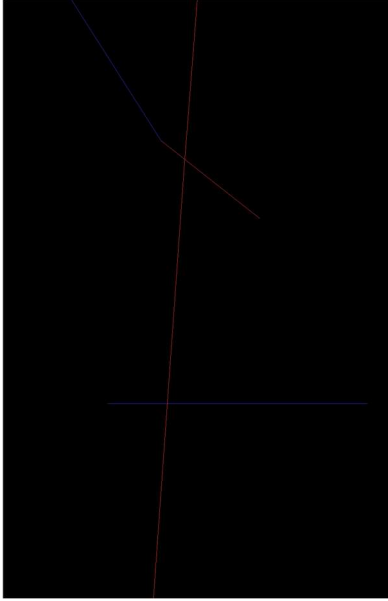

Şekil 21. Senaryoya göre tiyatroya giden hattı içeren kent planı

Şekil 22. Segment Analizi

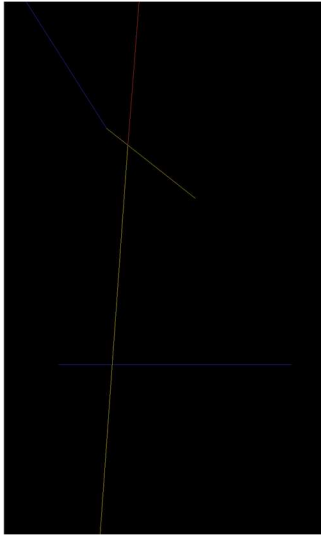
3.3.2.1. Tiyatro Yolu Senaryosuna Göre Bağlantısallık Analizi (Connectivity Analysis)

Şekil 23. Bağlantısallık Analizi

Kabaca bağlantı sayısına göre segmentleri sıralayan *connectivity* parametresine göre en yüksek bağlantı değerine sahip olan hatlar kırmızı renk ile gördüğümüz *cardo maximus* ve *decumanus* hatlarıdır. Hem sütunlu caddenin en yoğun segmenti hem de *cardo maximus* tüm hat boyunca bağlantısallık açısından yüksek çıkmaktadır. *Cardo maximus*'un kendisini kesen bir aks olmadığı için tiyatro yolu eklenmeden yapılan bağlantısallık değeri düşük çıkmıştı. Mevcut senaryoda çıkan analiz sonucu daha yeterli bir bağlantısallık sonucu vermiştir.

3.3.2.2. Tiyatro Yolu Senaryosuna Göre Seçim Analizi (1200 ve 800 metre yarışaplarında)

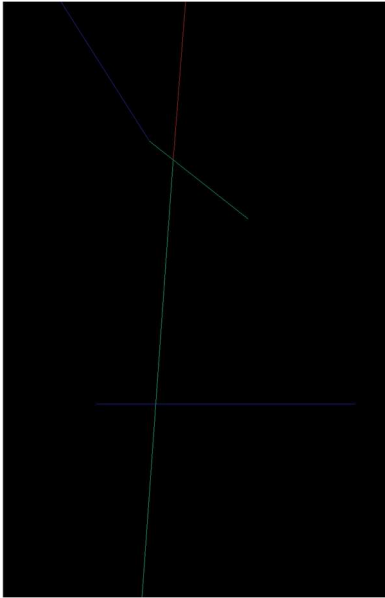
Şekil 24. Seçim Analizi (Choice Analysis)

Tiyatro yolu senaryosunda Ankyra kent merkezindeki mekânsal organizasyonda 800 ve 1200 metrelik yarıçap içerisinde erişilebilirlik açısından en yoğun bölge yine S3 segmenti olarak görülmektedir. Bu segment daha fazla doğrudan bağlantılara ve arterin yoğunluğunu üstlenme potansiyeline sahip alan olarak yorumlanabilir. Bu durumda yine daha evvel işaret edildiği üzere S1 segmentine yakın, bu aksla sıkı ilişki içerisinde olan henüz keşfedilmemiş önemli arterlerin varlığının bir işareti olarak görülebilir. Program hem birinci analizde hem de tiyatro yolu senaryosunda seçim parametresine göre yapılan sorgulamalarda aynı tepkiyi vermiştir. Bu tepkilerin aynılığı sonucun doğruluğunu güçlendirmektedir. S1 hattının Ankyra kentinin en çok tercih edilen hattı olduğunu söylemek mümkündür.²⁶⁴ Ardından sarı renk ile görselleştirilen *cardo maximus* ve onu dik açıyla kesen *decumanus*'un ise S1 segmentinden

²⁶⁴ Ayrıca verilerin sınırlılıklarının analiz sonuçlarına etkisini bu bölümde de görmekteyiz.

sonra sıklıkla tercih edilen hatlar olduğu gözlemlenmektedir. Bu senaryonun eklenmesiyle *cardo maximus* hattının devamı seçim parametresi açısından değer kazanmıştır.

3.3.2.3. Tiyatro Yolu Senaryosuna Göre Entegrasyon Analizi (400, 800 ve 1200 metre yarıçaplarında)

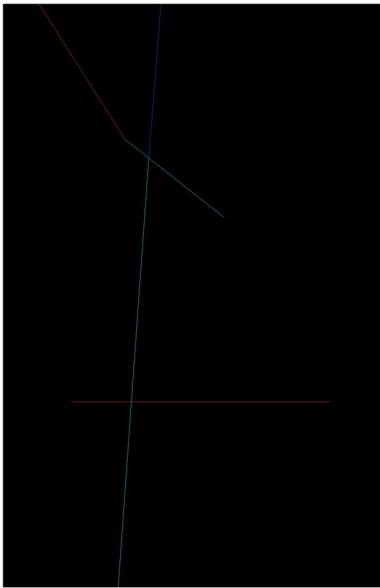

Şekil 25. Entegrasyon Analizi (Integration Analysis R400, R800, R1200 metric)

Kamusal yapılar arasındaki ilişkiselliği ölçen parametre olarak entegrasyon analizi 400, 800, 1200 metrelik yarıçaplarda uygulanmış ve program yukarıdaki gibi tepki vermiştir. Tiyatro yolunun eklenmesiyle entegrasyon analizi bulguları farklılaşmıştır. Yeni eklenen aks ile 400 ila 1200 metre arasındaki yarıçapların sonuçları aynı çıkmıştır. Bu durum hem mahalle hem de kent ölçeğinde en erişilebilir ve en yüksek yaya hareketliliği potansiyeline sahip segmentin S2 olduğunu, ardından S1, S3 ve S4 segmentlerinin geldiğini gösterir. S2 segmenti her iki senaryodaki analizde daha yoğun görülmüştür. Hem orta hem de geniş ölçekte bu hattın içinden geçtiği alanın merkez olduğu bir kez daha dile getirilebilir. Daha

geniş yarıçaplarda daha yüksek entegrasyona sahip alanlar yerel düzeyden ziyade kent düzeyinde yüksek erişilebilirlik oranına işaret etmektedir.

3.3.2.4. Tiyatro Yolu Senaryosuna Göre Toplam Derinlik Analizi (Total Depth Analysis)

Şekil 26. Toplam Derinlik Analizi (1200 metre yarıçapında)

Bir hattan diğerine geçişin sağlanabilmesi için ihtiyaç duyulan adım sayısı toplam derinlik değerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla daha evvel belirtildiği üzere toplam derinlik değeri arttıkça, atılan adım sayısı artmakta ve bu değere sahip parçaların ulaşılabilirliğinin diğer parçalara nazaran zorlaştığı kabul edilmektedir. Tiyatro yolunun eklendiği senaryoya göre tıpkı ilk analizde olduğu gibi Caracalla Hamam'ına giden S5 segmenti toplam derinlik değeri açısından yüksek çıkmıştır. Bunun yanında yeni çizilen tiyatro hattının toplam derinlik değeri de aynı derecede yüksektir. Bu sonuç, iki hattın vardığı yapıların bulunduğu alanların görece izole olduğunu gösterir. Derinlik değeri düştükçe erişim zorluğunun da azaldığı

düşünüldüğünden yine S1 ve S3 segmentlerinin en düşük toplam derinlik değerleri ile etkileşime en müsait alanlar oldukları bu senaryoda da görülmektedir. Bu analiz sonucu ilk senaryo ile örtüşmektedir.

Ankyra kenti özelinde yapılan mekân dizim analizlerinin sonucunda şehrin en bağlantılı ve entegre alanı olarak görülen S1, S3 segmentlerinin muhtemel *agora*'nın yeri olarak yorumlanması mümkündür. *Agora*'nın varlığı ve bunun da tapınak ile bağlantıyı sağlıyor olması tüm şehirdeki hareket dinamiklerini doğrudan etkilemekte ve mevcut bulgular bu görüşü desteklemektedir. Yapılan tüm analiz sonuçlarına göre kent merkezi olduğu düşünülen alan, mevcut cadde-sokak sistemi verilerine göre S1, S2 ve S3 segmentlerinin düğüm noktasıdır. Bu verilerden hareketle özellikle en yoğun arterlerin kesişim noktası olan düğüm noktası ve çevresinin üst gelir grubuna mensup kimselere ait konutların yer aldığı bir mahalle olduğu ileri sürülebilir. Ankyra kentinin Romanizasyon deneyimi süresince inşa edilen yapılar ve bu tez bağlamında ayrıntılarıyla incelenen *cardo maximus* ve *decumanus* hatları, antik kent planına hakim eksenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer kent planlarındaki yerleşime benzer şekilde Ankyra'da da kentin yönetsel merkezleri ve sosyo-kültürel etkileşim alanları bu hatlar üzerine kurgulanmıştır.

SONUÇ

Ankyra kentinin Galatia eyalet başkenti olmadan evvelki pozisyonuna dair bilgiler sınırlıdır. Kentin Roma dönemi öncesine dair geliştirilmiş ve uygulanmış şehircilik fikrine dair belirgin bir görüş ortaya koymak güçtür. Üç Galat kabilesinden (Tektosaglar, Tolistobogiler, Trokmiler) Tektosaglar'ın gelip yerleştiği bilinen Ankyra, antik kaynaklarda hem bir kent hem *metropolis* hem de bir kale olarak anılmıştır. Galat hakimiyetinden evvel özellikle Augustus Tapınağı'nın bulunduğu hakim tepenin Kybele ve Men tapınımı için kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca bölgede yapılan kazı çalışmaları ile elde edilen Frig seramikleri, Frig varlığını da kanıtlamıştır. Ankyra'nın şehir gelişimi tartışmaya açıldığında bu çok katmanlı dinamik yapı her vechesiyle değerlendirilmeli ve bütüne dair yorumlar bu sayede yapılmalıdır. Yapılan incelemeler neticesinde kent gelişim sürecinde zaman içinde ortaya çıkan karşılıklı ilişkiler ve aynı zamanda bu ilişkilerden kaynaklanan tezahürler bugün kentsel yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma ile daha evvel önerilen kent planı kurgusunun ötesinde, yapıların ideolojik işlevleri, toplumsal etkileri ve inşa edilme motivasyonları anlaşılmasına çalışılmıştır. Her bir mimari yapı iktidarın meşruiyetini pekiştirirken, pekiştirme araçları da siyasi statülerini halka sundukları hizmetlerle kazanmışlardır. Hayırseverlik kavramının antik çağdaki karşılığı, Roma Ankyra'sını şekillendiren başat unsurlardandır. Yerel seçkinler hem iktidar tarafından hem de toplum tarafından daha görünür olmak, gücünü sağlamlaştırmak, onay almak ve bu sayede yüksek dereceli statüler kazanmak amacıyla kente hizmet etmişlerdir. Bu durum rekabet ortamı yaratmış ve neticesinde bayındır bir Roma başkenti inşa edilmiştir. Bu tez kent karakterinin şekillendiği bu süreçte yönetimin kentsel donatı alanlarını hem meşruiyet yaratma hem de propaganda alanları olarak kullandığını tekrar ayrıntılarıyla ortaya koymuştur. Ankyra kentinin bayındırlaşma hamlelerinin hamileri olarak yerel seçkinlerin ve yönetici sınıfın hayırseverlik bağlamında kent gelişimine katkıları ve bunun karşılığında elde ettikleri yüksek payelere dikkat çekilmiştir.

Antik kentlerin sosyal ve ekonomik yaşamının odağı *agora*'lardır ve Ankyra kenti için *agora*'nın günümüz Ulus çekirdek bölgesinde olduğu varsayılmaktadır. Kent mimarisinin yeşerdiği söz konusu alanda bulunan ve günümüzde fiziksel kalıntılarıyla ayakta olan Augustus Tapınağı, Caracalla Hamamı ve tiyatronun konumu mekân dizim analizinin çıktıkları olan bütünleşiklik ve düğüm noktaları değerleri özelinde bu varsayıma uymaktadır. Sütunlu caddenin entegrasyon değerleri, bu caddenin Augustus Tapınağı ve Caracalla Hamamı arasındaki temel bağlantıyı sağlamak amacıyla yapıldığını kanıtlamaktadır. Güney-kuzey yönelimli *cardo maximus* aksına bakıldığında birçok önemli kamusal alanın bu hat doğrultusunda yoğunlaştığı açıktır. Bu durum yine hem segment analizi değerleri hem de bütünleşiklik değerleriyle örtüşmüştür. Bu noktada mevcut analiz verilerinin sunduğu sonuçlar şu açıdan değerlidir: Ulus İşhanı kazılarında ortaya çıkan yapıların, *agora*'ya yakınlığı sebebiyle hamam ya da *palatium* olma ihtimali oldukça güçlenmektedir. *Cardo maximus*'a paralel planlanması gereken bu yapıların yanında *nymphaeum* olduğu düşünülen yapı kalıntılarının da yine aynı ekseninde olması tüm bu analiz sonuçlarıyla *agora* ve kent merkezi tartışmalarına katkı sunmaktadır. Belkıs Sütunu'nun da denklemde yine *cardo maximus*'a paralel bir noktada konumlanıyor olması kentsel tasarım ilkeleri açısından muazzam öneme sahiptir. Aynı zamanda *cardo maximus* analiz bulguları, yine bu caddenin Ankyra'nın kamusal mekânlarının kalbi olarak tasarlandığını kanıtlamaktadır.

KAYNAKÇA

- AKOK, Mahmut, “Ankara Şehri İçinde Rastlanan İlk Çağ Yerleşmelerinden Bazı İzler ve Üç Araştırma Merkezi”, *Bellekten*, sayı 19, 1955, s. 309-329.
- “Ankara Şehrindeki Roma Hamamı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, cilt 17, sayı 1, 1968, s. 5-37.
- ALTINTAŞ, Ferhat, *Grek-Roma Tiyatroları Ve Güney-Batı Anadolu’da Bu Dönemlerde İnşa Edilmiş Tiyatrolardan Örnekler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- ANABOLU, Mükerrerem, *Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- ARDIÇOĞLU, Rüya, “Redefine The Roman Streets In Ulus”, *Journal of Architecture, Engineering & Fine Arts*, cilt 5, sayı 2, 2023, s. 240-255.
- ASH, Rhiannon, “Following in the Footsteps of Lucullus? Tacitus’s Characterisation of Corbulo”, *Arethusa*, The John Hopkins University Press, cilt 39, sayı 2, 2006, s. 355-375.
- BABELON, E, *Inventaire sommaire de la Collection Waddington*, Rollin et Feuardet, Paris, 1898.
- BATTISTIN, Fabiana, “Space Syntax and buried cities: The case of the Roman town of Falerii Novi (Italy)”, *Journal of Archaeological Science: Reports*, sayı 35, 2021, s. 1-18.
- BAYBURTLUOĞLU, İnci, “Ankara Antik Tiyatrosu”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1986 Yılığ*, Ankara, 1987, s. 9-23.
- BENNETT, Julian, “Ancyra, Metropolis Provinciae Galatiae”, *The Archaeology of Roman Towns: Studies in Honour of John S. Wacher*, ed. Wilson, P. R., Oxbow Books, 2003, s. 1-12.

- BEKKER-NIELSEN, Tønnes, “Roma Dönemi Anadolu Kentlerinde Sivil Hayırseverlik”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik, Birinci Uluslar arası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu (26-29 Mart, 2019/Antalya) Bildiri Kitabı*, ed. Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, Antalya, 2019, s. 25-38.
- BİROL, Gaye, “Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Otel Üzerine Bir Değerlendirme”, *Arkitekt Dergisi*, 2007, s. 74-55.
- BOSCH, Clemens Emin, *Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara im Altertum*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967.
- BULUT, Esra, “Galatia Valisi Marcus Lollius”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 2, sayı 1, 2019, s. 59-64.
- CHANIOTIS, Angelos, “Aphrodisiaslı Hayırseverler ve Hayırseverliğin Toplumsal-Kültürel Sınırları”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik Birinci Uluslararası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu 26-29 Mart*, 2019, s. 111-121.
- CHING, Francis D. K., *Architecture: Form, Space and Order*, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 1996.
- COLLİNS, Harper, “The American Heritage Dictionary Identity” American Heritage Dictionary Erişim 31.07.2024, <https://www.ahdictionary.com/>
- ÇİL, Ela, “Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması”, *Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, cilt 1, sayı 4, 2006, s. 218-233.
- DE LAINE, Janet, “The Baths of Caracalla: A study in the design, construction and economic of large-scale buildings project in imperial Rome”, *Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series*, sayı 25, Rhode Island, 1997.
- DE MARRAIS, Elizabeth, L. J. Castillo ve T. Earle, “Ideology, Materialization, and Power Strategies”, *Current Anthropology*, sayı 37, 1996, s. 15-32.

- DERNSCHWAM, Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Dünya Edebiyatı Dizisi No: 5, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- DEVIJVER, Hubert, "The inscriptions of the Neon-Library of Roman Sagalassos", *Sagalassos II. Report on the Third excavation Campaign of 1992*, 1993, s. 107-138.
- DİNLER, Oya, *A Comparative Formal Investigation Of The Bathgymnasium Complex Plan Type In Roman Asia Minor As A Reflection Of Romanization And Urban Renewal*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- DOĞANCI, Kamil ve Recep Altın, "Principatus Devri Küçük Asya'sında Romalı Magistratus'ların İsmiyle Anılan Agonlar", *Archivum Anatolicum*, sayı 17, 2023, s. 143-171.
- DURGUN ŞAHİN, Yelda, *Ovalık Kilikya Bölgesi Roma Antik Kentlerinin Mekân Dizim Yöntemi İle Analizi*, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2019.
- DURGUN ŞAHİN, Yelda ve Mehmet, F. Altunkasa, "Magarsos Antik Kenti Oluşum Kurgusunun Analizinde Sistemantik Bir Yaklaşım", *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, sayı 18, 2020, s. 348-358.
- EHRENBERG, Victor, "Imperium Maius in the Roman Republic", *The American Journal of Philology*, The John Hopkins University Press, cilt 74, sayı 2, s. 113-136.
- EREM, N. Ömer ve Uğur Erkman, "Tatil Köylerinin Okunabilirliğinde Çevre İşaretlerinin Rolü", *İTÜ Dergisi/a Mimarlık Planlama Tasarım*, cilt 2, sayı 1, 2003, s. 52-61.
- EROL, Ayşe Fatma, "Anadolu Roma İmparatorluk Dönemi Sütunlu Caddelerin Antik Şehircilik Kavramı İçindeki Yeri", *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, cilt 1, sayı 1, 2019, s. 11-22.
- ERZEN, Afif, *İlkçağda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1946.
- FOUCAULT, Michel, *İktidarın Gözü*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

- FRENCH, David ve Stephen Mitchell, *The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra) vol I. From Augustus to the end of the Third Century AD*, Verlag C. H. Beck, München, 2012.
- GİĞİ, Yıldırım, *Tarihi Mekanların Mekan Dizim Yöntemiyle Okunması, Güney Haliç Bölgesi Örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- GRAY, Benjamin, “Geç Hellenistik Dönem Anadolu’da Hayırseverliğin Yararlarını ve Sorunlarını Tartışmak”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik Birinci Uluslararası Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu 26-29 Mart*, ed. Ağuz Tekin, Christopher H. Roosevelt, Engin Akyürek, Antalya, 2019, s. 3-13.
- GÖRKAY, Kutalmış, “Ankyra’s Unknown Stadium”, *Istanbul Mitteilungen*, 56, İstanbul, 2006, s. 247, 271.
- GÜLEKLİ, Nurettin Can, *Ankara, Tarih- Arkeoloji*, Doğu Matbaası, Ankara, 1948.
- GÜNDOĞDU, Meltem, *Galata-Pera Bölgesi Mekansal Morfolojik Özellikleri ile Arazi Kullanımı Arasındaki Etkileşim*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005.
- , “Mekan Dizimi Analiz Yöntemi ve Araştırma Konuları”, *Art-Sanat*, sayı 2, 2014, s. 251-274.
- GÜVEN, Suna, “Displaying the Res Gestae of Augustus: A Monument of Imperial Image for All”, *Journal of Society Architectural Historians*, cilt 57, sayı 1, 1986, s. 30-45.
- , “Res Gestae Divi Augusti Yazıtı ve Ankara’nın Roma Dünyasındaki Yeri”, *Ankara Ankara*, ed. E. Batur, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 1994, s. 51-61.
- , “Evolution of Colonnaded Avenues in the Roman Cityscape: Role of Cilicia”, *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi*, Kaam Yayınları, sayı 7, 2003, s. 39-54.

- HILLIER, B. ve J. Hanson, *The Social Logic Of Space*, Cambridge University Press, London, 1984.
- HINGLEY, Richard, *Globalizing Roman Culture, Unity, Diversity and Empire*, Routledge Publishing, London, 2005.
- KADIOĞLU, Musa ve Kutalmış Gökay, “Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında: ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ ANKYRA/ Results of the Archaeological Investigations in Ancyra: ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ”, *Anatolia / Anadolu*, sayı 32, 2007, s. 12 -130.
- KADIOĞLU, Musa, Kutalmış Gökay ve Stephen Mitchell, *Roma Dönemi 'nde Ankyra*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2011.
- KAYA, Mehmet Ali, “Anadolu’da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı 38, 2005, s. 11-30.
- , “Roma Lejyonerleri ve Anadolu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 24, sayı 37, 2005, s. 87-98.
- , *Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.
- KOÇİN , Sümeyra, “Ankyra’nın Galat Sakinleri: Tektosaglar”, *ASA Dergisi*, sayı 1, 2023, s. 76-104.
- KOKKINIA, C., “Games vs. Buildings as Energetic Choices”, *L’Organization Des Spectacles Dans Le Monde Romain*, cilt LVIII, Foundation Hardt, Geneve, 2011, s. 98-130.
- KOSTOF, Spiro, *A History of Architecture: Settings and Rituals*, Oxford University Press, New York, 1995.
- KRENCKER, Daniel ve Martin Schede, *Der Tempel in Ankara*, De Gruyter, Berlin, 1936.
- KÜÇÜKERMEN, Önder, “Endüstri Tasarımı ve Kent Mobilyaları”, *Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu*, M.S.Ü. Matbaası, 1991.

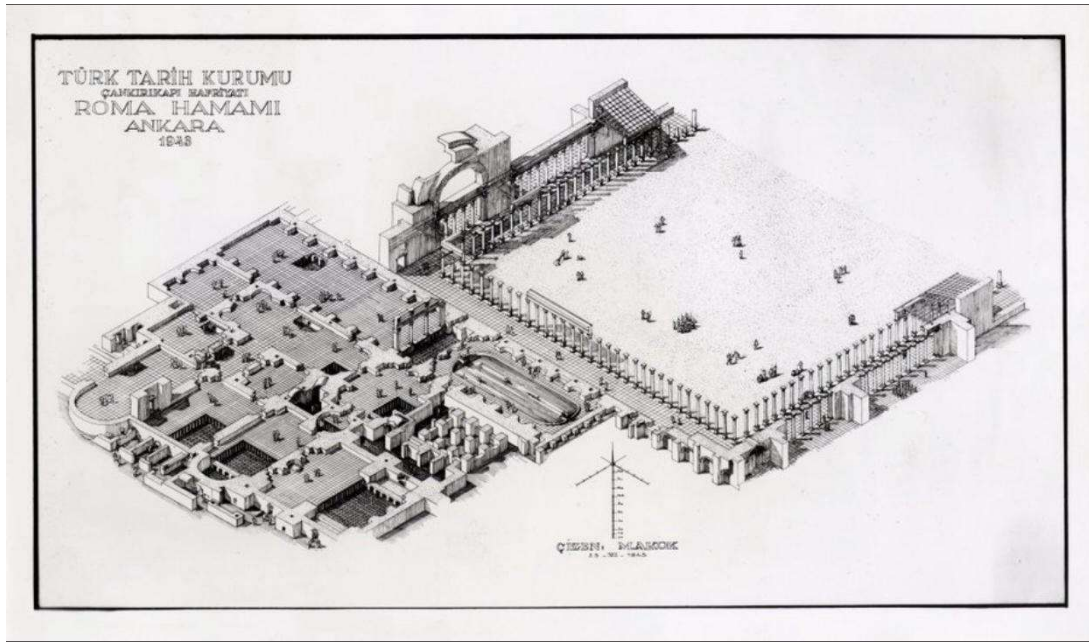
- LE FEBVRE, Henri, *Mekanın Üretimi*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- LONGFELLOW, Brenda, *Roman Imperialism and Civic Patronage. Form, Meaning and Ideology in Monumental Fountain Complexes*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
- LYNCH, Kevin, *Image of the City*, MIT Press, Cambridge, 1979.
- MACMULLEN, R., “Roman Imperial Building in the Provinces”, *Harvard Studies in Classical Philology*, sayı 64, 1959, s. 207-235.
- MAC DONALD, William L., *The Architecture of the Roman Empire Vol. II: An Urban Appraisal*, Yale University Press, New Haven, 1986.
- MADSEN, Jesper M., “The Romanization of the Greek Elite in Achaia, Asia and Bithynia: Greek Resistance or Regional Discrepancies?”, *Orbis Terrarum*, sayı 8, 2006, s. 87-113.
- MAREK, Christian, “Küçük Asya’da Hayırseverlik ve Erken Hristiyanlık 135-140”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Hayırseverlik Birinci Uluslararası Suna & İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu 26-29 Mart*, Antalya, 2019 s. 32-41.
- MAVROGARDATO, John, *Diegenes Akrites*, Oxford University Press, London, 1970.
- METLİOĞLU, Seçil Özdemir, “Kapital Birikim Süreçleri ve Kent Kuramları”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, cilt 14, sayı 13, 2021, s. 184-202.
- MITCHELL, Stephen, “Legio VII and the Garrison of Augustan Galatia”, *The Classical Quarterly*, cilt 26, sayı 2, 1976, s. 298-308.
- , “Imperial Building in the Eastern Roman Provinces”, *Harvard Studies in Classical Philology*, sayı 91, 1987, s. 333-365.
- , *Antaolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor Vol 1. The Celts and the Impact of Roman Rule*, Oxford University Press, Oxford, 1993.

- OSTROW, Steven F., “Paul V, the Column of the Virgin, and the New Pax Romana”, *JSAH*, cilt 69, sayı 3, 2010, s. 357-372.
- ÖZCAN, Ayça, *Pisidia Bölgesinde Roma İmparatorluğu'nun Yapı Propagandası ve Politikası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- ÖZDEMİR, Eylem, “Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi”, *İdeal Kent*, sayı 1, 2010, s. 44-77.
- ÖZTÜRK, Serdar, *Mekân ve İktidar: Filmlerle İletişim Mekânlarının Altpolitikası*, Phoenix Yayınları, İstanbul, 2012.
- PEPONIS, John, “Interacting Questions and Descriptions- How do they look from here?”, *Proceedings of the 3rd International Space Syntax Symposium*, Georgia Institut of Technology, Atlanta, 2001, s. 13-26.
- PERROT, Georges ve Edmond Guillaume, “*Exploration archeologique de la Galatia et du Pontus*”, Didot, Paris, 1872.
- PLINIUS, *Naturalis Historiae*, vol. I, çev. H. Rackham, Harvard University Press, Cambridge, 1938.
- RAMSAY, W. M., “Studies in the Roman Province Galatia: I. The Homanadeis and the Homanadensian War”, *The Journal of Roman Studies*, sayı 7, 1917, s. 229-283.
- RENDA, Günsel ve Aynur Durukan, *Ankara Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*, Ankara Enstitü Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- ROBBINS, Edward, *Thinking the City Multiple*, Princeton Architecrual Press, New York, 1998.
- SHERK, R. K., “Roman Galatia: The Governors from 25 BC to AD 114”, *ANRW*, cilt 2, sayı 7, 1980, s. 954-1052.

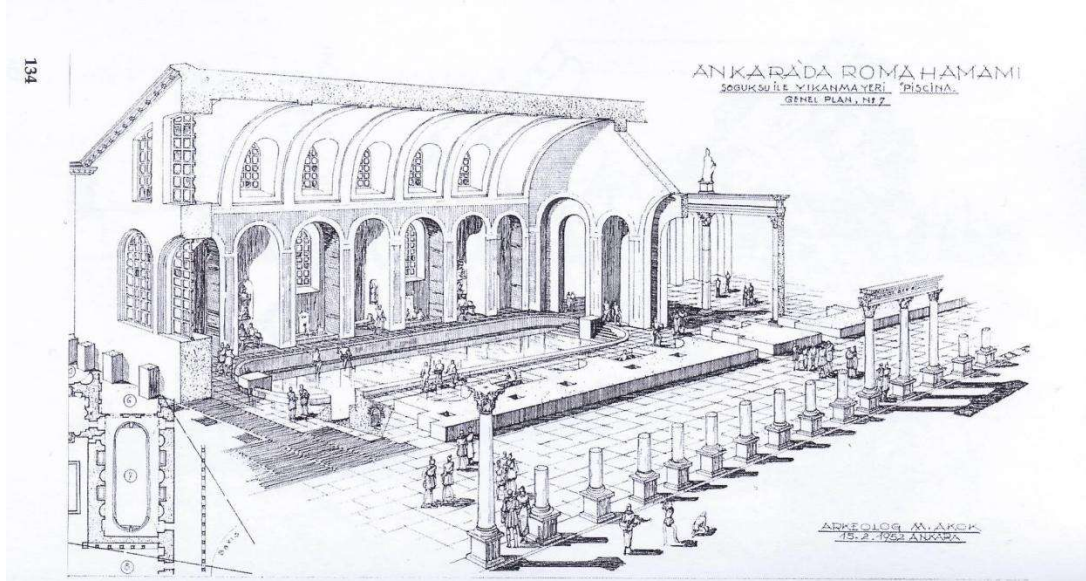
- SÖKMEN ADALI, Emine, “İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı”, *Journal of Spatial Planning and Design*, cilt 3, sayı 1, 2023, s. 1-15.
- ŞENGÜL, Hüseyin Tarık, “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı”, *Praksis*, sayı 2, 2001, s. 9-32.
- TACITUS, *The Annales*, ed. Alfred John Church, çev. A. J. Woodman, Perseus, New York, 1942.
- TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- TEMİZSOY, İlhan ve Halil Demirdelen, “Balgat Roma Mezarı”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2008 Yıllığı*, 1999, s. 36-44.
- TERAMAN, Özel, *Kent Mekânı Tasarımında İdeolojik Bir Temsil Aracı: Küçük Asya’da Roma İmparatorlar Kültü’nün Mimari Yoluyla Temsili*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014.
- TORAMANOĞLU, Sema, *Anadolu’da Antik Çağ Şehir Planları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.
- TURNER, Alasdair, *DepthMap 4 Researcher’s Handbook*, Barlett Scholl of Graduate Studies, UCL, London, 2004.
- , “Could a Road-centre Line Be an Axial Line in Disguise?” *Proceedings of the 5th International Space Syntax Symposium*, University of College London, UK, 2005, s. 145-159.
- UĞURLU, Nur Banu, *The Roman Nymphaea in the Cities of Asia Minor: Function in Context*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- ULUÇAY, Onuralp, *An Evaluation Of Space Syntax Methods In Archaeological Context: Case Of Miletus*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

- UZUNARSLAN, Abdurrahman, “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Ankyra’da Agonistik Festivaller”, *İlk Kale Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100. Yıl Anı Kitabı*, ed. Y. Kıraç, U. Alagöz, Z. F. Taşkiran, A. Alpagut, 2021, s. 315-342.
- WALKER, Susan, “Roman Nymphaea in the Greek World”, *Roman Architecture and Greek World*, ed. S. Macready ve F. H. Thompson, Society of Antiquaries London, London, 1987, s. 51-83.
- WARREN, Geoffrey, *Vanishing Street Furniture*, David and Charles, London, 1978.
- WINTER, Engelbert, “Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien”, *Asia Minor Studien*, sayı 20, Münster, 1996.
- WROTH, Warwick, *Catalogue of the Greek Coins of Galatia, Cappadocia, and Syria*, The Trustees, London, 1899.
- YAKIŞAN SÖNMEZ, Duygu, *Ankara Tarihi Kent Merkezi Örneğinde Taşınmaz Kültürel Miras Yönetim Modeli*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016.
- YEGÜL, Fikret, *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, The MIT Press, New York, 1992.
- YONCACI ARSLAN, Pelin, *Christianizing the skyline: Appropriation of the pagan honorary column in early Constantinople*, University of California Los Angeles, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Los Angeles, 2015.
- YONCACI, Pelin, *Roman Urban Space Framed by Colonnades: Mediating Between Myth, Memory and History in Ephesus*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

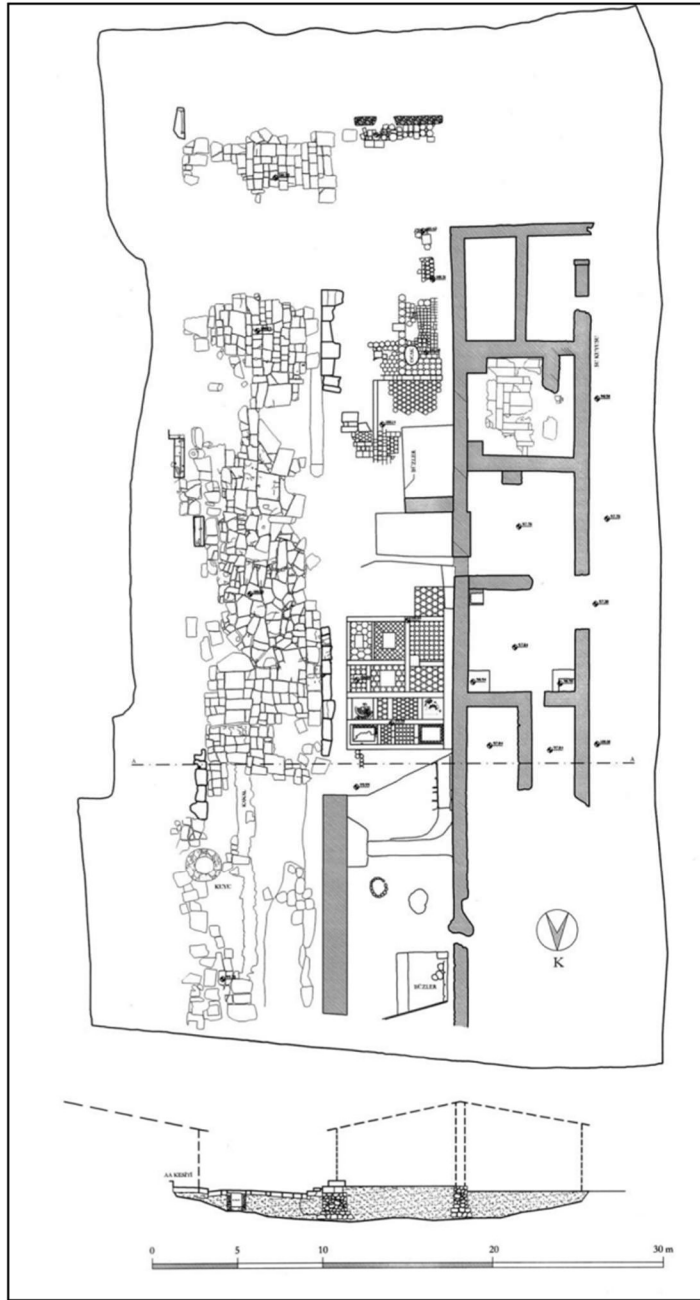
EK 1: ÇİZİMLER

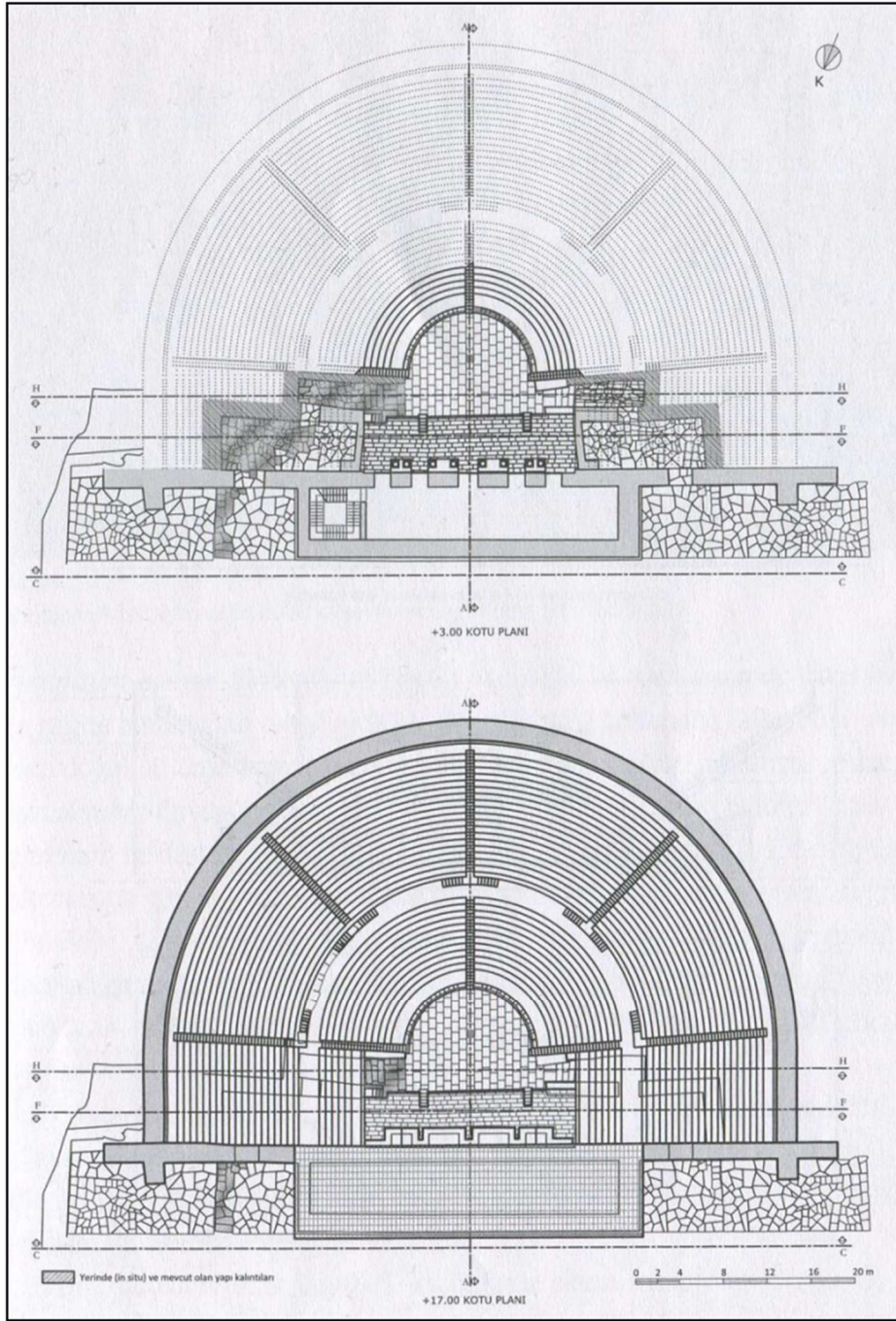
Mahmut Akok Roma Hamamı Çizimi 1948

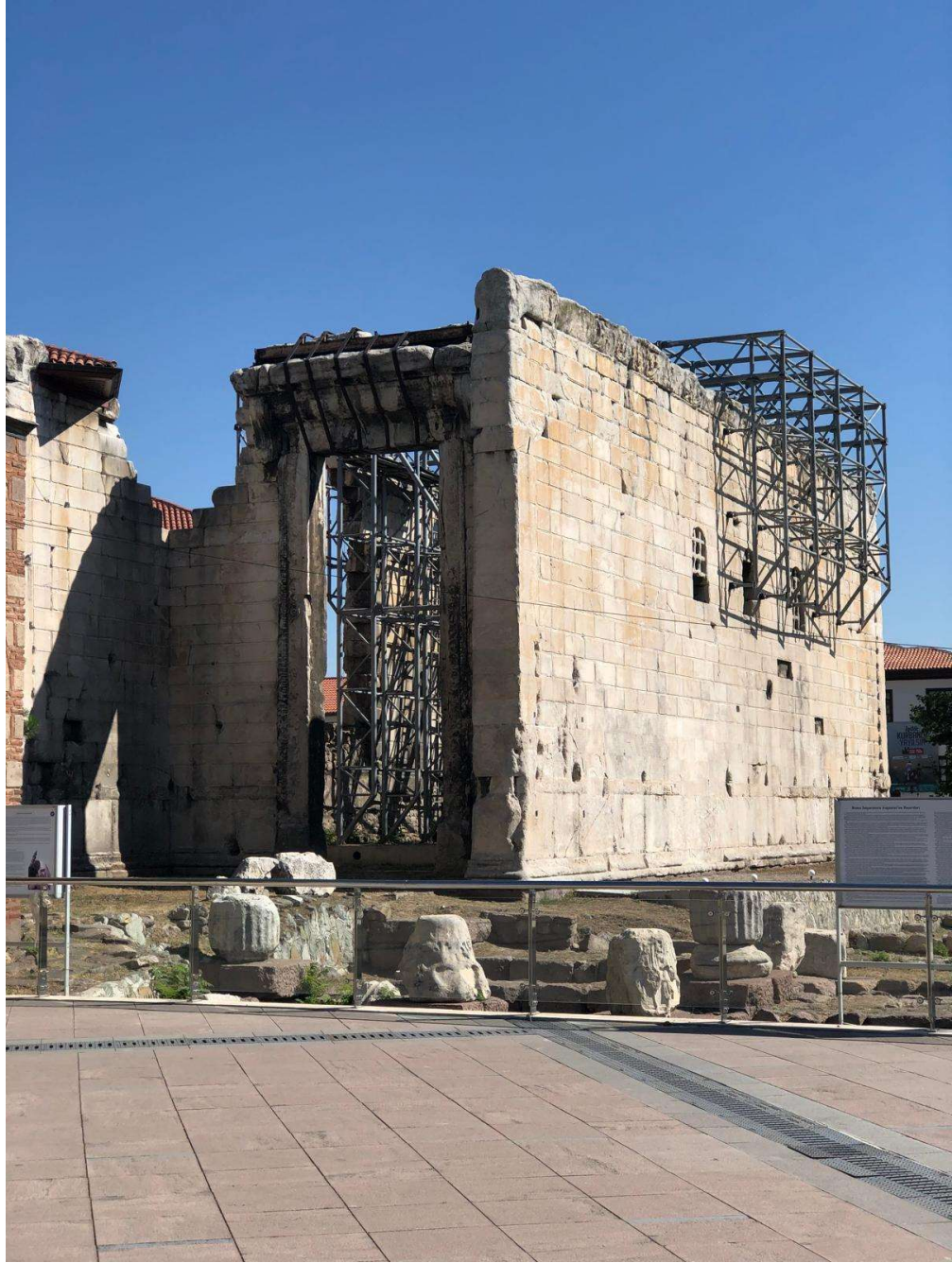
Mahmut Akok Roma Hamamı "Piscina" Bölümü Çizimi, 1952.

Cardo Maximus Kalıntılarının Ölçülü Çizimi (M. Kadioğlu ve Görkay , 2007)

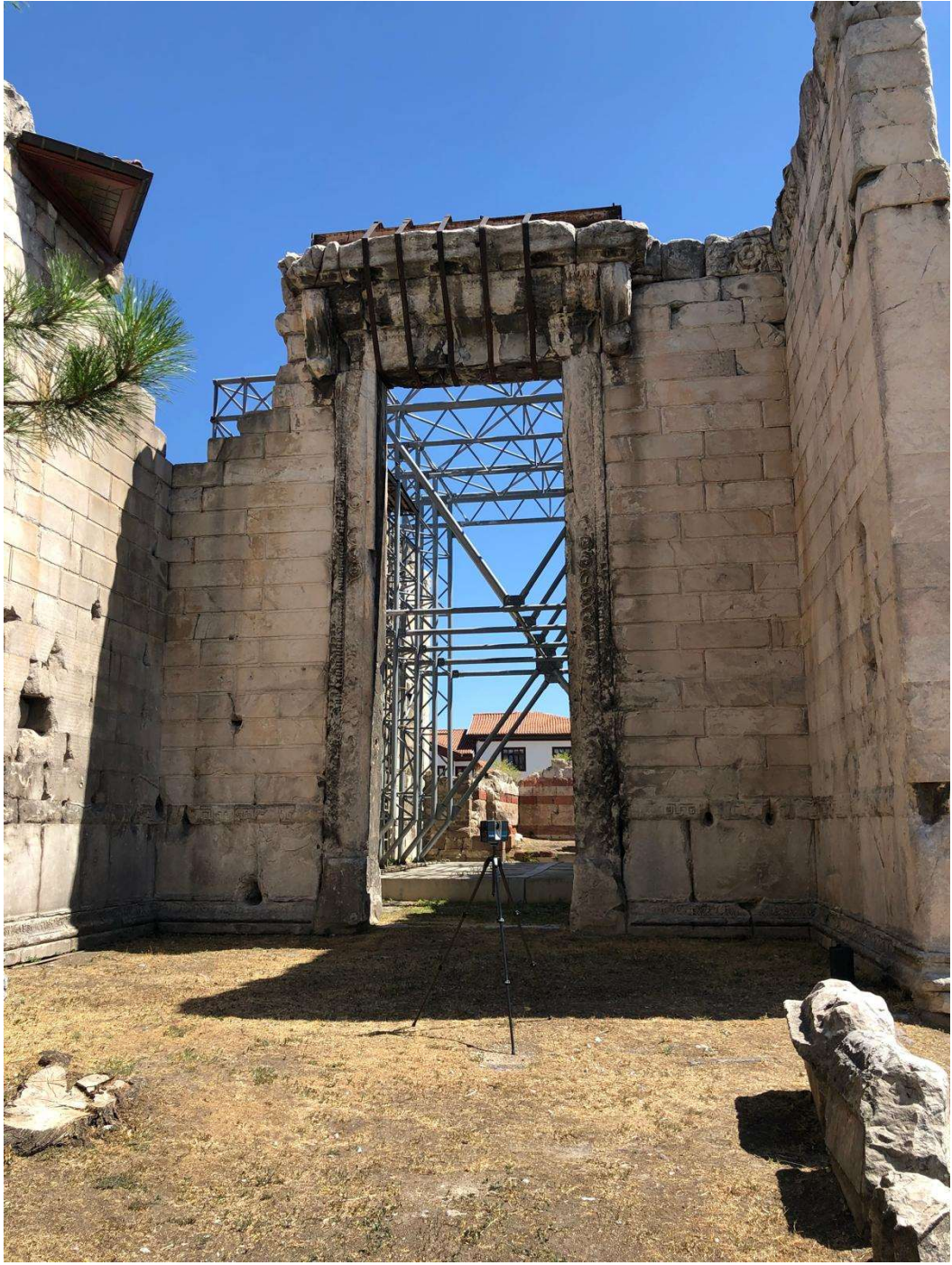
Roma Tiyatrosu Retitüsyon Çizimi (M. Kadioğlu v.d., 2011, s.119)

EK 2: FOTOĞRAFLAR

Roma ve Augustus Tapınağı

Belkıs Sütunu *korinth* başlığı

Pronaos yönünden Roma ve Augustus Tapınağı

EK 3: ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
		Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: .../.../.....	
Tez Başlığı: BİR ANTİK KENT OKUMASI: ANKYRA'NIN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE MEKANSAL DÜZENLEMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %'dir.	
Uygulanan filtrelemeler*:	
1. ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç	
2. ☐ Kaynakça hariç	
3. ☐ Alıntılar hariç	
4. ☐ Alıntılar dâhil	
5. ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Sümeysa KOÇIN	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Sümeysa KOÇIN
	Öğrenci No	
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Tarih

DANISMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Dr. Öğretim Üyesi Nagihan DOĞAN

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.
**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: .../.../.....

Thesis Title: CONFIGURING AN ANCIENT CITY: AN ANALYSIS OF ROMAN IMPERIAL PERIOD ANKYRA'S SPATIAL ORGANIZATION

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on/...../..... for the total of pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Sümeýra KOÇIN

Student Information	Name-Surname	Sümeýra KOÇIN
	Student Number	
	Department	History
	Programme	History

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Asst. Prof. Nagihan DOĞAN

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 4: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09	Revizyon No Rev. No.	02
	Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: .../.../.....</p> <p>Tez Başlığı: BİR ANTİK KENT OKUMASI: ANKYRA'NIN ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİNDE MEKANSAL DÜZENLEMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME</p> <p>Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna nayet edilerek gerçekleştirilecektir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Sümeyra KOÇIN</p>

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Sümeyra KOÇIN
	Öğrenci No	
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Tarih

DANİSMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Dr. Öğretim Üyesi Nagihan DOĞAN

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: .../.../.....

Thesis Title (In English): CONFIGURING AN ANCIENT CITY: AN ANALYSIS OF ROMAN IMPERIAL PERIOD ANKYRA'S SPATIAL ORGANIZATION

My thesis work with the title given above:

- Does not perform experimentation on people or animals.
- Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
- Does not involve any interference of the body's integrity.
- Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
- Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Sümevra KOÇIN

Student Information	Name-Surname	Sümevra KOÇIN
	Student Number	
	Department	History
	Programme	History

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Asst. Prof. Nagihan DOĞAN